

वीर सेवा मन्दिर दिल्ली

क्रम संख्या

298

काल न०

9

1417

खण्ड

श्री
नवतत्त्व प्रकरण मूल.

तथा
तेनो गुर्जरनाषामां बालावबोध.

ए द्वांगने
स्वबुद्धयनुसार लक्षपूर्वक शुद्ध करावीने
सर्व

जिनधर्मावलंबी सुजनोने भणवा
तथा

धारण करवाने अर्थें
स्वीमजी जीमसिंह माणकें.

श्री मुंबापुरीमध्यें.

निर्णयसागर प्रेसमां छपाव्युं छे.

आवृत्ति त्रीजी.

संवत् १९४९ वैशाख शुद्ध १ सोमवासरे सन १८९३.

અધ્યાનુક્રમણિકા પ્રારંભ:

- “ પ્રથમ ગાથામાં નવ તત્ત્વનાં લક્ષણ સ
હિત નામ, તથા એ નવતત્ત્વમાં કયાં
કયાં તત્ત્વ જાણવા યોગ્ય, ગ્રહણ કરવા
યોગ્ય અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે? તે,
તથા પ્રકારાંતરેં ન્યૂનાધિક તત્ત્વ પણ કહ્યાં છે. ૧
- “ પ્રત્યેક તત્ત્વના ઉત્તરજેદ કહીને તેમાં
રૂપી કેટલાં અને અરૂપી કેટલાં? તેની
સંખ્યા યંત્રસહિત દેખાડી છે. ૬
- ૧ પ્રથમ જીવતત્ત્વનો વિચાર. ૭
- “ જીવના ચેતનાદિક ૭ પ્રકાર કહ્યા છે. ૭
- “ જીવતત્ત્વના ચૌદ જેદ કહ્યા છે. ૧૦
- “ પ્રકારાંતરેં બત્રીશ જેદ જીવના કહ્યા છે. ૧૩
- “ જીવના પાંચશો ને ત્રેશઠ જેદ કહ્યા છે. ૧૪
- “ જીવનાં જ્ઞાનાદિ લક્ષણ કહ્યાં છે. ૧૬
- “ ૭ પર્યાસિનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૧૭
- “ જે જીવને જેટલી પર્યાસિ હોય, તે કહી છે. ૨૦

- “ एकेंद्रियने विकलेंद्रिय कहेवानुं कारण. २१
- “ प्राण अने पर्याप्तिनुं विशेषपणुं कहुं ठे. २१
- “ आहारपर्याप्तिने प्रथम कहेवानुं कारण. २२
- “ पांच इंद्रियोना त्रेवीश विषय कह्या ठे. २२
- “ दश प्राणनां नाम कह्यां ठे. २३
- “ कयांजीवने केटलां प्राण होय? तेकहेलां ठे. २४
- १ बीजा अजीवतत्त्वो विचार. २६
- “ अजीवतत्त्वना चौद जेद कह्या ठे. २६
- “ अजीवतत्त्वना मूल पांच जेद कह्या ठे. २७
- “ पुञ्जल इव्यनुं औपाधिक लक्षण कहुं ठे. २१
- “ कालइव्येना समयादि जेद कह्या ठे. २२
- “ ठ इव्यमां परिणामादिक बार जेद, क
या कया इव्यमां लाजे? ते कह्या ठे. २६
- “ ठ इव्यनां लक्षण विस्तारें कह्यां ठे. २७
- “ पंचास्तिकायनुं वर्तनादि पर्यायरूप ठहुं
कालइव्य केवी रीतें ठे? इत्यादि कालइ
व्यनुं स्वरूप कांश्क विशेषें कहुं ठे. ४०
- “ नवतत्त्वमां जीवतत्त्वनी मुख्यप्ररूपणा

- कही अने ठ इव्यमां प्रथम धर्माणि
 कायनी मुख्यता कही, तेना हेतु आ
 दिक बीजी पण केटली एक आशंका
 उनां समाधान करेलां ठे. ४३
- ३ त्रीजा पुण्यतत्त्वनो विचार. ४५
- “ पुण्य नव प्रकारें बंधाय, तेनां नाम. ४५
- “ शातावेदनीयादिक बहेंतालीश पुण्यप्रकृ
 तियें करी पुण्य जोगवाय, तेनां नाम. ४६
- ४ चोथा पापतत्त्वनो विचार. ५४
- “ पाप अठार प्रकारें बंधाय, तेनां नाम. ५४
- “ ज्ञानावरणीयादिक व्यासी पापप्रकृतियें
 करी पाप जोगवाय, तेनां नाम. ५४
- ५ पांचमा आश्रवतत्त्वनो विचार. ६७
- “ पांच इंद्रिय, चार कषाय, पांच अव्रत
 अने त्रण योग, मली सत्तर जेदनां नाम. ६७
- “ इव्याश्रव अने जावाश्रवनुं स्वरूप. ६९
- “ पच्चीश क्रियाउनां नाम, तथा लक्षण. ७०
- “ पच्चीश क्रियाउनां विशेष स्वरूप कहां ठे. ७५

६ ठठा संवस्तत्वनो विचार.	७९
“ इव्यसंवर अने जावसंवरनुं स्वरूप.	७९
“ संवरतत्त्वना सत्तावन जेदनां नाम.	७९
“ पांच समिति अने त्रण गुप्तिनुं स्वरूप.	८०
“ बावीश परिसहनुं स्वरूप.	८४
“ कयो परिसह, कया कर्मना उदयथी आय. १०२	
“ कया गुणठाणे कयो परिसह आय.	१०३
“ दश प्रकारें यतिधर्म प्रतिजेद सहित. १०५	
“ बार जावनानुं वर्णन.	१०७
“ सामाधिक चारित्रनुं स्वरूप.	११३
“ ठेदोपस्थानीय चारित्रनुं स्वरूप.	११४
“ परिहारविशुद्धि चारित्रनुं स्वरूप.	११५
“ सूक्ष्मसंपराय चारित्रनुं स्वरूप.	११७
“ यथाख्यात चारित्रनुं स्वरूप.	११८
७ सातमा निर्झरातत्वनो विचार.	११९
“ इव्य अने जाव निर्झरानुं स्वरूप.	११९
“ आ गाथामां प्रसंगें आवेला बंधतत्त्व ना चारु जेद, संक्षेपें कह्या ठे.	१२१

दोषस्थापनीय, परिहारविद्युद्धि, सूक्ष्मसंपराय, यथाख्यात, देशविरति, तथा अविरति. ए सात प्रकारना हिंसादिक अद्युन परिणामथी निवृत्ति तथा व्यवहारथी क्रियानिरोधरूप चारित्रमांनुं गमे ते एक अथवा अधिक चारित्र जेमां होय, तथा (तवो के०) तप बे प्रकारनुं कसुं ठे, तेमां एक इव्यथी, एना बार जेद ठे. तेनां नाम, निर्जरातत्त्वमां कहे वाशे. बीजुं इहानिरोधरूपजावथी एमांनुं गमे ते एक अथवा अधिक तप जेमां होय (तहा के०) तेमज (वीरिअं के०) करण तथा लब्धिरूप अथवा बल पराक्रमरूप, एबे प्रकारना वीर्यमांनुं गमे ते एक अथवा वधारे जेमां होय तथा (उवउंगो के०) उपयोग ते पांच ज्ञान, त्रण अज्ञान, तथा चार दर्शन, ए बार प्रकारना साकार तथा निराकाररूप उपयोगमांनुं गमे ते एक अथवा वधारे उपयोग जेमां होय, तेने संसारी अथवा सिद्ध जीव कहिये. ए गुण, जीव विना बीजा कोशमां होय नहीं. (ए के०) ए प्रकारें (जीअस्स के०) जीवनुं (जंगम के०)

કે ૦) લક્ષણ જાણવું. આ ગાથામાં બીજા બે ચકાર છે, તે પાદપૂર્ણાર્થ તથા ઝનયાન્વયી અવ્યય છે ॥ ૫ ॥

હવે પર્યાપ્તા જીવોનું વર્ણન કરતાં પ્રથમ ૪ પર્યાપ્તિનું સ્વરૂપ દર્શાવે છે:—આર્યાવૃત્તં ॥

આહાર સરીર ઇંદિય, પક્ષ્તી આણ
પાણ નાસમણે ॥ ચતુ પંચ પંચ ઊપ્પિ
અ, ઇગ વિગલાસન્નિ સન્નીણં ॥ ૬ ॥

અર્થ:— પુજ્જલના ઉપચયથી થયો જે પુજ્જલ પરિણમન હેતુશક્તિવિશેષ, તેને પર્યાપ્તિ કહે છે. એના બે નેદ છે:—એક લબ્ધિપર્યાપ્તિ અને બીજી કરણપર્યાપ્તિ. જે કર્મના ઉદયથી આરંભેલી સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિ સર્વ પૂરી કરી નથી, પણ કરશે, તેને લબ્ધિપર્યાપ્તિ કહે છે. અને જેણે સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિ સર્વ પૂરી કરી લીધી, તેને કરણપર્યાપ્તિ કહે છે.

અપર્યાપ્તિ પણ બે પ્રકારની છે:— એક લબ્ધિ પર્યાપ્તિ, બીજી કરણપર્યાપ્તિ. આરંભેલી સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિ, તેને લબ્ધિ અપર્યાપ્તિ

कहे ठे. अने जे स्वयोग्य पर्याप्ति सर्व पूर्ण करणे,
पण हजी कीधी नथी, तेने करण अपर्याप्ति कहे ठे.

वैक्रियशरीरने एक शरीरपर्याप्ति अमुहूर्त
नी होय ठे, ने बाकीनी पांच एक समयनी जा
णवी. अने औदारिकशरीरने आहारपर्याप्ति
एक समयनी होय ठे, ने बाकीनी पांच, अंतर्मुहूर्त
नी जाणवी. उत्पत्तिसमयनेविषे ए सर्व
पर्याप्ति सर्वजीवो यथायोग्यरीतें सार्थें आरंजे
ठे, पण पूरी अनुक्रमें करे ठे, एटलुं विशेष समजवुं.

ते पर्याप्ति ठ प्रकारें ठे. हरेक जीवने जवांत
रना उत्पत्ति समयें जे शक्तिवडे आहार लईने
तेने रसपणे परिणमाववानो जे शक्तिविशेष, तेने
(आहार के०) आहारपर्याप्ति कहे ठे. पठी ते र
सरूपपरिणामने रस, रुधिर, मांस, मेद, अस्थि,
-मज्जा, तथा वीर्य, ए सात धातुपणे परिणमावीने
शरीर बांधवाने शक्तिविशेष, तेने (शरीर) ठे.
शरीरपर्याप्ति कथने विकल्पाने कथित
एमाव्यो जे रस, कोष्ठ, दिव्य, रच, अंग, अंग, अंग

તેને તેટલાં ઇંદિયપર્યાસિ પરિણમાવવાની જે શક્તિ વિશેષ, તેને (ઇંદિય કે ૦) ઇંદિયપર્યાસિ કહે છે. (પદ્મા કે ૦) પર્યાસિ એ શબ્દ, સર્વની સાથે જોડે. કેમ કે? કહેલી ત્રણ પર્યાસિ પૂરી કહ્યા વિના કોઈ જીવ મરણ પામે નહીં, માટે પર્યાસિશબ્દ વચમાં કહ્યો છે. એ ત્રણ પર્યાસિ બાંધીને પ્રહ્લી શ્વાસોત્ત્વાસયોગ્ય વર્ગણનાં દલિક લઈ, શ્વાસોત્ત્વાસપણે પરિણમાવીને અવલંબી મૂકવાની જે શક્તિવિશેષ, તેને (આણપાણ કે ૦) શ્વાસોત્ત્વાસપર્યાસિ કહે છે. જાણાયોગ્ય પુજલ લઈ, જાણપણે પરિણમાવીને અવલંબી મૂકવાની જે શક્તિવિશેષ, તેને (જાસ કે ૦) જાણપર્યાસિ કહે છે. અને મનોવર્ગણાયોગ્ય પુજલ લઈ, મનપણે પરિણમાવીને અવલંબી મૂકવાની જે શક્તિવિશેષ, તેને (મણે કે ૦) મનપર્યાસિ કહે છે. એવી રીતે એ અપર્યાસિ કહી શકાય છે. પર્યાસિ, પર્યાસિ, ઇંદિયપર્યાસિ, શ્વાસોત્ત્વાસપર્યાસિ. તેને ત્રણ છે. ચાર

पर्याप्ति, (इग के०) एकेंडियने होय. कहेली चार पर्याप्तियोनी साथें पांचमी साषापर्याप्ति जोडीने (पांच के०) पांच पर्याप्ति, ते (विगला के०) वि कलेंडिय एटले बेंडिय, तेंडिय, तथा चवरेडियने प्रत्येकें होय. एज (पांच के०) पांच पर्याप्तियो (असन्न के०) असंझी पंचेंडियने होय. अने (ठप्पिअ के०) ठ ए पर्याप्तियो (सन्नीण के०) संझी पंचेंडियने होय ॥ इति ॥ ६ ॥

अहींयां जे पंचेंडियनी अपेक्षायें न्यून अंदि य होय, तेने विकलेंडिय कहियें. आ ठेकाणें कोइ एवी आशंका करे, के एकेंडिय पण पंचेंडियनी अपेक्षायें न्यून ठे, तो तेने केम विकलेंडिय क तात्तयी? तो त्यां तेने उत्तर कहे ठे. के त्रस अने स्थावर जीव ठे, तेमां स्थावर व्यापक सकल लोक ठे. अने विकलेंडियनो सजाव तिर्यगुलोक ठे. तेमां जे त्रस मांडे विकलेंडियनो कहेल्यो ठे, ते जे तुमां एकेडियने विकलीण न कहेल्यो, ते तुमां कोइ पळे, अंदि, अच, अग, अय, अदु

માં શો ફેર છે? તેને ઉત્તર કહે છે. કે જે પ્રાણ છે, તે શરીરસંબંધી જવોપગ્રાહી આત્મસંબંધ છે, અને પર્યાપ્તિ તે પરિણમન નિવર્તન લક્ષણ છે. જેમ હુધમધ્યે શ્વેતતા અને સ્નેહતા બેદુ છે, તેમ જાણવું.

વલી કોઈ પૂછે જે તમે પ્રથમ આહારપર્યાપ્તિ કહો છો, અને પછી શરીરપર્યાપ્તિ કહો છો, તો શરીર વિના આહાર કેમ લેવાય? તેને ઉત્તર કહે છે—જે કાર્મણ અને તૈજસ એ બે શરીર તથા આયુલક્ષણ, એક પ્રાણ, એ પરજવ જાતાં જીવને સહચારી છે, તેમાટે તે શરીરને બહાળે આહાર પર્યાપ્તિ પ્રથમે કહિને પછી ઔદારિક અથવા વૈક્રિ જરૂર પાળીય શરીર કરીને શરીરપર્યાપ્તિ કરે.

પ્રસંગે પ્રાપ્ત થયેલા પાંચ ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીશ વિષય કહે છે:—હાલવો, નારી, સંવાલો, સ્વરસ્વરો, સૂરો, ચોપડ્યો, ટાઢો, કનો. એ આઠ વિષય સ્પર્શ ઇન્દ્રિય જાણે. આઠ ઇન્દ્રિયો જાણે, તેથી શરીર પર્યાપ્તિ. સ્વાદો, મીઠો. પાંચીસો પર્યાપ્તિ, એને વેદ્ય વેદ્ય બીજી ચાર

ઇંદ્રિયો ન જાણે. સુરન્નિગંધ, દુરન્નિગંધ, એ બે વ
ષય, ઘ્રાણેન્દ્રિયજ જાણે, પણ બીજી ચાર ઇંદ્રિયો ન
જાણે. કાલો, નીલો, રાતો, પીલો, ધોલો. એ પાંચ
વિષય, ચક્ષુરિન્દ્રિયજ જાણે, પણ બીજી ચાર ઇંદ્રિયો
ન જાણે. જીવશબ્દ, અજીવશબ્દ, મિશ્રશબ્દ, એ ત્રણ
વિષય, શ્રોત્રેન્દ્રિયજ જાણે, પણ બીજી ચાર ઇંદ્રિયો
જાણે નહીં. એ પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષય એકઠા કરતાં
ત્રેવીશ થાય. તેનું જાણપણું મનસહિત જીવે, તે જે
ઇંદ્રિયમાં જાણે, તે ઇંદ્રિય પોતાના વિષયને જા
ણે, પણ જીવના વ્યાપાર વિના ઇંદ્રિયો સર્વ જડ
રૂપ છે, માટે વિષયને ન જાણે.

હવે જે પ્રાણ ધારણ કરે, તેને જીવ કહિયે. તિહાં
ઇન્દ્રિયપ્રાણ દશ છે, માટે દશ પ્રાણનું વર્ણન કરે છે.

પાણિન્દ્રિય તિ વલૂ સા, સાહ દસ પા
ણ ચત્ત ઇ સમુદ્ધ ॥ ઇગ હ તિ ચત્ત
રિન્દ્રિય, અન્ન ચિકીત્રીણ ન કમુય ॥૭॥

અર્થ:-સ્પર્કોડ પહે, ઇન્દ્રિય, ચત્ત, અન્ન ચિકીત્રીણ

रिंड़िय, तथा ओत्रेंड़िय, ए (पलिंदिय के०) पांच इंदिय; मनोबल, वचनबल, तथा कायबल, ए (त्तबल के०) त्रण बल; (कसास के०) श्वासोद्वास अने (आउ के०) आयुष्य एटले जे जीवने जवनी साथें नियतबंधक होय, ते ए (दस पाण के०) दश प्राण जाणवां.

कया कया जीवने केटलां केटलां प्राण होय? ते कहे ठे:—पृथिव्यादिक पांच स्थावररूप (इग के०) एकेंड़ियने, एक स्पर्शनेंदिय, बीजुं श्वासोद्वास, त्रीजुं कायबल, चोथुं आयुखुं, ए (चउ के०) चार प्राण होय. दहिणावर्त्त शंख प्रमुख (हु के०) बेंड़ियने उपर कहेलां चार प्राणनी साथें रसनेंड़िय तथा वचनबल जोड्याथी (ठ के०) ठ प्राण होय. कानखजूरा, मांकड, जू, कीडी तथा मकोडा प्रमुख, (ति के०) तेंड़ियने उपर कहेलां ठ प्राणनी साथें घ्राणेंड़िय जोड्याथी (सग के०) सात प्राण होय; वींठी तथा न्न सरिया (रिंंदीण के०) चतुरिंदियने उ

પર કહેલાં સાત પ્રાણની સાથેં ચતુર્દિય જો
 જ્યાથી (અઠ કે०) આઠ પ્રાણ હોય. માતા
 પિતાના સંયોગ વિના ઇટલે ગર્ભ વિના મનુષ્યના
 મલ મૂત્રાદિ ચૌદ સ્થાનકથી ઉપજનારા જે સંમૂ
 ર્ઝિમ મનુષ્ય, તથા કાદવ પ્રમુખને વિષે ઉપજના
 રા જે સંમૂર્ઝિમ તિર્યંચ એવા (અસન્નિ કે०) અ
 સંઙી સંમૂર્ઝિમ પંચેંદિયને ઉપર કહેલાં આઠ
 પ્રાણની સાથેં શ્રોત્રેંદિય જોજ્યાથી (નવ કે०)
 નવ પ્રાણ હોય. એમાં ઇટલું વિશેષ સમજવા
 નું છે કે, સંમૂર્ઝિમ બે પ્રકારના હોય છે, એક સં
 મૂર્ઝિમ મનુષ્ય અને બીજા સંમૂર્ઝિમ તિર્યંચ, તે
 ઝમાં સંમૂર્ઝિમ તિર્યંચને તો કહેલાં નવ પ્રાણ
 હોય છે, એવો નિયમ છે. પણ સંમૂર્ઝિમ મનુષ્યને
 વચનબલ નહિં હોવાને લીધે આઠજ પ્રાણ હો
 ય છે. તેમાં પણ જો શ્વાસોહ્વાસ પર્યાપ્તિ બાંધતો
 ઠતો મંરણ પામે, તો સાતજ પ્રાણ રહે છે. અને
 જે માતા પિતાના સંયોગેં કરી ગર્ભને વિષે ઉત્પન્ન
 થાય છે, એવા મનુષ્ય, તથા તિર્યંચ, જે ગર્ભજ જા

તિના હોય, તથા નારકી કુંજીમાં ઉપજે છે, અને
 દેવતા ઉત્પાદશય્યામાં ઉપજે છે, પણ માતા પિ
 તાના સંયોગેં ગર્ભમાં ઉપજતા નથી, તો પણ દેવતા
 અને નારકીને સંઙ્હી પંચેંડિય કહિયેં, એવા (સન્નીણ
 કે०) સંઙ્હી પંચેંડિયને ઉપર કહેલાં નવ પ્રાણની
 સાર્યેં મનોબલ જોડ્યાથી (દસ કે०) દશ પ્રાણ હોય
 છે. એ સર્વ, દ્વ્યપ્રાણ જાણવાં, અને જાવપ્રાણ તો
 આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણ છે, તે જાણવા ॥ ૭ ॥

॥ ઇતિ શ્રી જીવતત્ત્વવર્ણનં સમાપ્તમ્ ॥ ૧. ॥

હવે અજીવતત્ત્વનું વર્ણન કરતાં પ્રથમ અજી
 વ તત્ત્વના ચૌદ જેદ કહે છે:—

ધમ્માઽધમ્માઽગાસા, તિય તિય જે
 યા તદ્દેવ અક્ષા ય ॥ સ્વંધા દેસ પણ
 સા, પરમાણુ અજીવ ચત્તદસહા ॥૫॥

અર્થ:— (ધમ્મા કે०) ધર્માસ્તિકાય, (અધ
 મ્મા કે०) અધર્માસ્તિકાય, (આગાસા કે०) આ

- “ ठ प्रकारना बाह्यतपनुं स्वरूप प्रत्येक
तपना उत्तरजेदसहित देखाड्युं ठे. १२२
- “ ठ प्रकारना अन्यंतर तपमां प्रथम प्रा
यश्चित्त तप, दश जेद सहित कहुं ठे. १२५
- “ बीजुं विनयतप सात जेदे कहुं ठे. १२७
- “ त्रीजुं वैयावच्च तप, दश जेदे कहुं ठे. १२१
- “ चोथुं स्वाध्यायतप, पांच जेदे कहुं ठे. १२२
- “ पांचमुं ध्यानतप आर्त्त, रौड, धर्म
अने शुक्ल, ए चार जेदे कहुं ठे. १२३
- “ ठहुं कायोत्सर्ग तप, बे जेदे कहुं ठे. १२७
- ७ आठमा बंधतत्वनो विचार. १२९
- “ मोदक दृष्टांतें कर्मबंधना चार जेद. १३९
- “ आठ कर्मना स्वभाव, दृष्टांतपूर्वक. १४२
- “ आठ कर्मनी उत्तर प्रकृतिनी संख्या. १४७
- “ आठ कर्मनो उत्कृष्ट स्थितिबंध. १४७
- “ आठ कर्मनो जघन्यस्थितिबंध. १५०
- “ रसबंधनुं संक्षेपयी स्वरूप. १५१
- “ प्रवेशबंधनुं संक्षेपयी स्वरूप. ... १५३

- ૧ નવમા મોહતત્ત્વનો વિચાર..... ૧૫૬
- “ મોહતત્ત્વના નવ જેદનાં નામ. ૧૫૬
- “ સત્પદપ્રરૂપણારૂપ પ્રથમ જેદનો અર્થ. ૧૫૭
- “ ચૌદમાર્ગણાની ઉત્તર બાજુ માર્ગણા. ૧૫૯
- “ સત્પદદ્વારપ્રરૂપણા કરતાં બાજુ માર્ગ
 ણા સ્થાનમાંથી જે માર્ગણાયેં અતીત
 કાર્ણે સિદ્ધ થયા, તે માર્ગણાનાં નામ. ૧૬૧
- “ બીજા ઇચ્છ પ્રમાણદ્વારથી માંદીને નવમા
 અલ્પબદ્ધુત્વ દ્વાર પર્યંત આઠ દ્વાર, અનુ
 ક્રમે વર્ણવ્યાં છે. જેમ કે ઇચ્છ પ્રમાણ દ્વાર
 એટલે સિદ્ધનાં જીવિચ્છ કેટલાં છે? ૬૦ ૧૬૪
- “ નવ તત્ત્વને જાણવાનું ફલ કહ્યું છે..... ૧૭૧
- “ સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૧૭૨
- “ સમ્યક્ત્વ પામ્યાનું ફલ કહ્યું છે. ૧૭૩
- “ પુજ્જલપરાવર્તનું માન કહ્યું છે..... ૧૭૪
- “ સિદ્ધ જીવોના પંદર જેદ કહ્યા છે. ૧૭૫
- “ સિદ્ધના પંદર જેદનાં ઉદાહરણ. ૧૭૭

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्रीबालावबोधसहितं नवतत्त्वप्रकरणं ॥

॥ प्रारभ्यते ॥

श्रीवीरजिनं नत्वा, मन्वा तदिष्टावचक्रं च ॥
नवतत्त्वार्थविवरणं, कुर्वेऽहं बालबोधाय ॥ १ ॥

हवे प्रथम, नवतत्त्वनां नाम कहे ठे.

आर्यावृत्तं.

जीवाऽजीवा पुष्पं, पावाऽसव संवरो
य निष्कारणा ॥ बंधो मुक्तो य तदा,
नव तत्ता हुंति नायवा ॥ १ ॥

अर्थः—व्यवहार नयेँ करी जे गुणागुण कर्मो
नो कर्त्ता, हर्त्ता, तथा जोक्ता होय अने निश्चयनयेँ
करी ज्ञान, दर्शन, तथा चारित्ररूप निजगुणोनोज
कर्त्ता तथा जोक्ता होय अथवा दुःख सुख ज्ञानो

(૧)

પયોગલક્ષણવંત ચેતના સહિત હોય, તથા પ્રાણ
ધારણ કરે, તેને પ્રથમ (જીવા કે ૦) જીવતત્ત્વ ક
હિયે; તેથી વિપરીત જે ચેતનારહિત જડસ્વનાવ
વાલો હોય, તેને બીજું (અજીવા કે ૦) અજીવ
તત્ત્વ કહિયે, જેણે કરી શુન કર્મના પુજ્જાનો
સંચય થવાથી સુખનો અનુભવ થાય છે, તેને ત્રીજું
(પુસ્ત્ર કે ૦) પુણ્યતત્ત્વ કહિયે; તેથી વિપરીત જેણે
કરી અશુન કર્મના પુજ્જાનો સંચય થવાથી દુઃખ
નો અનુભવ થાય છે, તેને ચોથું (પાવા કે ૦) પા
પતત્ત્વ કહિયે; જેણે કરી નવાં કર્મ બંધાય છે, અ
શુન કર્મોપાદાનહેતુ હિંસાદિક, તેને પાંચમું (આ
સવ કે ૦) આશ્રવતત્ત્વ કહિયે; જેણે કરી આવતાં
કર્મ રોકાય, અર્થાત્ પાંચ સમિતિ, અને ત્રણ ગુપ્તિ,
તેણે કરી જે આશ્રવનો રોધ કરવો, તેને ષઠું (સં
વરો કે ૦) સંવરતત્ત્વ કહિયે; જેણે કરી આત્મપ્રદે
શમાંથી દેશયકી કર્મ જૂદાં થાય છે. અથવા પૂ
ર્વે કરેલાં કર્મોનો જે ફળ થાય છે, એટલે તપ
પ્રમુખે કરી કર્મનું પચાવડું થાય છે, તેને સાતમું

(૩)

(નિર્જારણા કે०) નિર્જારાતર્ય કહિયે, સત્કાર્ય
કર્મોનું ગ્રહણ કરીને તેની સાથે જીવનું બંધન ગામ
હીર નીરની પેઠે મલી જવું થાય, તેને આતમું (જીવ
કે०) બંધતત્ત્વ કહિયે; અને જે આત્મપ્રભાસ
કી સર્વથા કર્મોનો ક્ય થાય, તેને નવમું (મુક્તો
કે०) મોહતત્ત્વ કહિયે; એ નવતત્ત્વસ્વરૂપ ન્સ્તુનું
યથાસ્થિત સ્વરૂપ જે પ્રમાણે સિદ્ધાંતો દેખે કહું
હે, (તદ્વા કે०) તેમજ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવીને, એ
(નવતત્ત્વા કે०) નવતત્ત્વો તે જ પરિજ્ઞાયે કરી (ના
યવા કે०) જાણવા યોગ્ય (દ્વંતિ કે०) હે.
અને કેટલાંએક પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાયે કરી ઠાંઠ
વા યોગ્ય હે. મૂલમાં બે ઠેકાણે જે ચકાર વાપર્યો
હે, તે ચકારવાચક હોવાથી ઇજ્યાન્વયી અવ્યય
સમજી લેવો. અને તે ચકારથી એ નવતત્ત્વને વિષે સર્વ
પદાર્થોનો સમાવેશ થાય હે, અર્થાત્ એથી વધારે
તત્ત્વ કોઈ નથી, એવી સૂચના કરી હે ॥૧॥

એ નવતત્ત્વમાં હેલા જીવ અને અજીવ, એ બે ત
ત્ત્વ, માત્ર જાણવા યોગ્ય હે. પુણ્ય, સંવર, નિર્જારા. અ

पयागलुप्त चार तत्त्व ग्रहण करवा योग्य ठे, परंतु धारण पुण्यतत्त्व जे ठे, ते व्यवहार नये करी श्रावको हिंसे ग्रहण करवुं योग्य ठे, अने निश्चयनयवडे त्याग वागवुं योग्य ठे. तेमज मुनिने उत्सर्गे त्याग करवुं योग्य ठे, अने अपवादें ग्रहण करवुं योग्य ठे. तथा पाप, आश्रव अने बंध. ए त्रण तत्त्व तो सर्वे सर्वने त्याग करवा योग्यज ठे ॥ उक्तं च ॥ देयाबंधाऽसव पा, वा जीवाऽजीव दुंति विज्ञेया ॥ संवर निष्कर मुक्तो, पुष्पं दुंति उवाएए ॥ १ ॥

ए नव तत्त्वनां नाम कथां. अन्यथा संक्षेपं यी तो जीव अने अजीव, ए बे तत्त्वज श्रीठाणांगमांहे कथां ठे, ते केम? के जीवने पुण्य तथा पापनो संजव ठे तथा कर्मनो बंध पण तादात्मिक ठे अने कर्म जे ठे, ते पुजलपरिणाम ठे अने पुजल ते अजीव ठे, तथा आश्रव जे ठे, ते पण मिथ्यादर्शनादिरूप उपाधियें करी जीवनो मलीन स्वभाव ठे, ए पण आत्माना प्रवेश अने पुजल विना बीजो कोइ नथी, तथा सं

વર જે છે, તે પણ આશ્રવ નિરોધલક્ષી
 સર્વજ્ઞેદં આત્માનો નિવૃત્તિરૂપ સ્વચાવ પરિણામ
 જ્ઞાનાત્મક છે. તથા નિર્ઝરા જે છે, તે પણ જીવ
 અને કર્મને ઘટ્ટા ઉપજાવવાને કારણે દક્ષિમથ
 નમંધાન ન્યાર્યે કરી કર્મનો પરિણામ છે. તથા
 સર્વશક્તિયે કરી સકલકર્મ દુઃખનો હ્ય નવનીત
 ગત દગ્ધજલ નિર્મલ ધૃતપ્રગટનરૂપ દૃષ્ટાંતે ચિ
 દાનંદમય આત્માનું પ્રગટ થાવું, તે મોહતત્ત્વ
 છે, તેમાટે જીવ અને અજીવ, એ બે તત્ત્વજ કહિયે.

તથા અન્યત્ર મતાંતરે સાત તત્ત્વ પણ છે, કેમ
 કે? પુણ્ય અને પાપ, એ બે તત્ત્વનો અંતર્જાવ, બંધ
 તત્ત્વમાંહેજ થાય છે, કરાણ કે જે અનુપ્રકૃતિકર્મ
 બંધ, તે પુણ્ય તત્ત્વ, અને જે અનુપ્રકૃતિકર્મબંધ, તે
 પાપતત્ત્વ છે, માટે પુણ્ય પાપ રહિત સાત તત્ત્વ ક
 હિયે. તેમજ વલી પાંચ તત્ત્વ પણ કહ્યાં છે. સ્ત્યા
 ધિક ઘણો વિસ્તાર, વિશેષાવશ્યક તથા તત્ત્વાર્થ
 અને લોકપ્રકાશાદિ ગ્રંથોથકી જાણવો.

(૬)

નવે પ્રત્યેક તત્ત્વના જુદા જુદા જેદ કહે છે.

ચઝદસ ચઝદસ બાયા, લીસા બાસી
અહુંતિ બાયાલા ॥ સત્તાવન્નં બારસ,
ચઝ નવ જેઞ્ઞા ક્રમેણેસિં ॥ ૬ ॥

અર્થ:-પ્રથમ જીવ તત્ત્વના (ચઝદસ કે ૦)
ચૌદ, બીજા અજીવ તત્ત્વના (ચઝદસ કે ૦) ચૌદ,
ત્રીજા પુણ્યતત્ત્વના (બાયાલીસા કે ૦) બહેંતાલીશ,
ચોથા પાપતત્ત્વના (બાસી કે ૦) બ્યાશી, પાંચ
મા આશ્રવ તત્ત્વના (બાયાલા કે ૦) બહેંતાલીશ,
ઢઠા સંવર તત્ત્વના (સત્તાવન્નં કે ૦) સત્તાવન્ન, સા
તમા નિર્ઝરાતત્ત્વના (બારસ કે ૦) બાર, આ
તમા બંધતત્ત્વના (ચઝ કે ૦) ચાર અને નવમા મોહ
તત્ત્વના (નવ કે ૦) નવ, એવી રીતે (ક્રમેણેસિં કે ૦)
૬ ક્રમે કરી (જેઞ્ઞા કે ૦) જેદો (હુંતિ કે ૦) થાય છે.

ઉપર કહેલાં નવે તત્ત્વોના સર્વ જેદની સંખ્યા બ
શો ને ઠોંતેર થાય છે. તેમાં અઠગાશી જેદ, અરૂપી
છે, અને એક શો ને અઠગાશી જેદ, રૂપી છે ॥ ૩

કં ચ ॥ ધમ્માઽધમ્માઽગાસા, તિય તિય અદ્ધા અ
 જીવ દસગા ય ॥ સત્તાવન્નં સંવર, નિઙ્ગર દુદસં
 મુત્તિ નક્કા ય ॥ ૧ ॥ અઘાસિ અરૂવિ હવઙ્, સંપઙ્
 નણામિ ચેઅ રૂવીણં ॥ પમાણુદેસ પએસા, સ્વંધ
 ચર અજીવ રૂવીણં ॥ ૨ ॥ જીવે દસ ચર ડુ ચર,
 બાસી બાયાલ હુંતિ ચત્તારી ॥ સય અઘાસી રૂવી, ડ
 સય ઠસ્સત્ત નવ તત્તે ॥ ૩ ॥ એમાં પહેલી ગાથાવડે
 અઠયાશી જેદ અરૂપી કહ્યા, અને પાઠલી બે ગાથા
 વડે એક શો અઠયાશી જેદ, રૂપી કહ્યા છે. ઇતિ ॥ ૨ ॥

એટલે સંવર, નિઙ્ગરા અને મોહ, એ ત્રણ તત્ત્વ,
 આત્માના સહજ સ્વનાવપણા માટે અરૂપી છે.
 તથા જીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને બંધ, એ પાંચ
 તત્ત્વ, આઠ કર્મના જેદ માંહે અંતર્જાતિ છે, તે
 માટે રૂપી જાણવાં. યદ્યપિ જીવ અરૂપી છે,
 તથાપિ જીવ, જેદે કરી કર્મ સહિત સંસારીપણા
 માટે તેને इहां રૂપીમાં ગણ્યો છે, તથા અજીવ તત્ત્વ
 માંહેલા પુજ્જલ ઇન્દ્રિયાના ચાર જેદ રૂપી અને ધર્માસ્તિ
 કાયાદિક ચાર ઇન્દ્રિયાના દશ જેદ અરૂપી છે.

(८)

ए नवे तत्त्वना रूपी अरूपी जेदोनी संख्या
नो तथा हेयज्ञेयादिनो यंत्र नीचें प्रमाणें ठे.

अंक	नाम.	रूपिजेद.	अरूपिजेद.	हेयज्ञेयादि.
१	जीव.	१४	०	ज्ञेय.
२	अजीव.	४	१०	ज्ञेय.
३	पुण्य.	४२	०	उपादेय.
४	पाप.	८२	०	हेय.
५	आश्रव.	४२	०	हेय.
६	संवर.	०	५७	उपादेय.
७	निर्झरा.	०	१२	उपादेयः
८	बंध.	४	०	हेय.
९	मोह.	०	९	उपादेय.

हवे प्रथम जीव तत्त्वनो विचार कहेतो थको आ
गाथामांजीवनी जाणवा योग्य ठजातियो देखावेठे.

एगविह डविह तिविहा, चउविहा पं
च ठविहा जीवा ॥ चेयण तस इय
रेहिं, वेय गर्ई करण काएहिं ॥ ३ ॥

(९)

अर्थः—(एगविह के०) एकविध, (डुविह के०) द्विविध, (तिविहा के०) त्रिविधा, (जउविह के०) चतुर्विधा, (पंच के०) पंचविध, (ठविहा के०) षड्विधा, एटले ठ प्रकारें (जीवा के०) जीवतत्त्व ठे. तेमां सर्व जीवने श्रुतज्ञाननो अनं तमो जाग उघाडो रहेवाथी तेउ (चेयण के०) सचेतन एटले चेतनालक्षणवान् ठे, माटे एक विध जाणवुं. (तस के०) त्रस एटले जे चलन शक्तिमान् होय, तडकाथी ठायारें आवे अने ठा याथी तडकामां आवे तथा जय देखी त्रास पामे, तेने त्रस कहियें. अने (इयरेहिं के०) इतर ते बीजा स्थावर एटले जे स्थिरतावान् होय. एम सर्व जीव द्विविध जाणवा. (बेय के०) वेद त्रण, ते स्त्रीवेद, पुरुषवेद अने नपुंसकवेद. एम सर्व जीव त्रिविध जाणवा. (गर्ई के०) गति चार, देवता, मनुष्य, नारकी अने तिर्यच, एम सर्व जीव चतुर्विध जाणवा. (करण के०) इंडिय पांच. एकेंडिय, बेंडिय, तेंडिय, चौरिंडिय अने पंचिंडिय. एम स

ર્વે જીવ પંચવિધ જાણવા. અને (કાએહિં કે૦)
 કાય ઠ:-પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેત્તકાય, વાત
 કાય, વનસ્પતિકાય, અને ત્રસકાય. એમ સર્વ
 જીવ ષડ્વિધ જાણવા ॥ ઇતિ ॥ ૩ ॥

હાં કોઈ પ્રશ્ન કરે, કે પ્રથમ નવ તત્ત્વોના
 જેદોની સંખ્યામાં જીવતત્ત્વના જે ચત્તદ જેદ ક
 હ્યા છે, તેત્તમાં એઠ જાતિનો સમાવેશ થાય છે, કે
 જાતિ અને જેદની કાંહિં જુદી વ્યવસ્થા છે? તેનો
 ઉત્તર:-યદ્યપિ તે ચત્તદ જેદ પણ ચત્તદ જાતિના
 જીવની પદ્ધતિ જુદી હોવાથી પહેલાં ચત્તદ પ્રકા
 રની જેદ એવી સંજ્ઞા કરી છે, અને આ તો, ઠ પ્રકા
 રની જાતિ એવી સંજ્ઞા કહ્યામાં આવી છે ॥ ઇતિ॥

હવે જીવતત્ત્વના ચત્તદ જેદ કહે છે.

એગિંદિય સુદ્ધમિયરા, સન્નીયર પર્ણિ
 દિઆ ય સ વિ તિ ચક્ક ॥ અપજત્તા
 પક્કત્તા, ક્રમેણ ચત્તદસ જિયઠાણા ॥ ૪ ॥

અર્થ:-(એગિંદિય કે૦) એકેંદિયના બે જેદ છે, એ

क (सुदुम के०) सूक्ष्म, बीजो (इयर के०) इतर
 एटले बादर. पांचे स्थावरने एकेंद्रिय कहे ठे. ति
 हां जे चौदराजलोकमां व्यापी रह्या ठे, पर्वत
 प्रमुखने जेदीने जाय आवे, कोई वस्तुथी जेदाय
 नहीं, ने ठेदाय पण नहीं; अग्नि जेने बाली शके
 नहीं, चर्मदृष्टियें देखाय नहीं, मनुष्यादिक कोई
 प्राणीना उपयोगमां आवे नहीं, एवा अदृश्य अने
 निरतिशयी सूक्ष्मनाम कर्मोदयवंतने सूक्ष्म कहे
 ठे. जे नियतस्थानवर्ती ठे, परंतु कोई वस्तुने
 जेदी शके नहीं, पण जेनो जेद तथा ठेद बीजी
 वस्तुथी थई शके, जेने अग्नि बाली शके, चर्मदृ
 ष्टिनो विषय थई शके, जे मनुष्यादिक सर्व प्राणी
 योना उपयोगमां आवे, एवा दृश्य अने साति
 शयी बादरनाम कर्मोदयवंतने बादर कहे ठे. अने
 (पाणिंदिया के०) पंचेंद्रियना बे जेद ठे, एक
 (सन्नि के०) संझी, बीजो (इयर के०) इतर एटले
 असंझी. इहां श्रोत्र, त्वचा, चक्षु, घ्राण, जिह्वा, तथा
 नेत्र. ए पांच इंद्रियो जेने होय, तेने पंचेंद्रिय

कहे ठे. तेमां जे मन संझा सहित होय, तेने सं
झी कहे ठे अने जे मन संझा रहित होय, तेने अ
संझी कहे ठे. एवं चार जेद थया. तेने (बि के०)
बेंडिय, (ति के०) तेंडिय, (चक के०) चउरिंडिय;
ए प्रत्येकनो एक एक जेद कह्यो ठे. तेणें करी
(स के०) सहित करियें, तेवारें सात जेद थाय.

एवी रीतें एकेंडियना बे जेद, बेंडियनो एक
जेद, तेंडियनो एक जेद, चउरिंडियनो एक जेद,
तथा पंचेंडियना बे जेद, मलीने सात जेद थया.
ए साते जेदना जीवो बे प्रकारें होय ठे:—एक (अ
पजत्ता के०) अपर्याप्ता तथा बीजा (पङ्कत्ता के०)
पर्याप्ता, तेमां जेने जेटली पर्याप्ति कही ठे, ते पूरी
कीधी न होय, अने मरण पामे, तेने अपर्याप्ता क
हे ठे. तथा जेने जेटली पर्याप्ति कही ठे, ते पूरी की
धी होय, अने पढी मरण पामे, तेने पर्याप्ता कहे ठे.

पूर्वें कहेला सात जेदना अपर्याप्ता अने सात
जेदना पर्याप्ता, ए बे प्रकार होवायी (क्रमेण के०)
उक्त क्रमें करी (चउदस के०) चौद (जियछा

ણા કે૦) જીવનાં સ્થાન છે. એ રીતે સર્વ સંસારી જીવો વિષે ચૌદ જેદ જાણી લેવા. યદ્યપિ શાસ્ત્રાંતરમાં વલી જીવના બીજા પણ ઘણા જેદ કહ્યા છે. પરંતુ સર્વ ઔપાધિક છે. સ્વાનાવિક જેદ તો એકજ ચેતનાલક્ષણ છે. મૂલમાં (ચ કે૦) ચકાર છે, તે ઝન્યાન્વયી અવ્યય છે.

વલી પ્રકારાંતરે સર્વ સંસારી જીવના ઘટ્ટીશ જેદ પણ થાય છે, તે કહે છે ॥ ગાથા ॥ પણ થા
 વર સુદુમિયરા, પરિતવણ સન્નિ અસિન્નિ વિગલ
 તિગં ॥ ૧ ॥ (પણથાવરસુદુમં કે૦) પાંચ સૂદમ
 સ્થાવર, તથા (ઈયરા કે૦) પાંચ ઈતર એટલે બા
 દર સ્થાવર, ૬ દશ જેદ, (પરિતવણ કે૦) પ્રત્યે
 ક વનસ્પતિનો અગ્યારમો જેદ, (સન્નિ કે૦)
 સંઘી પંચે ડિયનો બારમો જેદ, (અસન્નિ કે૦)
 અસંઘી પંચે ડિયનો તેરમો જેદ, (વિગલતિગં કે૦)
 વિકલત્રિક એટલે બેંડિય, તેંડિય, તથા ચઝરિંડિ
 યના ત્રણ જેદ મલીને શોલ જેદ થાય છે, (ઈય

સોલસ કે૦) એ શોલ જેદોના જીવ બે પ્રકારના છે. એક (પક્ષતા કે૦) પર્યાસા, બીજા (અપજતા કે૦) અપર્યાસા મલીને (જીવ કે૦) જીવના (બત્તીસં કે૦) બત્તીશ જેદ થાય છે.

શાસ્ત્રાંતરમાં સર્વ સંસારી જીવોના પાંચ શોં ને ત્રેશઠ જેદ પણ કહ્યા છે. તેમાં મનુષ્યોના ત્રણ શોં ને ત્રણ જેદ થાય છે, તે આવીરીતે:— પાંચ મા હાવિદેહ દેત્ર, પાંચ નરતદેત્ર, તથા પાંચ અશ્રવતદેત્ર, મલીને પંદર કર્મ જૂમિદેત્ર છે. તેમ જ ત્રીશ અકર્મજૂમિ યુગલિયાનાં દેત્ર છે, અને ઠપ્પન અંતર્દીપ છે. એ સર્વ મલીને પર્યાસાના એક શો ને એક જેદ, અપર્યાસાના એકશો ને એક જેદ, તથા સંમૂર્ઘિમ અપર્યાસાના એક શો ને એક જેદ, મલીને ત્રણ શો ને ત્રણ જેદ થાય.

દેવતાઝના એકશો ને અઘાણું જેદ થાય છે, તે આવીરીતે:— દશ સુવનપતિ, શોલ વ્યંતર, પંદર પરમાધામી, દશ તિર્યગ્જૂંજક, પાંચ ચર જ્યોતિષી, પાંચ સ્થિરજ્યોતિષી, નવ લોકાંતિક,

ત્રણ કિલ્બિષિયા, બાર દેવલોકના, નવ ગ્રેવેયકના, તથા પાંચ અણુત્તર વિમાનના, મલીને નવાણું પર્યાસા તથા નવાણું અપર્યાસા ગણતાં એક શો ને અઠાણું જેદ થાય.

નારકીના જે સાત જેદ કહ્યા છે, તેના પર્યાસા તથા અપર્યાસા, એ બે પ્રકાર કરતાં ચૌદ જેદ થાય.

તિર્યંચના અઢતાલીશ જેદ છે, તે આવી રીતે:—

પાંચ સૂક્ષ્મસ્થાવર, પાંચ બાદરસ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય અને એક પ્રત્યેક વનસ્પતિ, મલિને ચૌદ પર્યાસાના તથા ચૌદ અપર્યાસાના ગણતાં અઠાવીશ જેદ થાય. અને જલચર, સ્થલચર, સ્થેચર, ઝર:પરિસર્પ, તથા હુજપરિસર્પ, એ પાંચ સંમૂર્તિમ તથા મર્જજ મલીને દશ થાય, તેના પર્યાસા તથા અપર્યાસા એ બે પ્રકાર કરતાં વીસ જેદ થાય. તથા પૂર્વના અઠાવીશ અને એ વીસ મલીને અઢતાલીશ જેદ થયા.

એવી રીતે મનુષ્યના ત્રણ શો ને ત્રણ જેદ, દેવ તાના એક શો ને અઠાણું જેદ, નારકીના ચૌદ જે

દ, અને તિર્યચના અડતાલીશ જેદ, એ સર્વ મલી
પાંચ શો ને ત્રેશઠ જેદ થયા ॥ ઇતિ ॥ ૪ ॥

હવે જીવનું લક્ષણ કહે છે.

અનુષ્ટુબ્ વૃત્તં ॥ નાણં ચ દંસણં ચેવ,
ચરિત્તં ચ તવો તદ્વા ॥ વીરિયં ઝવઝ
ગો અ, એઅં જીઅસ્સ લક્ષણં ॥ ૫ ॥

અર્થ:— (નાણં કે ૦) જ્ઞાન તે મતિજ્ઞાન, શ્રુત
જ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન:પર્યવજ્ઞાન તથા કેવલજ્ઞા
ન, એ પાંચ જ્ઞાન સમ્યક્ત્વ આશ્રયીને કહ્યાં છે. એમી
સાર્થે મતિ અજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન તથા વિજંગજ્ઞાન,
એ ત્રણ અજ્ઞાન મિથ્યાત્વાશ્રયી છે, તે ભેદતાં આઠની
સંખ્યા થાય છે. એઝમાંનું ગમે તે એક, અથવા અધિક
જ્ઞાન જેમાં હોય; (ચ કે ૦) પુનઃ વલી (દંસણં
કે ૦) દર્શન તે ચદુ, અચદુ, અવધિ, તથા
કેવલ, એ ચાર પ્રકારના દર્શનમાંનું ગમે તે એક
અથવા અધિક દર્શન જેમાં હોય, (ચેવ કે ૦)
યોરથે (ચરિત્તં કે ૦) ચારિત્ર તે સામાયિક, છે.

काशास्तिकाय, ए त्रण इव्यना खंध, देश तथा प्रदेश. एवा (तियतियजेया के०) त्रण त्रण जेद होवाथी प्रत्येक अस्तिकायने त्रणें गुणतां नवनी संख्या थाय ठे. प्रदेशना समूहने अस्तिकाय कहे ठे. एवो अर्थ, कहेलां त्रणो इव्योने जागु करवो. ए त्रणो इव्योनो चौद रज्ज्वात्मक खंध कहेवाय ठे. तेथी कांश्क उठो होय, अथवा सकल प्रदेशानुगत सामान्यपरिणामनी परें अवयवधर्मास्तिकायना जेह बुद्धिपरिकल्पिताद्यादि प्रदेशात्मक जे विजाग, तेने देश कहियें, अने जे प्रकृष्ट देश अतिनिर्विजाज्य अविजाज्य होय, ते प्रदेश कहेवाय ठे. (तहेव के०) तेमज (अक्षा के०) कालइव्यनो वर्तमान समयरूप एकज प्रदेश होवाथी ते अस्तिकाय कहेवाय नहीं, माटे ए कैज जेद जाणवो. एम दश जेद थया. (य के०) चकार उजयान्वयी अव्यय ठे. एथी पुज लास्तिकाय इव्य जेवुं, तेना अखंड इव्यरूप आखा पदार्थने अथवा अनंतादि परिमाणुना म

खेला समूहने (खंधा के०) खंध कहे ठे. खंधनो केटलो एक जाग जेनो खंधनी साथें संबंध होय, तेने (देस के०) देश कहे ठे. जेनी खंधनी साथें निर्विजाज्य कल्पना करी ठतां खंधनी साथें अनिन्न संबंध होय, तेने (पएसा के०) प्रदेश कहे ठे. अने तेज प्रदेश जो खंधणी निन्न थाय, एवो निर्विजाज्यजाग एटछे जेना केवलीनी बुद्धियें एक जागना बे जाग थई शके नहीं, तेने (परमाणु के०) परमाणु कहे ठे. ए रीतें ए पुजलास्तिकाय डव्यना चार जेद, ते पूर्वोक्त दश जेदो साथें मेलवतां (अजीव के०) अजीवतत्त्वना (चण्डसहा के०) चौद जेद थाय॥७॥

अजीव तत्त्वना पांच मूल जेद, तथा तेनां लक्षण, बे गाथायें करी कहे ठें:-

धम्माऽधम्मा पुग्गल, नह कालो
पंच हुंति अजीवा ॥ चलण सहावो
धम्मो, थिरसंठाणो अहम्मो अ॥७॥

અવગાહો આગાસં, પુગ્ગલ જીવાણ
પુગ્ગલા ચઝહા ॥ સ્વંધા દેસ પપ્પસા,
પરમાણું ચેવ નાયવા ॥ ૨૦ ॥

અર્થ:- (ધમ્મા કે) ધર્માસ્તિકાય, (અધમ્મા કે) અધર્માસ્તિકાય, (પુગ્ગલ કે) પુજ્જલાસ્તિકાય, (નહ કે) આકાશાસ્તિકાય, અને (કાલો કે) કાલ, એ (પંચ કે) પાંચ (અઙ્કીવા કે) અજીવદ્વય (ટુંતિ કે) ટે. એ પાંચની સાથે જીવદ્વય જેલ્યાથી બહુદ્વય કહેવાય છે.

જેમ મત્સ્યના સંચારનું અપેક્ષાકારણ પાણી છે, તેમ જીવને તથા પુજ્જલને ગતિપણે પરિણમતાં જે અપેક્ષાકારણ હોય, તેને ધર્માસ્તિકાય કહે છે. જેમ જલવિના મત્સ્યનો સંચાર થઈ શકે નહીં, તેમ ધર્માસ્તિકાય વિના જીવ અને પુજ્જલ ચાલી શકે નહીં. અર્થાત્ (ચલણસહાવોધમ્મો કે) ચલનસ્વજાવગુણ, તે ધર્માસ્તિકાય જાણવો.

જેમ પંથીને વિશામો લેવાને વિષે વૃદ્ધાદિકની

ઢાયા અપેક્ષાકારણ છે, તેમ જીવ તથા પુરુ
 લને સ્થિતિપણે પરિણમતાં જે અપેક્ષા કારણ હોય,
 અર્થાત્ જે (ચિરસંગણો અહમ્મો કે०) સ્થિર
 રાખવાનો જે સહજ ગુણ, તેને અધર્માસ્તિકાય
 કહે છે. એ બન્ને અરૂપી ડ્વ્ય ચંદ્રાજલોક
 વ્યાપી છે. વર્ણ, ગંધ, શબ્દ, રૂપ, સ્પર્શ, તથા રસ
 રહિત અસંખ્યાતપ્રદેશી છે, જે ઝડાસીન વૃત્તિ
 હોય તેને અપેક્ષાકારણ કહે છે. (અ કે०)
 ચકાર, પાદપૂર્ણાર્થ ઝન્યાન્વયી અવ્યય છે ॥૯૧॥

જે લોકાલોકવ્યાપી શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ,
 તથા સ્પર્શ રહિત અરૂપી અનંતપ્રદેશી અને સા
 કરને દૂધની પર્તે જેનો (અવગાહો કે०) અવકાશ
 સ્વનાવ ગુણ તેને (આગાસં કે०) આકાશાસ્તિકાય
 કહિયે. અર્થાત્ એક પ્રદેશથી બીજા પ્રદેશમાં જતાં
 જે અવકાશને આપે, તેને આકાશડ્વ્ય કહિયે.
 તેના બે જેડ છે, એક લોકાકાશ, બીજો અલોકા
 કાશ, એ વિશેષતા છે. આંહીં કોડ પ્રશ્ન કરે કે અવ
 કાશ કોને આપે છે? તો ત્યાં તેને ઝત્તર આપે છે,

के (पुग्गलजीवाण के०) पुज्जल तथा जीवने अथ
काश आपे ठे. ते (पुग्गला के०) पुज्जलइव्व
(चउहा के०) चार प्रकारें ठे. पूर्वोक्त स्वरूप पु
ज्जलइव्वना (खंधा के०) खंध, (देस के०)
देश, (पएसा के०) प्रदेश, तथा (परमाणुं के०)
परमाणु, ए जेद (चैव के०) निश्चयें करीने
(नायवा के०) बुद्धिमानोंने जाणवा योग्य ठे ॥ १० ॥

हवे पुज्जलइव्वनुं औपाधिक लक्षण कहे ठे:—

अनुष्टुब् वृत्तं ॥ सहंधयार उज्जोअ,
पजा ढाया तवेहि आ ॥ वस्स गंध रसा
फासा, पुग्गलाणं तु लस्केणं ॥ ११ ॥

अर्थ:— सचित्त, अचित्त अने मिश्र, ए त्रण
प्रकारमांना गमे ते प्रकारनो (सह के०) शब्द,
(अंधयार के०) अंधकार, तथा रत्नप्रमुखनो (उ
ज्जोअ के०) प्रकाश, तथा चंडमा प्रमुखनी (पजा
के०) ज्योति, तथा (ढाया के०) ढाया अने (तवे
हि के०) सूर्य प्रमुखनो आतप, (आ के०) वा,

एटछे बीजा नीचला पदार्थ पण जाणवा. (वसु
 के०) वर्ण, (गंध के०) गंध, (रसा के०) रस,
 (फासा के०) स्पर्श, एवा गुणवालो होय अने
 जे चौद राजलोकमां व्यापक, संख्यातप्रदेशी,
 असंख्यातप्रदेशी, तथा अनंतप्रदेशीनो पूर्ण,
 गलन स्वभाववान् एवो अखंड पुञ्जलास्तिकायरूप
 खंध, ते खंधनो एक जाग अथवा कांदिं पण
 न्यून जागरूपदेश, तथा जे केवलीनी बुद्धियें पण
 एक जागना बे जाग यइ शके नहीं, एवो अतिसूक्ष्म
 खंधनो अजिन्नजाग निर्विजाज्यरूप ते प्रदेश, ते
 नीज ज्यारें खंधयी जिन्न कल्पना थाय, त्यारें ते पर
 माणु कहेवाय ठे. ए (पुगलाणं के०) पुञ्जलानुं (तु
 के०) निश्चयपणे (लक्षणं के०) लक्षण ठे ॥११॥

हवे कालइव्यना जेद दर्शवि ठे ॥ आर्यावृत्तं ॥

एगाकोडि सतसठि, लखा सत्सदुत्त
 री सहस्सा य ॥ दोयसया सौखिदि
 या, आवलिआ इग मुदुत्तम्मि ॥१२॥

अर्थः— (एगाकोडि के०) एक कोड, (सत्तसठि लस्का के०) सडशठ लाख, (सत्तदुत्तरीसहस्सा के०) सत्त्योतेर हजार, (दोयसया के०) बर्से अने (सोलहिया के०) शोल उपर, एटली (आव लिआ के०) आवलिका (इगमुदुत्तम्मि के०) एक मुदूर्त्तमां थाय ठे. (य के०) चकार पाद पूर्णार्थि उजयान्वयी अव्यय ठे. हवे एनो जावार्थि कहे ठेः— आंखना एक स्फुरणमां अथवा एक चपटी वजाडवामां अथवा जीर्ण वस्त्र फाडवानी वखतें एक तंतुयी बीजे तंतुयें जाय तथा कम लना पांदडाना समूहने युवान पुरुषें जालायी वीं धतां ते जालुं जेटला वखतमां एक पांदडायी बीजे पांदडे पहाँचे, तेटला वखतमां असंख्याता समय थइ जाय, एटले वस्त्र अथवा पत्र फाडवाना आरंभमां सूक्ष्मात् सूक्ष्म कृणरूप जे काल होय ठे, जेनो विजाग थइ शके नहीं. जेनो नूत अने नविष्य विषे विचार थाय नहीं. एटले वस्त्र अथवा पत्र फाडतां प्रथम वर्तमान कालरूप अतिसूक्ष्म का

(૩૪)

જનું ઇલંબન થઈને તે ક્યારેં જૂત કાલ થયો? કયો વર્તમાન કાલ છે? અને કયો જવિષ્ય કાલ થવા યોગ્ય છે? તેનું અનુમાન થઈ શકે નહિં, તેને સર્વ જીવકાલરૂપ સમય કહે છે. એવા અસંખ્યાત સમયને આવલી કહે છે. એવી બર્ણે ને ઢાળે આવલી જે એક કુલ્લક જવ થાય છે. એ કરતાં બીજા કોઈ પણ નાના જવની કલ્પના થઈ શકે નહિં. એવા કાંદિંક અધિક સત્તર કુલ્લક જવમાં એક શ્વાસો હ્વાસરૂપ પ્રાણની ઉત્પત્તિ હોય છે. એવા સાત પ્રાણોત્પત્તિ કાળને એક સ્તોક કહે છે. એવા સાત સ્તોકસમયેં એક જવ હોય છે. એવા સત્યોત્તેર જવેં બે ઘડીરૂપ એક મુદૂર્ત્ત હોય છે. તે એક મુદૂર્ત્તને વિષે પૂર્વોક્ત ૧૬૭૭૭૨૧૬ આવલી હોય છે ॥ ૧૨ ॥

હવે વ્યવહાર કાળનાં પ્રકાર કહે છે.

સમયાવલી મુદુત્તા, દીદા પસ્કા ય
માસ વરિસા ય ॥ જણિઠ પલિચ્ચા
સાગર, જસ્સપ્પિણી સપ્પિણી કાલો ॥ ૧૩ ॥

अर्थः—अतिदुर्लभकालने (समय के०) समय कहे ठे, असंख्याता समयने एक (आवली के०) आवली वहे ठे, एवी (१६७७७२१६) आवलीयें (मुद्रुत्ता के०) एक मुद्रुर्त्त आय ठे, त्रीश मुद्रुर्त्तें (दीहा के०) एक अहोरात्रिरूप दिवस आय ठे, पंदर अहोरात्रियें (पस्का के०) पस्व वाडियुं आय ठे. बे पस्ववाडीये (मास के०) एक महिनो आय ठे. बार महिने (वरिस्ता के०) एक वर्ष आय ठे. ए रीतें (जणित के०) कह्युं ठे, तेमज असंख्याता वर्षें एक (पलिआ के०) पव्योपम थाय, तेवा दश कोडाकोडी पव्योपमें (सागर के०) सागरोपम थाय, तेवा दश कोडाकोडी सागरोपमें (उस्सपिणी के०) उत्सर्पिणी अने बीजा दश कोडा कोडी सागरोपमें (सपिणी के०) अवसर्पिणी थाय. ए बे मलीने वीश कोडाकोडी सागरोपमें (कालो के०) एक कालचक्र थाय, एवा अनंता कालचक्रें एक पुञ्जलपरावर्त्तन थाय. ए सर्व मनुष्य लोकमां व्यवहारथी काल जाणवो. •

આ ગાથામાં બે ઠેકાણે ચકાર છે, તે પાદપૂર્ણાર્થ ઝનયાન્વર્થી છે. એનો જાવાર્થ:-પૂર્વોક્ત જે કાલના જેદ કહ્યા, તેથી વલી બીજા પણ કાલના જેદ ઘણા છે, તે પણ જાણી લેવા. જેમ કે? બે માસે એક ઋતુ થાય છે, ત્રણ ઋતુયે એક અયન, બે અયને એક વર્ષ, પાંચ વર્ષે એક યુગ, ચોરાશી લાખ વર્ષે એક પૂર્વાંગ, તે એક પૂર્વાંગને ચોરાશી લાખે ગુણતાં એક પૂર્વ થાય છે. ઇત્યાદિક કાલના અનેક જેદ છે, તે સર્વ બીજા શાસ્ત્રોથી જાણવા ॥ ૧૩ ॥

॥ ષડ્ઙ્વનું કાંહિક વિશેષ સ્વરૂપ દેખાડે છે:-

પરિણામિ જીવ મુત્તં, સપણસા ઇગ
સ્વિત્ત કિરિઆય ॥ ણિચ્છં કારણ કત્તા,
સવગય ઇયર અપ્પવેસે ॥ ૧૪ ॥

અર્થ:- ઠ ઙ્વમાં જીવ અંને પુજલ, એ બે ઙ્વ, (પરિણામિ કેળ) પરિણામી છે. બાકીનાં ચાર ઙ્વ, અપરિણામી છે. ઇહાં પરિણામનો જાવ જાણવો, પરંતુ સ્વજાવે પરિણામી તો ઠળ ઙ્વ

હે. ૪ ડબ્બમાં એક જીવડબ્બ, (જીવ કે०) જીવ હે, અને બાકી પાંચ ડબ્બ અજીવ હે, ૪ ડબ્બમાં એક પુજલડબ્બ, (મુક્ત કે०) મૂર્તિમંત રૂપી હે, બાકીનાં પાંચ ડબ્બ, અમૂર્તિમંત અરૂપી હે. ૪ ડબ્બમાં પાંચ ડબ્બ, (સપાસા કે०) સપ્રદેશી હે, અને એક કાલડબ્બ, અપ્રદેશી હે. ૪ ડબ્બમાં ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ, એ ત્રણ ડબ્બ (એગ કે०) એક હે, બીજાં ત્રણ ડબ્બ અનેક હે. ૪ ડબ્બમાં એક આકાશ, (સ્થિત કે०) ક્ષેત્ર હે, બીજાં પાંચ ડબ્બ ક્ષેત્રી હે. ૪ ડબ્બમાં જીવ અને પુજલ એ બે ડબ્બ, (કિરિઆય કે०) સક્રિય હે, બાકીનાં ચાર અક્રિય હે. ૪ ડબ્બમાં ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાલ, એ ચાર ડબ્બ, (ણિચ્ચં કે०) નિત્ય હે, બે અનિત્ય હે. યદ્યપિ ઉત્પાદ, વ્યય, અને ધ્રુવપણે સર્વ પદાર્થ નિત્યાનિત્યપણે પરિણમે હે, તથાપિ ધર્માદિક ચાર ડબ્બ સદા અવસ્થિત, માટે નિત્ય કહ્યાં. ૪ ડબ્બમાં ધર્માદિક પાંચ ડબ્બ, (કારણ કે०) કારણ હે. એક જીવડબ્બ, અકારણરૂપ હે.

ઠ ડ્વ્યમાં એક જીવડ્વ્ય, (કત્તા કે૦) કર્તા છે, બીજાં પાંચ અકર્તા છે. ઠ ડ્વ્યમાં એક આકાશ, (સઘ્વગય કે૦) સર્વગત છે, અને (ડ્યર કે૦) બીજા પાંચ ડ્વ્યમાત્ર, લોકવ્યાપી છે. માટેં અસર્વગત જાણવાં. તથા યદ્યપિ ઠ ડ્વ્ય ક્ષીરનીરપરેં પર સ્પર અવગાઢ છે, તથાપિ (અપ્પવેસે કે૦) પ્રવેશ રહિત છે, એટલે કોઈ પણ ડ્વ્ય અન્યડ્વ્યમાં તડૂ પપણે થતું નથી માટેં પ્રવેશ રહિત છે “સદસગ જાવં ન વિજહંતિ” એ વચન માટેં ॥ ૧૪ ॥

અહીંયાં ષડ્ડ્વ્યનું કાહિંક વિશેષ કહે છે. ૧ સ્વજાવથી ગતિક્રિયા પરિણત એવા જીવ, અને પુજ્જલ, એ બે ડ્વ્ય છે. તિહાં પોતાના સ્વજાવને ધારવું, પોષવું, તેને ધર્મ કહિયેં અને (અસ્તિ કે૦) પ્રદેશ તેનો (કાય કે૦) સમૂંહ, તેને ધર્મા સ્તિકાય કહિયેં. તેમજ ૨ ગતિક્રિયા પરિણીત જીવ તથા પુજ્જલને અવઘંજનદાનસ્વજાવલક્ષણ તે અધર્માસ્તિકાય ડ્વ્ય કહિયેં, તેમજ ૩ ગતિ ક્રિયાપરિણતજીવ તથા પુજ્જલને અવકાશદાન

लक्षणस्थिति अंतर्गत प्रविष्ट कीलकन्याय आ
 काशास्तिकाय इव्य जाणवुं. तथा ४ समस्त वस्तु
 समुदायनुं कलन संख्यान अथवा समधावलिका
 दिक्कें करी सचेतनाचेतन पदार्थने जेणें करी क
 लियें, एटले जाणीयें, एवुं अमूर्त लोकव्यापि व
 र्तनालक्षण असंख्य समयात्मक नैश्चयिक स
 मयलोकव्यापी अनंत समयात्मक कालइव्य
 जाणवुं. तथा ५ पूर्ण गलन स्वभाव, ते पुजल
 , अनंत अणुस्कंध पर्यंत जे परमाणादिक, ते
 कोइक इव्यथी गळे, वियोग पामे, तथा स्वभाव
 थकी कोइक इव्यप्रत्ये पुष्टि करे, ते पुजलइव्य
 कहियें, तेना जे प्रदेशनो समूह, तेने पुजलास्ति
 काय कहियें. ए असंख्यानंतप्रदेश प्रमाण मूर्त
 इव्य सकललोकव्यापि जाणवुं. तथा ६ इंदिया
 दिक दश इव्य प्राण अने ज्ञानदि चतुष्कभाव
 प्राणप्रत्ये धारितलक्षणें करी जीवइव्य ठे, ते
 जीव, त्रिकालस्थायी अविनाशी असंख्यप्रदेशा
 त्मक जीवास्तिकाय जाणवो. ए ७ इव्य कहां

એમાં કાલદ્વ્યનું સ્વરૂપ કાંઈક વિશેષે કહે
 છે. કાલ જે છે, તે મનુષ્યદેત્રને વિષે તજ્ઞતિ
 જાવ નાનાવિધ છે. યદુક્તં જ્યોતિઃકરં મકયંથે ॥
 ગાથા ॥ લોચાણુ જહ્નુણીયં, જોડસચક્રં નણંતિ
 અરિહંતા ॥ સર્વે કાલવિસેસા, જસ્સ ગદ્વિસેસ
 નિપ્પન્ના ॥ ૧ ॥ અહીંયાં કેટલાએક કહે છે કે
 જીવાદિક દ્વ્યને વર્તનાદિક જે પર્યાય તેહીજ
 કાલ જાણવો. તે પૃથગ્ દ્વ્યને હેતુયેં કેવી
 રીતેં છે? તેનું સમાધાન કરે છે.

જીવદ્વ્યને વર્તના, પરિણામ, ક્રિયા અને પ
 રાવર્ત્તાદિક. એ સર્વ કાલ વ્યપદેશનાક્ છે,
 તિહાં જે જીવને સાદિ સાંતાદિ ચાર જેદેં વર્તવું, તે
 વર્તના જાણવી. તથા જે વિશ્રસાપ્રયોગેં જીવદ્વ
 વ્યની પરિણતિ તે પરિણામ જાણવો. તથા જૂત,
 જાવિ અને નવિષ્યત્ વિશેષણવંત જાવને ગમન-
 સ્થિત્યાદિ કાર્યની ચેષ્ટા, તે ક્રિયા જાણવી.

તથા પૂર્વજાવી પશ્ચાન્નાવી પરાપર ઇત્યાદિ ય
 દાશ્રયેં દ્વ્યને કહેવું, તે પરાપરત્વ જાણવું. એ

પ્રકારે વર્તનાદિક સર્વેશ્વરના પર્યાય છે, તે સર્વ કાલવ્યપદેશના છે, જેમાટે કથંચિત્પણે શ્વયથી અજિન્નશ્વરનામી પર્યાય પણ કહિયે, તે માટે પર્યાયને શ્વયપણું કરતે અનવસ્થા પ્રસંગ થાય, માટે કાલ, તે ઇશ્વર નહિં. વર્તના દ્યાત્મક કાલ જીવાજીવ શ્વયપર્યાયપણે માનવો. એમ જો નહિં માનીયે, તો આકાશની પેરે સર્વવ્યાપી કાલાસ્તિકાય માનવો? એવો પરવાદી, નો આશય ગ્રહણ કરી શિષ્યે પૂછ્યું, તેવારે ગુરુ ઉત્તર કહે છે. કે હે દેવાણુપિય! એ આત્મવચ્ચન નહીં, કેમ કે? સિદ્ધાંતને વિષે પાંચ અસ્તિકાય કહ્યા છે, અને હું કાલશ્વર ઇશ્વર કહ્યું છે. જે પ્રદેશનું બહુપણું હોય, તેને અસ્તિકાય કહિયે, અને કાલને વિષે પ્રદેશનું બહુપણું નથી, જે માટે કાલને વિષે માત્ર વર્તમાન એક સમય પ્રરૂપણા છે. અને અનાગત સમયની અનુપપત્તિ છે. શિષ્ય આશંકા કરે છે, કે કાલ તો અવિનષ્ટ ધર્માત્મક છે, અને અતીત સમયાવલી મુદ્દર્શિ વર્ષાદિ પ્ર

रूपणा माटें असंख्य समयात्मक कालने बहु प्रदेशपणानी प्राप्ति ठे ?

उत्तर:— ए सत्य ठे, परंतु स्थिर स्थूल का लत्रयवर्ती पदार्थनुं अंगीकारपणुं ठे, अने आवलिकादिक प्ररूपणामात्र व्यवहार नयने मर्ते ठे, अने निश्चयनयने मर्ते कालने विषे प्रदेशा जाव ठे, तेमाटें कालने विषे अस्तिकायपणुं क हेवुं घटमान नथी. अने गुणनो आश्रय माटे इव्यपणुं घटमान ठे, “गुणाणं मासतु दवं” इति वचनात् तेमाटें इव्यथी वर्तनालक्षण अने कालथी अनादि अनंत तथा क्षेत्रथी समग्रक्षेत्र वर्ती अने जावथी रूपादि रहित अमूर्तिमंत अंकादिक चारे व्यंगित समयादिकें परमाणुनी परें अनुमेय एवं कालनामा इव्य पृथक्पणे मानवुं, एहीज आप्तवाक्य प्रमाण करवुं. इत्यादिक काल इव्य संबंधी विशेष विचार, ग्रंथांतरें बहुश्रुतना मुखथी जाणी लेवो ॥ इति प्रसंगागतकाल इव्यविचारः समाप्तः ॥

હવે શિષ્ય પૂછે છે, કે નવતત્ત્વાદિક સકલ પદાર્થને વિષે જીવતત્ત્વની મુખ્ય પ્રરૂપણા કહી, અને ડ્વ્યાધિકારેં તો પ્રથમ ધર્માસ્તિકાયની મુખ્યતા કહી છે, તેનું શું કારણ ?

ગુરુ ઉત્તર કહે છે:—સકલ પદાર્થ, જીવમિશ્રિત છે, એ સત્ય છે, પરંતુ સંસારસ્થ જે જીવો છે, તે સર્વ પુજ્જલપ્રતિબંધિત છે, તે પુજ્જલનો અધોગમનસ્વજાવ છે, અને જીવનો ઊર્ધ્વગમન સ્વજાવ છે. એ રીતે જીવ તથા પુજ્જલ એ બેદુ ડ્વ્યને ગત્યન્યથાનુપપત્તિ છે, મારેં આદ્યમાં ધર્માસ્તિકાય ડ્વ્યનું ગ્રહણ કીધું છે, અને તેવાર પઠી જીવ તથા પુજ્જલને સ્થિત્યન્યથાનુપપત્તિ મારેં અધર્માસ્તિકાયનું ગ્રહણ કીધું છે, તેવાર પઠી જીવાઽજીવાદિ પદાર્થને આધારાઽન્યથાનુપપત્તિમારેં આકાશાસ્તિકાયનું ગ્રહણ કીધું છે, તેવાર પઠી વૃક્ષાદિકને ફલપ્રદાનશક્તિની અન્યથાનુપપત્તિ મારેં કાલડ્વ્યનું ગ્રહણ કીધું છે. તેવાર પઠી ઘટાદિ કાર્યાન્યથાનુપપત્તિ મારેં પુજ્જલાસ્તિકાયનું

ગ્રહણ કીધું હે. તેવાર પછી પ્રતિપ્રાણીને પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ ચૈતન્યની અન્યથાનુપપત્તિ માર્ટે જીવાસ્તિ કાયનું ગ્રહણ કીધું હે.

આશંકા:—ધર્માસ્તિકાયાદિક ચાર ડ્વ્યના દેશ અને પ્રદેશ હે, પરંતુ પરમાણુ નથી, તો પરમાણુનું એકતું ગ્રહણ કણું, તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર:—મૂલજેદેં અજીવના નવ જેદ હે, તેમાં ચાર અસ્તિકાય ડ્વ્ય, પાંચમો સ્વંધ, બઠો દેશ, સાતમો પ્રદેશ અને આઠમો પુજ્જલનો એક પરમાણુ, તથા નવમું કાલડ્વ્ય હે. માર્ટે તે નવ જેદ દેખાડવા સારુ પરમાણુ કહ્યો.

આશંકા:—પ્રદેશ અને પરમાણુ એ બેદુને નિર્વિજાગરૂપપણું હે, માર્ટે એમાં શી વિશેષતા હે ?

ઉત્તર:—જે સ્કંધપ્રતિબદ્ધ નિર્વિજાગ જાગ, તે પ્રદેશ, તથા જે એકાકી વિકલ્પિત સ્કંધપરિણામરહિત એવા લોકને વિષે ટૂટા વર્તે હે, તે તથા અધિત્ત મહાસ્કંધરૂપ તે પરમાણુઆ જાણવા.

ए षड् इव्यनो अल्पमात्र विचार लब्धो. विस्तारें
विशेषावश्यकादिक ग्रंथोपकी जाणवुं,

॥ इति श्री अजीवतत्त्वविचारः समाप्तः ॥१॥

हवे पुण्यतत्त्वनुं वर्णन करतां पुण्य नव प्रकारें
बंधाय ठे, अने बहेंतालीश प्रकारें जोगवाय
ठे, ते कहे ठे.

सा उच्च गोअ मणु डग, सुरडग पं
चेंदि जाइ पणदेहा ॥ आइ तितणूणु
वंगा, आइमसंघयण संठाणा ॥१५॥

अर्थः— साधु प्रमुखने पहेलुं अन्न दीधाथी,
बीजुं पाणी दीधाथी, त्रीजुं रहेवाने स्थान दे
वाथी, चोथुं सूवाने पाट प्रमुख दीधाथी, पांचमुं
पहेरवा अथवा उढवाने बस्त्र दीधाथी, ढहुं ते
विषे मनें करी शुनसंकल्प कखाथी, सातमुं व
चनें करीने स्तुत्यादिक कखाथी, आठमुं कायार्यें
करी सेवा कखाथी, तथा नवमुं हाथे करी नम

स्कारादिक कल्याणी, ए नव प्रकारें पुण्य बंधाय
 ठे. तेने बहेंतालीश प्रकारें जीव जोगवे, ते कहे ठे.

१ जेना उदयें जीव, सुखनो अनुभव करे,
 अथवा शाताने पामे, तेने (सा के०) शाता वे
 दनीय कहियें, २ जेना उदयें जीव, उच्चगोत्र
 एटले उच्चकुलमां जन्म धारण करीने लोकने
 विषें पूजा प्रतिष्ठादिकने पामे, तेने (उच्चगोत्र
 के०) उच्चगोत्र कहियें. जेना उदयें ३ मनुष्य
 नी गति तथा ४ मनुष्यनी आनुपूर्वीनी प्राप्ति
 थाय ठे, तेने (मण्डुग के०) मनुष्यद्विक क
 हियें. जेना उदयें ५ देवनी गति, तथा ६ देव
 नी आनुपूर्वीने पमाय ठे, वक्रगतियें परजवमां
 जतां बलदने नाथ घालीने सीधो चलाववानी
 पठें जेथी उपजवाने स्थानकें पहोंची शकाय,
 तेने आनुपूर्वी कहे ठे. ए (सुरङ्ग के०) सुर
 द्विकरूप नामकर्म कहियें. ७ जेना उदयें पंचेंद्रि
 यपणुं प्राप्त थाय ठे, तेने (पंचेंद्रिजाइ के०)
 पंचेंद्रिय-जाति नामकर्म कहियें. जेना उदयें

પાંચ શરીરની પ્રાપ્તિ પામી હે, તે કહે છે:— ૬
 જેથી ઔદારિક શરીરયોગ્ય પુજા કરી
 ને, તથા તેને શરીરપણે પરિણમાવીને જીવ, પો
 તાના પ્રદેશની સાર્યે મેલવે, તેને ઔદારિક નામ
 કર્મ કહે છે. એવી રીતે સર્વશરીરને વિષે યોજના
 કરવી. એ વૈક્રિયશરીરના બે જેદ છે. એક ઔ
 પપાતિક તે દેવતા તથા નારકીને હોય છે. બી
 જો લબ્ધિપ્રત્યયીયો તે તિર્થંચ તથા મનુષ્ય લ
 બ્ધિવંતને હોય છે. ૧૦ આહારકશરીર, તે ચૌદ
 પૂર્વધર મુનિરાજ તીર્થંકરની ક્ષદિ પ્રમુખ જોવા
 ને અર્થે એક હાથ પ્રમાણ દેહ ધારણ કરે છે.
 ૧૧ તૈજસશરીર, તે આહારાનું પચન કરનાર
 તથા તેજોલેશ્યાનું હેતુ. ૧૨ અને કાર્મણ શ
 રીર, તે કર્મના પરમાણુ આત્મપ્રદેશની સાર્યે મ
 લ્યા છે, તેજ જાણવું. એ (પચદેહા કે ૦) પંચ
 શરીરરૂપ નામકર્મ કહિયે. જેના ઉદયથી કહે
 જાં પાંચ શરીરમાંના (આફ કે ૦) આદિનાં ઔ
 દારિક, વૈક્રિય તથા આહારક, એ (તિતણુ કે ૦)

त्रण शरीरना बे बाहु, बे ऊरु, एक पृष्ठिका, एक मस्तक, एक उदर, तथा एक हृदय. ए आठ अंग ठे. अने अंगुलि प्रमुख उपांग ठे, तथा रेषादिक अंगोपांग ठे. एटले १३ औदारिक अंगोपांग, १४ वैक्रिय अंगोपांग, १५ आहारक अंगोपांग, अने तै जस शरीर, तथा कार्मण शरीर, ए बेने अंगोपांग नथी, तेथी पहेलां त्रण शरीरनांज अंगोपांग कहां ठे. तेने (उवंगा के०) अंग उपांग, तथा अंगोपांगरूप नामकर्म कहिये. १६ जेना उदयथी ठ संघयणमानुं (आश्म के०) पहेलुं वज्ररुज नाराच नामनुं संघयण प्राप्त थाय ठे. तिहां वज्र एटले खीली, रुषज एटले पाटो, तथा नाराच एटले बे पासा, मर्कटबंध एटले मर्कटबंध, ते उ पर पाटो, ते उपरें खीली एवो हाडनो निचय एटले समुदाय होय, तेने (संघयण के०) अस्थि निचयसंघयणरूप कहिये. १७ जेना उदयथी पोतें पर्यकासन करी बेठां ठतां समचतुरस्र चारे बाहु सरखी आकृति थाय, अने पोताना अंगुल

प्रमाणबडे एकशो ने आठ अंगुल प्रमाण शरीर
जराय, तेने उत्तमपुरुष कहे ठे, एनी प्राप्ति
घाय ठे, तेने (संग्रहा के०) उ संस्थानमानुं
पहेलुं समचतुरस्र संस्थान कहिये ॥ इति॥ १५॥

वस्म चउकाऽगुरु लहु, परधा ऊसास आ
यवुज्जोअं ॥ सुज खगइ निमिण तस दस,
सुर नर तिरिआउ तिढयरं ॥ १६ ॥

अर्थः—जेना उदयथी १५ श्वेत, रक्त अने
पीतरूप गुन वर्ण; १६ एक सुरजिगंधरूप गुन
गंध; १७ आम्ल, मधुर अने कषायेल रूप
गुनरस; तथा १८ लघु, मृड, ऊस अने स्नि-
ग्धरूप गुन स्पर्श. ए चार पदार्थ, पुण्यप्रकृतिने
अर्थे प्रशस्त जाणवा. एउनी प्राप्ति घाय ठे; तेने
(वस्मचउका के०) वर्णचतुष्करूप कहिये.

१९ जेना उदयथी मध्यम वजनदार शरी
रनी प्राप्ति घाय, एउले लोहनी पठे अति जारी
पण नहि अने आकडाना कषासनी पठे अति

હલકો પણ નહીં, કિંતુ મધ્યમપરિણામી હોય, તેને (અગુરુલઢુ કે૦) અગુરુલઘુ નામકર્મ કહિયેં.

૨૩ જેના ડદયથી બીજા બલવાનને અતિ ડુઃસહનીય ઠતાં પોતે ગમે તેવા બલીયાને જી તવાને સમર્થ થાય ઢે, એવા બલની પ્રાપ્તિ થાય ઢે, તેને (પરઘા કે૦) પરાઘાત નામકર્મ કહિયેં.

૨૪ જેના ડદયથી સુખપૂર્વક શ્વાસોઢ્વાસ લઈ શકાય, કોઈ પણ વિઘ્ન પડે નહીં, તેને (ક સાસ કે૦) શ્વાસોઢ્વાસ નામકર્મ કહિયેં.

૨૫ જેના ડદયથી સૂર્યના બિંબની પઠેં પરને તાપ ઉત્પન્ન કરવાના હેતુરૂપ તેજોયુક્ત શરીરની પ્રાપ્તિ થાય ઢે, તે (આયવ કે૦) આતપ નામકર્મ.

૨૬ જેના ડદયથી ચંડબિંબની પઠેં શીતલ તાને ઉત્પન્ન કરવાનું હેતુરૂપ તેજોયુક્ત શરીર, તેની પ્રાપ્તિ થાય, તે (ડક્કોઞ્ચં કે૦) ડદ્યોતનામકર્મ.

૨૭ જેના ડદયથી વૃષજ તથા હંસની પઠેં સારી ચલનશક્તિની પ્રાપ્તિ થાય ઢે, તેને (સુજસ ગઈ કે૦) શુનવિહાયોગતિ નામકર્મ કહિયેં.

૩૮ જેના ડડયથી પોતાના અંગના સર્વ અવયવો યોગ્યસ્થાને વિષે ગોઠવવાની શક્તિ સૂત્રધારની પઠે પ્રાપ્ત થાય છે, તેને (નિમિણ કે૦) નિર્માણ નામકર્મ કહિયે.

૩૯ જેના ડડયથી ત્રસ દશકો એટલે ત્રસાદિ દશ પ્રકૃતિ જે આગલ કહેવાશે, તેની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને (તસદસ કે૦) ત્રસદશક નામકર્મ કહિયે. તેનું વિવરણ આગલની ગાથામાં કહેવાશે.

૪૦ જેના ડડયથી દેવતાના આયુષ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને (સુર કે૦) સુરાયુષ્યરૂપ કહિયે.

૪૧ જેના ડડયથી મનુષ્યના આયુષ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને (નર કે૦) નરાયુષ્યરૂપ કહિયે.

૪૨ જેના ડડયથી તિર્યંચના આયુષ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને (તિરિઆઝ કે૦) તિર્યંચાયુષ્યરૂપ કહિયે.

૪૩ જેના ડડયથી ત્રિલુવનને વિષે પૂજ્યપણું પ્રાપ્ત થાય છે, તેને (તિલ્લયરં કે૦) તીર્થંકર નામકર્મ કહિયે. એ કર્મનો ડડય, માત્ર કેવલીનેજ થાય છે.

हवे पूर्वोक्त त्रसदशक कहे ठे:-

तस बायर पङ्कत्तं, पत्तेअ थिरं सु
 नं च सुजगं च ॥ सुस्सर आइऊ ज
 सं, तसाइदसगं इमं होइ ॥ १७ ॥

अर्थ:- १ जेना उदयथी जीवने बेंडियना शरीरनी प्राप्ति थाय, अर्थात् एक इंडियनुं शरीर पामे नहीं, तेने (तस के०) त्रसनामकर्म कहियें.

२ जेना उदयथी बादरशरीरनी प्राप्ति थाय, पण जे दृष्टियें करी देखाय नहीं, एवा सूक्ष्म शरीरने न पामे, तेने (बायर के०) बादर नामकर्म.

३ जेना उदयथी आप आपणी पर्याप्ति पूरी करे, ते पर्याप्ति बे प्रकारें ठे, एक लब्धि, बीजीकरण. तेने (पङ्कत्तं के०) पर्याप्तिनामकर्म कहियें.

४ जेना उदयथी औदारिक अथवा वैक्रिय-प्रमुख जित्त जित्त शरीरनी प्राप्ति थाय, पण घणा जीवो वच्चें एक शरीर न पामे, तेने (पत्तेअ के०) प्रत्येक नामकर्म कहियें.

५ जेना उदयथी शरीरना दंतादिक अवयव बोने स्थिरतानी प्राप्ति थाय ठे, तेने (चिरं के०) स्थिरनामकर्म कहियें.

६ जेना उदयथी शरीरना सर्व अवयव सारा होय, अथवा नानिना उपरनुं शरीर सारुं होय, तेने (सुजं के०) शुज नामकर्म कहियें.

७ जेना उदयथी सर्वलोकने प्रिय थाय, तेने (सुजगं के०) सौजाग्य नामकर्म कहियें.

८ जेना उदयथी वाणीमां कोकिलानी प ठें मधुरता थाय, तेने (सुस्सर के०) सुस्वर नामकर्म कहियें.

९ जेना उदयथी लोकनेविषे माननीय वचन थाय, तेने (आइङ्ग के०) आदेय नामकर्म कहियें.

१० जेना उदयथी लोकनेविषे यशःकीर्ति थाय, तेने (जसं के०) यशोनामकर्म कहियें.

एवी रीतें (तसाइदसगं के०) त्रस आदि दश प्रकृतिनुं दशक, (इमं के०) ए पुण्यना जेद मां (होइ के०) ठे. ते पूर्वोक्त बन्नीशमां जे

જિયેં, તેવારેં બહેંતાલીશ થાય. એ પુણ્યતત્ત્વના
બહેંતાલીશ જેદ કહ્યા. આ ગાથામાં બે ચકાર
જે છે, તે પાદપૂર્ણાર્થ છે ॥ ૧૭ ॥

॥ ઇતિ શ્રી પુણ્યતત્ત્વવિચારઃ સમાપ્તઃ ॥ ૩ ॥

હવે પાપતત્ત્વનું વર્ણન કરતાં અઢાર પ્રકારેં પાપ
બંધાય, અને વ્યાશી પ્રકારેં જોગવાય, તે કહે છે:—

નાણંતરાય દસગં, નવ બીએ નીઅ

સાય મિહ્તં ॥ યાવર દસ નરય

તિગં, કસાય પણવીસ તિરિય હુગં ॥ ૧૮ ॥

અર્થ:—પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન,
મૈથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ, માન, માયા, લોચ, રાગ,
દેષ, કલહ, અન્યાય, પૈશૂન્ય, રતિ અરતિ,
પરપરિવાદ, માયામોસો, તથા મિથ્યાત્વશબ્દ. એ
અઢાર પ્રકારેં પાપ બંધાય છે, અને વ્યાશી પ્રકારેં
જોગવાય છે, તે વ્યાશી પ્રકાર કહે છે:—

૧ જેના ઉદયથી પાંચ ઇંદ્રિય, તથા મનો
ધારાયેં જે નિયતવસ્તુનું જ્ઞાન થાય છે, એવા પ્ર

અમ મતિજ્ઞાનનું જે આહ્વાદન થાય, તેને મતિ જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ કહિયેં.

૧ જેના ઉદયથી શાસ્ત્રાનુસારેં જે જ્ઞાન થાય છે, એવા શ્રુતજ્ઞાનનું આહ્વાદન થાય, તેને શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ કહિયેં.

૨ જેના ઉદયથી ઇંડિયાદિકની અપેક્ષા વિના આત્મદ્રવ્યને જે સાક્ષાત્ રૂપી દ્રવ્યને જાણવાનું જે જ્ઞાન થાય છે, એવા અવધિજ્ઞાનનું જે આહ્વાદન થાય, તેને અવધિજ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ કહિયેં.

૪ જેના ઉદયથી સંઙી પંચેંડિયના મનોગત નાવ જાણવાનું જે જ્ઞાન થાય છે, એવા મનઃપર્યવજ્ઞાનનું જે આહ્વાદન થાય છે, તેને મનઃપર્યવ જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ કહિયેં.

૫ જેના ઉદયથી પૂર્વોક્ત ચાર જ્ઞાનરહિત જે એક જુનું નિરાવરણ જ્ઞાન હોય, એવા કેવલજ્ઞાનનું જે આહ્વાદન થાય, તેને કેવલજ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ કહિયેં. એવી રીતેં પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનનેં જે આહ્વાદન કરે, તેને (નાણ કે ૦) જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ કહિયેં.

૬ જેના ઉદયથી પોતાના ઘરમાં દેવા યોગ્ય વસ્તુ ઠતાં, તથા દાનનું ફલ જાણતાં ઠતાં પણ આપી શકાય નહિં, તે દાનાંતરાય પાપકર્મ કહિયેં.

૭ જેના ઉદયથી દાતાર ઠતાં, દાતારના ઘરમાં વસ્તુ ઠતાં, માગનાર માહ્યો ઠતાં, પણ જે શાચિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ ન આવે, તેને જાજાંતરાય પાપકર્મ કહિયેં.

૮—૯ જેના ઉદયથી પોતે યૌવન ઠતાં, સુરૂપ ઠતાં, તથા જોગોપજોગ્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ ઠતાં, પણ તે જોગવાઈ ન શકાય, તેને જોગાંતરાય તથા ઉપજોગાંતરાય, એ બે પાપકર્મ કહિયેં. ૮ પુષ્પાદિ પદાર્થ જે એક વાર જોગવાય છે, તેને જોગ કહે છે. અને ૯ વસ્ત્રાદિક પદાર્થ જે વારં વાર જોગવાય છે, તેને ઉપજોગ કહિયેં થેયેં.

૧૦ જેના ઉદયથી પોતે યૌવન, રોગરહિત, તથા બલવાન ઠતાં પણ જેથી પોતાની શક્તિ ફોરવાઈ શકાય નહિં, તે વીર્યાંતરાય પાપકર્મ.

આવી રીતે પાંચ પ્રકારે જે આહું આવે, તેને

(અંતરાય કે ૦) અંતરાય નામનું પાપકર્મ કહિયે. પહેલાં પાંચ તથા એ પાંચ મલીને (દસ ગં કે ૦) દશ પ્રકાર થયા. હવે (નવમીએ કે ૦) બીજા નવ પ્રકાર દર્શનાવરણીય કર્મના જાણવા. તેમાં ચાર જેદ, દર્શનના તથા પાંચ જેદ, નિહાના કહે છે. (સામાન્યઉપયોગને દર્શન કહે છે)

૧૧ જેના ઉદયથી આંસ્યેં કરી જે રૂપનું સામાન્યપણે ગ્રહણ થાય, એવા ચતુર્દર્શનનું આહ્વાદન થાય, તેને ચતુર્દર્શનાવરણીય પાપકર્મ કહિયે.

૧૨ જેના ઉદયથી, ચતુર વિના ચાર ઇંદ્રિય તથા મન કરી પોત પોતાના વિષયનું જે સામાન્યપણે ગ્રહણ થાય, એવા અચતુર્દર્શનનું જે આહ્વાદન થાય, તેને અચતુર્દર્શનાવરણીય પાપકર્મ કહિયે.

૧૩ જેના ઉદયથી સામાન્યપણે જે રૂપી ૬ વ્યનું મર્યાદાપણે ગ્રહણ થાય છે, એવા અવધિદર્શનનું જે આહ્વાદન થાય, તેને અવધિદર્શનાવરણીય પાપકર્મ કહિયે.

૧૪ જેના ઉદયથી સમસ્ત વસ્તુનું જે સામા

ન્યપણે દેશ્વરું આપઢે. એવા કેવલ દર્શનનું જે આ
જ્ઞાદન આપ, તે કેવલદર્શનાવરણથી પાપકર્મ.

૧૫ જેના ઉદયથી નિદ્રાવસ્થા થઈ ગયા
પઢી સુશ્વપૂર્વક જાગૃદવસ્થાની પ્રાપ્તિ આપ, તેને
નિદ્રારૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૧૬ જેના ઉદયથી નિદ્રાવસ્થા થઈ ગયા પઢી
દુઃશ્વપૂર્વક જાગૃદવસ્થાની પ્રાપ્તિ આપ, તેને નિ
દ્રાનિદ્રારૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૧૭ જેના ઉદયથી બેસતાં તથા ઊઠતાં નિદ્રા
આવ્યા કરે, તેને પ્રચલારૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૧૮ જેના ઉદયથી હરતાં ફરતાં પણ નિદ્રા
આવે, તેને પ્રચલા પ્રચલારૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૧૯ જેના ઉદયથી દિવસનું ચિંતવેલું કાર્ય
રાત્રિને વિષે નિદ્રાસમયે જાગૃતની પઢે આપ ઢે,
તેને યીણદ્વીરૂપ પાપકર્મ કહિયે. યીણદ્વીનિદ્રા-
ના સમયે પ્રાણી, વાસુદેવના અર્ધબલ યુક્ત હોય
ઢે, અને તે જીવ નરકગામી જાણવો.

૨૦ જેના ઉદયથી પોતે રૂપવાન્ તથા ધન

વાન્ ભતાં નીચકુલનેવિષે.ઉત્પન્ન થાય છે, તેને (નીચ કે૦) નીચૈર્ગોત્રરૂપ પાપકર્મ કહિયે. (એ નીચ ગોત્રરૂપ પાપકર્મ નિંદાપાત્ર છે.)

૧૧ જેના ઉદયથી દુઃખનો અનુનવ થાય છે, તે (અસાય કે૦) અશાતા વેદનીય પાપકર્મ.

૧૨ જેના ઉદયથી વીતરાગના વચનની વિપરીત સદ્વહ્ણા થાય, તેને (મિહ્નત્તં કે૦) મિથ્યાત્વમોહનીય પાપકર્મ કહિયે.

૧૩ જેના ઉદયથી સ્થાવરદશકની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને (સ્થાવરદસ કે૦) સ્થાવરદશક નામનું પાપકર્મ તે આગલ કહેવાશે, માટે આદિં નામમાત્ર દર્શાવ્યું છે.

૧૪ જેના ઉદયથી નરકની ગતિ, નરકની આનુપૂર્વી, તથા નરકનું આગ્રહ્યું પ્રાપ્ત થાય છે, તેને (નરયતિગં કે૦) નરકત્રિક પાપકર્મ કહિયે.

(કસાયપણવીસ કે૦) પચ્ચીશ કષાયરૂપ પાપકર્મના પચ્ચીશ પ્રકાર છે. તેમાં સામાન્યથી તો એક શોભ કષાય અને બીજા નવ નોકષાય. એવા બે પ્રકાર છે. તેઓનું અનુક્રમે વર્ણન કરે છે.

૩૯ જેના ઝડયથી અનંત સંસાર બંધાય, તેને અનંતાનુબંધી પાપકર્મ કહિયે. એના ક્રોધ, માન, માયા અને લોચ, એ ચાર જેદ છે. એ જાવજ્જીવ લગે કાયમ રહે. સમ્યક્ત્વ આવવા ન દિયે, અને અંતે નરકને વિષે પહોંચાડે, એ ક્રોધ, પર્વતની લીંટી જેવો છે. માન, પાષાણના થાંજલા જેવું છે, માયા, વંશ ના મૂલ જેવી છે. અને લોચ, કમીના રંગ જેવો છે.

૪૩ જેના ઝડયથી થોડા પ્રત્યાશ્વાનની પણ પ્રાપ્તિ ન થાય, તેને અપ્રત્યાશ્વાનીય પાપકર્મ કહિયે. એના ક્રોધ, માન, માયા અને લોચ, એ ચાર જેદ છે. એ એક વર્ષ સુધી કાયમ રહે છે, દેશ વિરતિપણું આવવા દિયે નહીં, ને અંતે તિર્યચની ગતિની પ્રાપ્તિ કરાવે. એ ક્રોધ, સુકેલા તલાવની રેષા જેવો છે. માન, હાડકાના થાંજલા જેવું છે. માયા, મેંઢાના શિંગડા જેવી છે. તથા લોચ, કર્દમ ના રંગ જેવો છે.

૪૭ જેના ઝડયથી સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાશ્વાનનું આહ્વાદન થાય, તેને પ્રત્યાશ્વાનીય પાપકર્મ

કહિયેં. એના ક્રોધ, માન, માયા અને લોચ, એ ચાર જેદ છે. એ ચાર માસ સુધી કાયમ રહે. સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રનો ઘાત કરે, તથા અંતે મનુષ્યની ગતિની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. એ ક્રોધ રેતીની રેસા જેવો છે. માન, કાષ્ટના થાંજલા જેવું છે. માયા, વૃષજના મૂત્રની રેસા જેવી છે. અને લોચ, કાજલના રંગ જેવો છે.

૫૧ જેના ઉદયથી ચારિત્ર ધારણ કરનારું થોડુંક દીપે. તેને સંજ્વલન પાપકર્મ કહિયેં. એના પાંચ ક્રોધ, માન, માયા અને લોચ. એ ચાર જેદ છે. એ પંદર દિવસ સુધી કાયમ રહે છે. યથાશ્વ્યાત ચારિત્રને આવરણ કરે, અને દેવગતિની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. એ ક્રોધ, પાણીની રેસા જેવો છે. માન, નેતરના થાંજલા જેવું છે. માયા, વંશની ઢોલ જેવી છે, અને લોચ હલદરના રંગ જેવો છે.

— એવી રીતે ચાર ચાર જેદે ચાર કષાય કહેતાં શોલ કષાયનું વર્ણન કહ્યું. હવે નવ નોકષાય કહે છે. જે કષાયને સહચારી હોય, તે નોકષાય.

૫૭ જેના ઉદયથી એક વસ્તુનિમિત્તે તથા

(૬૨)

બીજી પરનિમિત્તે, એ બે પ્રકારથી હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, નય, તથા ડુગંઠાની उत्पत्ति થાય, તેને હાસ્યષટ્કરૂપ પાપકર્મ કહિયેં. એવં સત્તાવન્ન.

૫૮ જેના ઉદયથી સ્ત્રી જોગવવાની ઇહ્તા થાય, તેને પુરુષવેદરૂપ પાપકર્મ કહિયેં, એને તુળના અગ્નિની ઉપમા છે. ૫૯ જેના ઉદયથી પુરુષ જોગવવાની ઇહ્તા થાય તેને સ્ત્રીવેદરૂપ પાપકર્મ કહિયેં; એને ધુળીના અગ્નિની ઉપમા છે. ૬૦ જેના ઉદયથી સ્ત્રી તથા પુરુષ, એ બન્નેને જોગવવાની અનિલાષા થાય, તેને નપુંસક વેદરૂપ પાપકર્મ કહિયેં, એને નગરદાહની ઉપમા છે.

૬૧ જેના ઉદયથી તિર્યંચની ગતિ તથા તિર્યંચની આનુપૂર્વીની પ્રાપ્તિ થાય, તેને (તિરિયડુગં કે ૦) તિર્યંચદ્વિક નામકર્મ કહિયેં ॥ ૧૮ ॥

इग बि ति चउ जाईउ, कुखगइ उ

वधाय हुंति पावस्स ॥ अपसहं वस

चऊ, अपढम संघयण संठाणा ॥ १९ ॥

(૬૩)

અર્થ:- ૬૩ જેના ઉદયથી પૃથ્વીકાયાદિક પાંચ સ્થાવરની જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ થાય, તેને (ઇગ કે૦) એકેન્દ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૬૪ જેના ઉદયથી શંખપ્રમુખ જીવોની જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેને (બિ કે૦) બેન્દ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૬૫ જેના ઉદયથી જૂ, માકડાદિક જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને (તિ કે૦) ત્રેન્દ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૬૬ જેના ઉદયથી વૃશ્ચિકાદિક જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને (ચતુર્જાઈત કે૦) ચતુર્વેન્દ્રિય જાતિ રૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૬૭ જેના ઉદયથી ઊંટ અથવા ગધેડાની પસંદગી ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને (કુસ્વગડ કે૦) અશુભવિહાયોગતિ નામકર્મ કહિયે.

૬૮ જેના ઉદયથી પોતાના જીનચોરા, દાંત, હરસ, રસોળી પ્રમુખ અવયવે કરી પોતે જ હણાય છે, તેને (ઉવઘાય કે૦) ઉપઘાત નામકર્મ કહિયે.

૭૭ જેના ઉદયથી ચાર અશુભ વર્ણાદિકં
 ઇટલે કાલો રંગ, અને નીલો રંગ, બે અશુભવર્ણ,
 ડુરનિગંધ, તે અશુભગંધ. તીસો રસ ને કટુક
 રસ, એ બે અશુભરસ. ગુરુ, સ્વર, શીત, તથા
 હ્રૂઓ, એ ચાર અશુભ ફરસ. એ સર્વ મલીને નવ
 અશુભ થાય, પણ સામાન્યે ચાર ગણિયે. એઝની
 પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને (અપસહંવસુચક કે ૦)
 અપ્રશસ્તવર્ણચતુષ્કનામે પાપકર્મ કહિયે.

૭૭ જેના ઉદયથી ઠસંઘયણમાંના પ્રથમ,
 સંઘયણ વિના પાંચ સંઘયણની પ્રાપ્તિ થાય છે.
 જેના બે પાસા મર્કટબંધ ઉપર પાટો એ બે હોય,
 પણ વજ્ર તે સ્વીલી ન હોય, તેને કૃષ્ણનારાચ
 કહે છે, જેને કેવલ મર્કટબંધજ હોય પણ પા
 ટો તથા સ્વીલી ન હોય, તેને નારાચ કહે છે.
 જેને એક પાસે મર્કટબંધ હોય, તેને અર્ધનારાચ
 કહે છે; જ્યાં માંહોમાંહે હાડકાંને એક સ્વીલીનો
 બંધ હોય, તેને કીલિકા કહે છે; અને જે સ્વીલી
 વિના માંહોમાંહે અમસ્તાં અડકી રહ્યાં હોય,

તેને ડેવછો કહે છે. એ પાંચ સંઘયણની જેણે કરી પ્રાપ્તિ થાય છે. તેને (અપદમસંઘયણ કે) અપ્રથમસંઘયણરૂપ નામકર્મ કહિયે.

૮૧ જેના ઉદયથી ૭ સંસ્થાનમાંના પહેલા સંસ્થાન વિના બીજા પાંચ સંસ્થાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. તિહાં જે વટવૃક્ષની પર્વે નાજિની ઉપર સુલક્ષણયુક્ત, તથા નાજિની નીચે નિર્લક્ષણયુક્ત હોય, તેને ન્યગ્રોધપરિમંજલસંસ્થાન કહે છે; જે નાજિની નીચેનું અંગ સારું અને નાજિની ઉપરનું અંગ નરસું હોય, તેને સાદિસંસ્થાન કહે છે. જે ઉદર પ્રમુખ લક્ષણોપેત અને હાથ, પગ, માથું, કટિ, પ્રમાણ રહિત હોય, તેને વામનસંસ્થાન કહે છે. જે હાથ, પગ, માથું, કટિ પ્રમુખ પ્રમાણોપેત અને ઉદર પ્રમુખ હીન હોય, તેને કુક્કસંસ્થાન કહે છે. જે સર્વ અવયવ અશુભ હોય, તેને દુર્મકસંસ્થાન કહે છે. એ પાંચ સંસ્થાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને (સંગાણા કે) અપ્રથમ સંસ્થાનરૂપ નામકર્મ કહિયે. એવી રીતે સર્વ

મલીને (પાવસ્સ કે૦) પાપતત્ત્વના વ્યાપ્તિ પ્ર
કાર તે (ટુંતિ કે૦) છે ॥ ૧૯ ॥

હવે સ્થાવરદશક કહે છે:—

સ્થાવર સુદુમ અપઙ્ગ, સાહારણ મ

થિર મસુજ ડુજગાણિ ॥ હસ્સર ણા

ફઙ્ગ જસં, સ્થાવર દસગં વિવઙ્ગહં ॥૨૦॥

અર્થ:—જેના ઉદયથી સ્થાવરપણું પ્રાપ્ત થાય,
તેથી જો તાપાદિકે પીડાય, તો પણ ત્યાંથી સ્વસ્થ
શકાય નહિં તેને પ્રથમ (સ્થાવર કે૦) સ્થાવરનામ
કર્મ કહિયે, જેના ઉદયે દૃષ્ટિને અગોચર એવા સર્વ
લોકમાં વ્યાપી રહેલા સૂક્ષ્મપણાની પ્રાપ્તિ થાય,
તે પણ ધૃતિવ્યાદિક પાંચજ જાણવા. તેને બીજું
(સુદુમ કે૦) સૂક્ષ્મ નામકર્મ કહિયે. જેના ઉ
દયથી સ્વયોગ્યપર્યાપ્તિ પૂરી કહ્યા વિનાજ મરણ
પામે, તેને ત્રીજું (અપઙ્ગ કે૦) અપર્યાપ્તિ નામ
કર્મ કહિયે. જેના ઉદયથી અનંત જીવ વર્ણ
એક ઔદારિક શરીરની પ્રાપ્તિ થાય, એવીજે નિગો

દાવસ્થા, તેને ચોથું (સાહારણં કે०) સાધારણ ના
 મકર્મ કહિયેં. જેના ઉદયથી શરીરમાં દંતાદિક
 અવયવ અસ્થિર હોય, તેને પાંચમું (અધિરં
 કે०) અસ્થિરનામકર્મ કહિયેં. જેના ઉદયથી
 નાજિની નીચેના અંગોનો જાગ સારો નહોય, પાદા
 દિકને સ્પર્શ આગલો રોષ કરે, તે માટે તેને ષઠું
 (અસુજ કે०) અસુજનામકર્મ કહિયેં. જેના ઉ
 દયથી સર્વ લોકને અલક્ષામણો લાગે, તેને સા
 ત્તમું (હુજગાણિ કે०) દૌર્જાગ્ય નામકર્મ કહિયેં.
 જેના ઉદયથી કાકાદિકના સ્વરની પઠેં કાનને કટુ
 કતા લાગે, એવા સ્વરની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને આઠમું
 (હુસ્સર કે०) હુઃસ્વર નામકર્મ કહિયેં. જેના ઉ
 દયથી લોકને વિષે તેનું બોલવું કોઈ પણ માન્ય કરે
 નહિં, તેને નવમું (અણાશ્કલ કે०) અનાદેય ના
 મકર્મ કહિયેં. જેના ઉદયથી લોકમાં અપકીર્તિ
 થાય, પણ કોઈ યશ બોલે નહિં, તેને દશમું (અ
 જસં કે०) અયશ નામકર્મ કહિયેં.

એવી રીતે આ કહ્યું જે (આવરદસગં કે०) સ્થા

(૬૮)

વરદશક, તે પુણ્યતત્ત્વમાં કહેલા ત્રસદશકથી
(વિવક્કાંઠે કે ૦) વિપર્યયાર્થ જાણી લેવું ॥ ૨૦ ॥

॥ ઇતિ પાપતત્ત્વવિચારઃ સમાપ્તઃ ॥ ૪ ॥

હવે આશ્રવતત્ત્વ બહેંતાલીશ પ્રકારે બે, તે કહે બે:-

ઇંદિઅ કસાય અવય, જોગા પંચ

ચત્ત પંચ તિન્નિ કમા ॥ કિરિઆત્ત પ

ણવીસં, ઇમા ત્ત તાત્ત અણુક્કમસો ॥ ૨૧ ॥

અર્થ:- જેમ જે માર્ગે કરી તલાવમાં પાણી
આવે બે, તેને નાલું કહિયે, તેમ જેણે કરી આ
ત્માને વિષે કર્મોનું આવવું થાય બે, તેને આ
શ્રવ કહિયે. તે શ્રોત્ર, ચક્ષુ, નાસિકા, જિહ્વા,
તથા સ્પર્શન, એ (પંચ કે ૦) પાંચ (ઇંદિય કે ૦)
ઇંદિયો બે. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ, એ (ચત્ત
કે ૦) ચાર (કસાય કે ૦) કસાય બે. પ્રાણાતિ
પાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિ
ગ્રહ, એ (પંચ કે ૦) પાંચ (અવય કે ૦) અવ્રત

ठे. मनोधर्म, वचनयोग. तथा काययोग, ए
 (तिष्ठि के०) त्रण (जोगा के०) योग ठे, ए
 (कसा के०) अनुक्रमें सत्तर जेद थया, अने
 (किरिआउ के०) पाप क्रियाउ (पणवीसं के०)
 पञ्चीश ठे (ताउ के०) ते पञ्चीश क्रियाउ (उ के०) वली
 (इमा के०) हवे कहेबाओ एवा लक्ष्मणवती एम
 समस्त मली (अणुक्रमसो के०) अनुक्रमें करी जा
 एवी. एम बहेंतालीश जेद आश्रवतत्त्वना जाणवा.
 ए आश्रव बे प्रकारें ठे. एक इब्बाश्रव अने बीजो
 जावाश्रव. तिहां जे जीवना गुनागुनपरिणाम ते
 जावाश्रव कहियें. एटले इंडियना उपयोगरूप
 परिणाम तेमज कषाय, अव्रत तथा क्रियारूप
 परिणाम ते सर्व जावाश्रव जाणवो. तथा योग तें
 मन, वचन अने कायानुं आधारजुतकर्म जे
 वानुं कारण एवुं जे आत्मप्रवेशनुं कंपनपणुं,
 तेने जावाश्रव कहियें. तेमज ए जावाश्रवनुं निमि
 त्त पाप्मीने तेणें करी जावने अष्टविध कर्मनो आ
 श्रव थाय ठे, तेने इब्बाश्रव कहियें.

हवे पञ्चीश क्रियाउ कहे ठे:-

काइअ अहिगरणीया, पाउसिया
पारितावणी किरिया ॥ पाणाइवाइ
रंजिअ, परिग्गहिया मायवत्तीया ॥११॥

अर्थ:- कायाने अजयणार्थे प्रवर्त्तावतां जे क्रिया लागे, ते पहेली (काइअ के०) कायिकी क्रिया. खड्गादिक अधिकरणें करी जे जीवोनुं हनन थाय, ते बीजी (अहिगरणीया के०) आधिकरणिकी क्रिया. जीव, तथा अजीव उपर छे षनी चिंतवना करवी, ते त्रीजी (पाउसिया के०) प्राक्षेपिकी क्रिया. पोताने तथा परने जे पारिताप उपजाववो ते चोथी (पारितावणी के०) पारितापनिकी क्रिया. एकेंडियादिक जीवने हणवो तथा जे हणाववो, ते पांचमी (पाणाइवाइ के०) प्राणातिपातिकी क्रिया. कर्षण प्रमुखनी जे उत्पत्ति करवी, अथवा कराववी, ते ठीठी (रंजिअ के०) आरंजिकी क्रिया. धन धान्यादिक नवविध परिग्रह

મેલવતાં તથા તેની ઊપર મોહ કરતાં જે ક્રિયા
લાગે, તે સાતમી (પરિગ્રહિયા કે०) પારિગ્રહિકી
ક્રિયા. માયાર્યે કરી જે બીજાને ઠગવું, તે આ
ઠમી (માયવત્તીયા કે०) માયાપ્રત્યયિકા ક્રિયા.
મૂલમાં જે (કિરિયા કે०) ક્રિયા શબ્દ છે, તે ઊક્ત
પ્રકારેં સર્વ શબ્દોને જોડવો ॥ ૧૧ ॥

મિહ્વાદંસણવત્તી, અપ્પચ્ચસ્કાણ દિ
ઠિ પુઠ્ઠીઅ ॥ પાડુચ્ચિ અ સામંતો,
વણીઅ નેસઠ્ઠિ સાહહી ॥ ૧૨ ॥

અર્થ:— જિનવચન અણસદ્દહતો યકો જે વિ
પરિતપ્રરૂપણા કરતાં ક્રિયા લાગે, તે નવમી,
(મિહ્વાદંસણવત્તી કે०) મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી
ક્રિયા. અવિરતિયેં કરી પચ્ચસ્કાણ કીધા વિના જે
સર્વ વસ્તુની ક્રિયા લાગે, તે દશમી (અપ્પચ્ચસ્કાણ
કે०) અપ્રત્યાચ્ચાનિકી ક્રિયા. કૌતુકેં કરી અ
શ્વપ્રમુખને જોવું, તે અગ્યારમી (દિઠિ કે०) દ
ષ્ટિકી ક્રિયા. રાગનેં વર્ણ કરીને જે પુરુષ, સ્ત્રી,

गाय, बलद, वस्त्र प्रमुख सुकुमार वस्तुने जे स्पर्श करवो, तेथी जे क्रिया लागे, अथवा कोइ संदेह उत्पन्न थयाथी पूठवुं तेथी जे क्रिया लागे, ते बारमी (पुष्ठीअ के०) स्पष्टिकी अथवा एष्टिकी क्रिया. जीव तथा अजीव आश्रयी जे राग द्वेष थाय ठे, एटले बीजाने घेर हस्ती, घोडा, वस्त्र, नूषण प्रमुख देखी द्वेष धरे, जे ए वस्तु एनी पासें केम ? एवुं चिंतवी कर्मबंध करे, ते तेरमी (पाडुच्चिअ के०) प्रातित्यकी क्रिया. पोताना अश्व प्रमुखने जोवा मारें आवेला लोकोने प्र शंसा करतां जोइने जे हर्ष करवो. अथवा दूध, दधि, घृत, तेल प्रमुखनुं जाजन उघाडुं मू कयाथी तेमां जे त्रस जीव आवी पडे, ते चौद मी (सामंतोवणीअ के०) सामंतोपनिपातिकी क्रिया. राजादिकोना आदेशयकी यंत्र शस्त्रादिकनुं जे आकर्षण करवुं, अथवा शस्त्र घडाववुं. वाव्य, कूवानुं खनन कराववुं, ते पंदरमी (नैसहि के०) नैशत्रिकी क्रिया. पोताने हाथे अथवा

आनादिक जीवथी तथा शस्त्रादिक अजीवथी
जे शशकादिक जीवने मारवा, अथवा कोइ पु
रुष अत्यंत अनिमान करीने क्रोधित चित्तवंत
थको जे काम पोताना नोकरो करी शके, ते काम
पोताना हाथथी, करे ते शोलमी (साहसी
के०) स्वहस्तिकी क्रिया ॥ १३ ॥

आणवणि विआरणिआ, अणजोगा

अणवकंख पच्चइआ ॥ अन्ना पठंग

समुदा, ए पिऊदोसेरिआवहिआ ॥ १४ ॥

अर्थः— जीव तथा अजीवने कांइ आज्ञा क
रवी, अथवा तेउनी मारफतें कांइ अणावबुं.
तेथी जे क्रिया लागे, ते सत्तरमी (आणवणि के०)
आनयनिकी क्रिया. जीव तथा अजीवनुं जे वि
दारण करबुं, जांगबुं, ते अठारमी (विआरणिआ
के०) विदारणिका क्रिया. उपयोग विना शून्य
चित्तें करी कांइ वस्तु लेवी, अथवा मूकवी, तथा
उठबुं, बेसबुं, गमनादिक करबुं, ते उंगणीशमी

(अणजोगा के०) अनाजोगिकी क्रिया. आ लोक तथा परलोकथी जे विरुद्ध कार्यनुं आचरण करवुं, ते वीशमी (अणवकंखपञ्चश्या के०) अनवकांक्षप्रत्ययिका क्रिया. हवे (अन्ना के०) अपरा एटले पूर्वे वीश कही तेथी बीजी, मन, वचन, तथा कायाना योगनुं जे दुःप्रणिधान, तेमां जे प्रवर्त्तन करवुं, पण निवृत्तवुं नहिं, ते एकवीशमी (पञ्च के०) प्रायोगिकी क्रिया. कोइक एवुं महोदुं पाप करे, के जेथकी आते कर्मनुं समुदायपणे ग्रहण थइ जाय, ते बावीशमी (समुदाण के०) समुदानकी क्रिया. माया तथा लोचवडे जे कांइ करवुं, एटले प्रेमनां वचन एवां बोले, के जे थकी रागनी अधिक वृद्धि आय, ते त्रेवीशमी (पिङ्ग के०) प्रेमिकी क्रिया. क्रोध तथा मानवडे एवां गर्वित वचन बोले, के जेथकी आगलाने द्वेष उ पजे, ते चोवीशमी (दोस के०) द्वेषिकी क्रिया. अने केवल काययोगनुं जे प्रवर्त्तावुं, तेणें करी जे क्रिया लागे, ते पञ्चीशमी (इरिआवहिया

के०) ऐर्यापथिकी क्रिया कहियें. ए ऐर्यापथिकी क्रिया अग्रमत्त साधुने तथा केवलीने पण होय, एटले केवलीने केवल काययोगथी उपजे ठे, तथा समिति प्रमुख साचवतां पण साधुने दो षनुं पडिक्रमवुं ते पण ऐर्यापथिकी क्रिया ॥ १४ ॥

ए पञ्चीश क्रियानुं स्वरूप कहे ठे. १ कायार्ये करीने जे थाय, ते कायिकी क्रिया. २ जीव पोताना आत्माने नरकादिकमां जावाने वास्ते अधिकारी करे, ते आधिकरणिकी क्रिया. ३ जेमां प्रकर्षे अधिक दोष (द्वेष) होय, ते प्रदोषक्रिया. ४ जीवने परिताप आपवाथी उत्पन्न थाय जे क्रिया, ते पारितापनिकी क्रिया. ५ प्राणीयोने विनाश करवानी जे क्रिया, ते प्राणातिपातिकी क्रिया. ६ पृथिव्यादिक ठकायने उपघात करवानुं जे क्रियामां लक्ष्ण होय, ते आरंजिकी क्रिया. ७ विविध उपायें करी धन उपार्जन करवामां तथा धन रक्ष्ण करवामां जे मूर्खाना परिणाम, तेथी उत्पन्न थयेली जे क्रिया, ते पारिमहिकी क्रिया.

૫ માયાજ છે પ્રત્યય એટલે હેતુ જેની, એટલે માયાની જિહ્વા પ્રધાન પ્રવૃત્તિ છે, તે માયા પ્રત્યયિકી ક્રિયા. ૯ મિથ્યાત્વજ છે પ્રત્યય એટલે કારણ જેતું તે મિથ્યાત્વદર્શનપ્રત્યયિકી ક્રિયા. ૧૦ સં ચમના વિષાત કારક જે કષાય, તેના ઉદયથી પ્રત્યાશ્વાનનું ન કરવું, તે અપ્રત્યાશ્વાનિકી ક્રિયા. ૧૧ રાગાદિકલુપિત ચિત્તે કરી જે જીવ, અ જીવનું વેશવું, તે દૃષ્ટિકી ક્રિયા. ૧૨ રાગ દ્વેષ અને મોહસંયુક્ત ચિત્તે કરીને જે સ્ત્રીયાદિકના શરીરનો સ્પર્શ કરવો, તે સ્પૃષ્ટિકી ક્રિયા. ૧૩ પૂર્વે અંગીકાર કરેલાં પાપના ઉપાદાનકારણ રૂપ જે અધિકરણ, તેની અપેદ્યાર્થે જે ક્રિયા ઉત્પન્ન થાય, તે પ્રાતિત્યપ્રત્યયિકી ક્રિયા. ૧૪ (સમંતાત્ કે૦) સર્વદિશાઠથી (ઉપનિષાત કે૦) આવવું એટલે જે સ્થાનમાં જોજનાદિકને લીધે સર્વ દિશાઠથી સ્ત્રીયાદિક જીવોનું આવવું થાય, તે સમંતોપનિષાત, તેણે કરી જે ક્રિયા ઉત્પન્ન થાય. તે સમંતોપનિષાતિકી ક્રિયા. ૧૫ જે ૪

રોપદેશિત પાપમાં ઘણોક કાલ પ્રવૃત્તે, તેં વાપની,
 નાવથી અનુમોદના કરે, તે નૈસૃષ્ટિકી ક્રિયા.
 ૧૬ પોતાના હાથથી જે કરે, તે સ્વહસ્તિકી
 ક્રિયા. ૧૭ શ્રીઅર્દેત નગવંતની આજ્ઞા ઉલ્લંઘન
 કરી પોતાની બુદ્ધિથી જીવાજીવાદિ પદાર્થોની પ્ર
 રૂપણાદારા જે ક્રિયા, તે આજ્ઞાપનિકા ક્રિયા.
 ૧૮ બીજાના અઠતાં માર્ગ આચરણને પ્રકાશ
 કરી, તેની પૂજાનો નાશ કરવો, તેથી ઉત્પન્ન થ
 સેલી જે ક્રિયા, તે વૈદારણિકા ક્રિયા. ૧૯ (આ
 જોગ કે૦) ઉપયોગ તેથી જે વિપરીત હોય. તે
 ને અનાજોગ કહિયે. તેણે કરીને ઉપલક્ષિત જે
 ક્રિયા, તે અનાજોગિકી ક્રિયા. ૨૦ પોતાની
 તથા પારકી જે અપેક્ષા કરવી, તેનું નામ અવ
 કાંદા હે, તેથી જે વિપરીત હોય, તેને અનવ
 કાંદા કહીયે. તેજ હે (પ્રત્યક્ષ કે૦) કારણ
 જેનું એટલે પરમેશ્વરે કહેલા જે કરવા યોગ્ય
 વિધિયો, તે વિધિયોમાંહેલા કોઈ કોઈ પણ વિ
 ધિયો પોતાને અથવા કોઈ પરજીવને હિતકારી

હે, તે વિધિયોમાં પ્રમાદના વશથી અનાદર કરવો, તે અનવકાંક્ષાપ્રત્યયિકા ક્રિયા. ૧૧ પ્રયોગ. તે એક તો દોડવું, ચાલવું, શ્વેત્રાદિક કાયાનો વ્યાપાર, બીજું હિંસાકારી કઠોર જૂઠાદિક બોલવું, તે વચનનો વ્યાપાર, ત્રીજો પરાનિર્દોહ, ઈર્ષ્યા અનિમાનાદિક મનનો વ્યાપાર, એ ત્રણનું જે કરવું, તે પ્રાયોગિકા ક્રિયા. ૧૨ જેણે કરી વિષયગ્રહણ કરીયે. તે સમાદાન ઇન્દ્રિય હે. તેનો જે દેશથી અથવા સર્વથી ઉપઘાતરૂપ વ્યાપાર, તે સમુદાન ક્રિયા. ૧૩ (પ્રેમ કેળ) માયા અને લોચ, તેણે કરી જે થાય, તે પ્રેમપ્રત્યયક્રિયા. ૧૪ (દ્વેષ કેળ) ક્રોધ અને માન, તેણે કરી જે થાય, તે દ્વેષપ્રત્યયિકા ક્રિયા. ૧૫ ચાલવાથી જે ક્રિયા થાય, તે ઈર્ષ્યાપથિકા ક્રિયા. એ ક્રિયાત્રયમાં હેલી કેટલીએક ક્રિયાત્રય આપસમાં સરસી દેખાય હે. તો પણ સરસી સમજવી નહીં.

એ પચ્ચીશ ક્રિયાત્રય કહી, તે પૂર્વે કહેલા સત્તર

जेदो साथें मेलवतां आश्रवतत्त्वना बहेंतालीश
जेद थाय ॥ इति आश्रवतत्त्वं समाप्तं ॥ ५ ॥

॥ हवे संवर तत्त्वना सत्तावन जेद कहे ठे ॥

समिई गुत्ति परीसह, जइधम्मो जा
वणा चरित्ताणि॥पण ति डुवीस दस
बार, पंच जेएहिं सगवन्ना ॥ १५ ॥

अर्थः—जेणें करी नवां कर्मों आवतां रोकाय,
तेने संवर कहे ठे, तेना बे जेद ठे. एक ड्व्यसंवर
र अने बीजो जावसंवर. तिहां नवा कर्मोंनुं जे रो
कावबुं, तेने ड्व्यसंवर कहियें, अने समिति प्रमुख
पणे करी परिणामने पाम्युं जे शुद्ध उपयोगरूप
ड्व्यपणुं, तेथी जावकर्मना रोधक आत्माना परि
णाम थाय ठे, तेने जावसंवर कहियें. तिहां स
म्यक् प्रकारें जे चेष्टा करवी, तेने (समिई के०)
समिति कहियें. ते (पण के०) पांच ठे. योगनुं
जे गोपन करबुं, तेने (गुत्ति के०) गुप्ति कहियें. ते
(ति के०) त्रण ठे. सर्वप्रकारें निर्जराने अर्थें

जें सहन करवुं, तेने (परीसह के०) परिसह कहियें. ते (डुवीस के०) बावीस ठे. यतिने जें अवश्य आचरवा योग्य होय, तेने (जश्धम्मो के०) यतिधर्म कहियें. ते (दस के०) दस ठे. मननी चंचलता निवारण करवा सारु जे जाववुं, तेने (जावणा के०) जावना कहियें, ते (बार के०) बार ठे. कर्मकृत्य थवाने अर्थें अहिं सादिक परिणामें करी जे यत्नादिकनुं आचरवुं, तेने (चरित्ताणि के०) चारित्र कहियें. (ते पंच के०) पांच ठे. एवी रीतें (सगवन्ना के०) सत्तावन (जेएहिं के०) जेदें करी संवर तत्त्व जाणियें ॥ १५ ॥ हवे ए समिति प्रमुखना जेद विस्तारें कहेतो थको प्रथम आ गाथार्यें करी पांच समिति तथा त्रण गुप्तियो कहे ठे:—

॥ अनुष्ठुब् वृत्तं ॥ ईरिया नासेसणा
दाणे, उच्चारें समिई सु अ ॥ मणगु
ति वयगुत्ति, कायगुत्ति तहेव य ॥ १६ ॥

अर्थः— गाथाना पूर्वाद्धं करी पांच समितिनुं वर्णन करे ठे. तिहां समिति एटले सम्यक् चेष्टा. तेमां १ जयणा राखी उपयोग सहित धूंसरा प्रमाण नूमिका दृष्टियें जोइने जे चालवानी चेष्टा करवी, तेने पहेली (ईरिया के०) ईर्यासमिति कहियें. तथा २ सम्यक् प्रकारें निरवद्य जाषा बोलवारूप जे चेष्टा करवी, तेने बीजी (नास के०) जाषासमिति कहियें. तथा ३ सम्यक् प्रकारें बहैतालीश दोष रहित निर्दोष एवा आहार, वस्त्र, पात्र, वसती संबंधी जे निह्कानी गवेषणा करवी, तेनी जे चेष्टा, तेने त्रीजी (इसणा के०) एषणासमिति कहियें. तथा ४ सम्यक् प्रकारें पुंजी प्रमार्जी, आसन प्रमुखना आदान, एटले ग्रहण करवानी जे चेष्टा करवी, तथा तेने निक्षेप एटले त्याग करवानी जे चेष्टा करवी, तेने चोथी (आदाणे के०) आदान निक्षेपणासमिति कहियें. आ ठेकार्णें मूलमां आदानशब्द ठे ते कहेवाथी निक्षेपण शब्द पण सार्थे लेवो. केनीपेठें? तो के जेंम जीम शब्द क

હેવાથી જીમસેન સમજાય છે, તેમ અહિંયાં પણ
 જાણી લેવું. અને ૫ પરત્વા યોગ્ય જે મલમૂત્રા
 દિક વસ્તુ તેને સ્થંમિલનૂમિકાને વિષે ઉપયોગ પૂર્વ
 ક જે મૂકવાની ચેષ્ટા કરવી, તથા સદોષ ઉપકર
 ણાદિકને પરત્વવાની જે ચેષ્ટા કરવી, તેને પાંચમી
 (ઇચ્છારે કે ૦) ઇચ્છાર એટલે મલમૂત્રાદિક તેને પરત્વ
 વવું, માર્ટે પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ કહિયે. એવી રીતે
 ૧ પાંચ (સમિર્ફ કે ૦) સમિતિ તે (સુ કે ૦) જલી પ
 રિવૃત્તલક્ષણ જાણવી (અ કે ૦) હવે ગાથાના ઉ
 ત્તરાર્ધવહે ત્રણ ગુણનું વર્ણન કરે છે:—પ્રથમ (મ
 ણગુણિ કે) મનોગુણિ એટલે મનનું ગોપન કરવું, તે
 ના ત્રણ જેદ છે:—તેમાં અપધ્યાને કરી ઉત્પન્ન થયે
 લી કલ્પનાજાલનો જે વિયોગ, તે પહેલો જેદ, ધર્મ
 ધ્યાને કરી મધ્યસ્થપણાની જે પરિણતિ, તે બીજો
 જેદ, અને સર્વથા મનોયોગ રોકાયાથી તેરમા ગુ
 ણગણાના અંતને વિષે જે આત્મારામતા થાય છે,
 તે ત્રીજો જેદ જાણવો. બીજો (વચગુણિ કે ૦) વ
 ચનગુણિ એટલે વચનનું ગોપન કરવું, તેના બે જેદ

ठे:-सर्वथा वचननो रोध करवाने अर्थे मौननो
 अग्निग्रह धारण करीने हाथ प्रमुखनी संज्ञावडे
 कार्य करवुं, ते पहेलो जेद. अने मौननो अग्निग्रह
 धारण नहिं कखा ठतां याचनाप्रमुख कार्य करती
 वेलायें मुखें मुहपत्ती दऱ्ने जे जयणायी बोलवुं,
 ते बीजो जेद जाणवो. इहां जाषासमितिमां तो
 केवल जयणायें बोलवानुंज कहुं ठे, अने एमां
 तो एक सर्वथा वचननो रोध करवो अने बीजुं ज
 यणायें बोलवुं, ए जुदां जुदां बे स्वरूप देखाड्यां
 ठे. ए उपरथी वचनगुप्ति अने जाषासमिति, ए
 उमां ए अंतर ठे, एम जाणवुं. अने (तहेव के०)
 तेमज त्रीजी (कायगुप्ति के०) कायगुप्ति एटले
 कायानुं गोपन करवुं. तेना पण बे जेद. ठे:- उप
 सर्ग परिसह आदि उत्पन्न थयाथी पण जे काया
 स्थिर राखवी, अथवा चौदमे गुणगणें योग
 निरोधावस्थायें सर्वथा शरीरनी चेष्टानो त्याग
 करवो, ते पहेलो जेद, अने शयन, आसन प्रमुख
 ने विषे सूत्रोक्त विधियें करी चेष्टानो नियम क

રવો. એટલે માથા તલે હાથ ઘાલી ગોઠણ સં
 કોચી, કૂકડીની પતેં પગ પસારીને સૂવું, તે બીજો
 જેદ જાણવો. એ સમિતિ અને ગુપ્તિના અર્થમાં
 એટલું વિશેષ છે, કે સમ્યક્ પ્રકારેં ચેષ્ટારૂપ જે
 પ્રવૃત્તિ કરવી, એ સમિતિનું લક્ષણ છે. અને શુન
 સ્થાનને વિષે પ્રવૃત્તિ કરવી, તથા અશુનસ્થા
 નથી નિવર્તન થવું, એમ પ્રવૃત્તિ તથા નિવૃત્તિરૂપ
 ગુપ્તિનું લક્ષણ છે. એ પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ
 મળી આઠ પ્રવચન માતા કહેવાય છે, તે ચારિત્ર
 રૂપ શરીને ઉપજાવવા તથા તેના પાલન પોષણ
 કરવા માટેં માતા સમાન છે ॥ ૨૬ ॥

હવે બાવીશ પરિસહ કહે છે.

સુહા પિવાસા સીંઝણં, દંસા ચેલા
 રઈંભિંત ॥ ચરિઆ નિસિહિયા સિ
 જ્ઞા, અક્કોસ વહ જાયણા ॥ ૨૭ ॥

અર્થ:—તિહાં પ્રથમ પરિસહ શબ્દનો અર્થ કહે
 છે, જે જૈનમાર્ગને નહિં મૂકવાને અર્થેં તથા કર્મની

નિર્જેરા કરવાને અર્થે ડુઃખોને (પરિ કે૦) સમસ્ત પ્રકારે (સહ કે૦) સહન કરવું પડે, તેને પરિ સહ કહીયે, વ્યાકરણમાં લખ્યું છે કે, “પરિસહતી તિ પરિસહઃ” તે પરિસહ, સર્વ મલી બાવીશ છે, તેમાં એક દર્શનપરિસહ, અને બીજો પ્રજ્ઞાપરિસહ, એ બે પરિસહ તો, જૈનમાર્ગ ન મૂકવાને અર્થે છે, અને શેષ વીશ પરિસહ જે છે, તે કર્મનિર્જેરા કરવાને અર્થે છે. એ બાવીશે પરિસહોના અર્થસહિત નામ તથા એક પઠી બીજા પરિસહને અનુક્રમે કહેવાનાં કારણ કહે છે.

૧ (સુહા કે૦) કુધાપરિસહ છે, તે કુધા એવું નૂંચવું નામ છે, એ નૂંચથી ઉત્પન્ન થનારી વેદના, બીજી સમસ્ત વેદનાંથી અધિક છે, કારણ કે નૂંચ જે છે, તે આંતરડાં અને પેટ તેને બાલ નારી છે, તિહાં ગમે તેવી નૂંચ લાગે, તો પણ સાધુ અનેષણીય આહાર લિયે નહિં, પોતાની પ્રતિજ્ઞાથી ચલાયમાન થાય નહિં. અને આર્તધ્યાન પણ ન કરે. પરંતુ રૂઢે પરિણામે કુધા સહન કરે. એ કુધા સ

(८६)

हन् करवो अत्यंत दुर्लभ ठे. माटें सर्व परिस
होमां प्रथम ए कुधापरिसह गण्यो ठे.

३ (पिवासा के०) पिवासापरिसह ठे. ते
पूर्वोक्त कुधानी पीडा मटाडवा सारु उंचा नीचा
घरोने विषे विहार करवो, पडे, तेना श्रमें करी
तृषा उत्पन्न थाय, माटें कुधा पढी बीजो पिपा
सापरिसह गण्यो ठे. तिहां साधु प्राशुक ए
षणीय जलने अनावें तृषायें व्याकुल ठतो पण
अनेषणीय शीतल जलादिकनी वांढा करे नहिं,
परंतु सम्यक् परिणामें तृषा सहन करे.

३ (सी के०) शीतपरिसह ते कुधा तथा
तृषायें पीडितने शीतपणुं थाय. माटें त्रीजो
शीतपरिसह गण्यो ठे. तिहां. शीतकालने विषे
जेवारें अत्यंत टाहाड पडे, तेवारें कल्पनीय व
स्त्रने अनावें गृहादिकें रहित ठतो पण अकल्प
नीय वस्त्रनी वांढा न करे, तथा पोतें अग्नि प्र
दीप्त करी तापे नहिं, तेमज बीजायें प्रदीप्त क

રેલા અગ્નિથી પણ તાપે નહીં, પરંતુ અલ્પ જીર્ણ
વસ્ત્રે કરી સમ્યક્ પરિણામે શીત સહન કરે.

૪ (ઝણકે) ઝણ પરિસહ, તે ઝણ ઋતુ
જે છે, તે પૂર્વોક્ત શીત ઋતુની વિપક્ષીનૂત છે, માટે
શીત પછી ચોથો ઝણપરિસહ ગણ્યો છે, તિહાં
ઝણકાલને વિષે તપશીલાયે રહ્યો હતો સૂ
ર્યનું પ્રતિબિંબ માથે આવે, એવા મધ્યાહ્ન સમયે
અત્યંત આતાપના થયે થકે પણ ઢત્રની અથવા
લુગડાની ઢાયાને તથા વિંજણા પ્રમુખના વાયુને
અણવાંતો થકો તેમજ સ્નાન વિલેપનાદિકને વ
ર્જીતો થકો સમ્યક્ પરિણામે આતાપના સહન કરે.

૫ (દંસા કે) દંશપરિસહ, તે પૂર્વોક્ત ઝ
ણકાલ પછી વર્ષાકાલ આવે, તે સમયે માંસ,
મજ્જાદિક બહુ થાય, માટે ઝણ પછી પાંચમો
દંશપરિસહ ગણ્યો છે. તિહાં દંશાદિ જૂ, માંક
હ, ઇત્યાદિ કુદ્ જીવો જેવી રીતે સંયામમાં શત્રુ,
બાણનો પ્રહાર કરે, તેવો મંક મારે, તો પણ તે
તેના ઉપદ્રવથી તે સ્થાનક તજીને અન્ય સ્થાન

कैं जवानी इहा न करे, अथवा तेने निवारवा सारु पंखो करवानी वांढा पण न करे, तथा ते मंसादिक जीवो पोतानुं लोही पिये, तो पण तेना उपर द्वेष करे नहिं, एम सम्यक् परिणामें दंशपरिसह सहन करे.

६ (अचेल के०) अचेलकपरिसह, ते पूर्वोक्त दंशादिकें परानव पाम्यो थको पण वस्त्रने बांढे नहिं, तेथी अचेलक परिसहने ठठो गण्यो ठे, अचेलक एटले शुं ? तो के (चेल के०) वस्त्र तेनो (अ के०) अजाव ते अचेलक जाण वो. आ ठेकाणें सर्वथा वस्त्रोनो अजाव होय ते नुंज नाम अचेलपरिसह नथी, परंतु आगममां जे जे वस्त्र राखवानुं प्रमाण कह्युं ठे, ते प्रमाणें राखे तो तेने अचेलक परिसह कहेवो. हवे त्यां शंका करे ठे, के जो कांइपण वस्त्र राखे, तो पण तें परिग्रहज कहेवाय ? त्यां कहे ठे, के जो मूर्ख स हित वस्त्र राखे तो परिग्रह कहेवाय, परंतु मूर्खरि हित अपरिग्रहपणायें शास्त्रोक्त रीतें राखे, तो

अचेलक जाणवो. तिहां साधुने फाटेसुं अल्प मूल्यतुं अने जूनुं वस्त्र ठतां कल्पनीय वस्त्र न मले, तथापि मनमां दीनता न करे, तथा एमपण न विचारे के आज काल कोइ नवा वस्त्रनो आप नार पण मलतो नथी, माटें हवे केम करवुं ? अथवा आ वस्त्रो तो सडेलों तथा जूनां ठे, माटें बीजां नवां पहेरुं ? एवो विचार पण न करे. एम रूढे प्रकारें अचेलकपरिसह सहन करे.

७ (अरइ के०) अरतिपरिसह. ते पूर्वोक्त अचेलक अप्रतिबद्धविहारी ठतां तेने शीतादिक ना संजवे करी अरति उपजे, माटें अचेलकपढी सातमो अरतिपरिसह गण्यो ठे, तिहां जे रम ए करवुं, ते रति अने तेथी विपरीत जे अरमणिकता ते अरति जाणवी. आ ठेकाणें साधुने संयममां विहार करतां अरति उपजवानां कारण बने, तेवारें धर्मने विषे रत थाय, द्वांत्यादिक दश प्रकारना यतिधर्मने ध्यावे, श्रीदशवैकालिक नी प्रथमचूलामां अठार वस्तुनुं चिंतवन करबा

थी अरति दूर थाय ठे, ते प्रमाणें चिंतवन करी
अरति दूर करे.

८ (इच्छित के०) स्त्रीपरिसह. ते पूर्वोक्त सं
यमने विषे अरति उत्पन्न यवाथी स्त्री निमंत्री
तेनी अनिजाषा करे, माटें अरति पढी आठमो
स्त्रीपरिसह गण्यो ठे. तिहां स्त्रीयोने दीठां थकां
तेनां अंग, प्रत्यंग, संस्थान, सुरति, हसवुं, मनो
हरपणुं ललित विचित्रम विलासादिक चेष्टाउने
अणचिंतवतो थको रहे, स्त्रीयोने मोहमार्गमां
अर्गलासमान जाणी, तेने कामबुद्धियें करी
दृष्टि साथें दृष्टि मेलवी जूवे नहीं, ते स्त्रीपरिसह.

९ (चरित्रा के०) चर्यापरिसह. चर्या ए
टले चालवानुं नाम ठे. तिहां एकस्थलें रहेतां
मंदसत्त्वने पूर्वोक्त स्त्रीउपर अनुराग थाय, ते
माटें एक स्थानकें न रहे, तेथी ए स्त्रीपरिसह
पढी नवमो चर्यापरिसह गण्यो ठे. तिहां आलस
रहित थकां ग्राम, नगर, कुलादिकने विषे विहार
करवो, तेने इव्यथी चर्या कहीयें. अने जो

एक स्थानकें मास कल्पादिकें रहेतां पण अप्रतिबद्ध ममत्वरहितपणुं अंगीकार करवुं, ते जावथी चर्या कहियें.

१० (निसिद्धिया के०) नैषेधिकीपरिसह. ते पूर्वोक्त ग्रामादिकने विषे जेम अप्रतिबद्ध विहार करवो, तेम देहादिकने विषे पण अप्रतिबद्ध स्वाध्यायने अर्थें नैषेधिकी करवी, तेमाटें चर्या पठी दशमो नैषेधिकी परिसह गण्यो ठे. जे निषेधियें तेने नैषेधिकी कहियें. तिहां एक पापकर्म, बीजुं गमनागमन, तेहीज निषेध करवानुं ठे प्रयोजन जेनुं, तेने नैषेधिक कहियें. अहिंयां शून्य घर श्मशानादिक सर्पबिल सिंहगुफादिकने विषे कायोत्सर्गे रह्यां थकां तिहां नाना प्रकारना उपसर्गना सद्भावे पण अशिष्टचेष्टानो निषेध करवो, अर्थात् माठी चेष्टा न करवी, तेने नैषेधिकीपरिसह कहियें. अथवा कोइ ठेकाणें निषद्या परिसह पण कयुं ठे, ते निषद्या एबुं रहेवाना स्थानकनुं नाम ठे, त्यां स्त्री, पशु, पंमक वर्जित

स्थानमां रहेतां थकां जो इष्टानिष्ट उपसर्ग थाय,
तो पण पोताना चित्तमां चलायमान न थाय, परंतु
ते सर्व उपसर्गने उद्देग रहितपणे सम्यक् रीतें
सहन करे, ए नैषेधिकी अथवा निषद्यापरिसह.

११ (सिद्धा के०) शय्यापरिसह. ते पूर्वोक्त
नैषेधिकीयें स्वाध्याय करी, शय्यायें आवे, माटें
अगीयारमो शय्यापरिसह गण्यो ठे. जेने विषे श
यन करीयें तेने शय्या कहीयें, तिहां शय्या ते व
सति, उपाश्रयें उची नीची नूमि होय, अथवा
घणी धूल, घणी टाढ, गणी ऊष्णता अने कूडा
कांकरवाली नूमि होय, तेमां सकोमल अथवा
कठिन आसन पामीने तेने सारुं अथवा मातुं
कहे नहिं, उद्देग करे नहिं, परंतु सम्यक् परिणा
में ते दुःखने सहन करे, ते शय्यापरिसह.

१२ (अक्रोश के०) आक्रोशपरिसह. ते
पूर्वोक्त शय्यायें रहेलाने शय्यांतर एटले शय्या
नो आपनार अथवा बीजो कोइ आक्रोश करे,
माटें शय्या पढी बारमो आक्रोशपरिसह गण्यो

હે. તે આવી રીતે કે:-યતિને કોઈ અજ્ઞાની પુરુષ, ક્રોધને વશ થઈ અનિષ્ટ તિરસ્કારનાં વચન બોલે, તેને દેખી તેની ઉપર દૃઢપ્રહારીની પેરેં કોષ કરે નહિં, પરંતુ એવું વિચારે, જે આ પુરુષ, સ્વરાને વાસ્તે મને અનિષ્ટ વચન કહે છે, એ મહારો ઉપકારી છે. કેમ કે? મને આ પ્રમાણે એ શિક્ષા આપે છે, તેથી ફરી હું એવું કામ નહિં કરીશ? અથવા એ પુરુષ જે કહે છે, તે તો હું કરતો નથી, તથાપિ માહારે એની ઉપર જે કોપ કરવો તે યુક્ત નથી, એમ ચિંતવી ક્રોધ ન કરે, એમ સમ્યક્ રીતે આક્રોશ સહન કરે.

૧૩ (વહ કે૦) વધપરિસહ. તે પૂર્વોક્ત આક્રોશનો કરનાર જે હોય, તે વધ પણ કરે, માટે આક્રોશ પઢી તેરમો વધપરિસહ ગયો છે, તિહાં કોઈ હરાત્મા આવીને સાધુને ઢીંકા, પાટુ, ચાવક, કશાદિકના આકરા પ્રહાર કરે, અથવા વધ કરે, તો પણ સ્કંધસૂરિના શિષ્યોની પેરેં તેના ઉપર બિલકુલ રોષ આણે નહિં, પરંતુ અકલુષિત ચિત્ત વંત થકો એવી ચિંતવના કરે, કે એ મહારું શરીર તો

पुञ्जलरूप ठे, ए तो अचइय विध्वंस थवानुं ठे, अने महारो आत्मा तो एथकी जूदोज ठे, कारण के आत्मानो तो कोइ विध्वंस करी शकेज नहिं, तो आ शरीरना संबंधथी मनै जे दुःख थाय ठे, ते तो माहारां करेलां कर्म उदय आव्यां ठे, तेनुं ए फल ठे ? एवी बुद्धिथी वधपरिसहने सहन करे.

१४ (जायणा के०) याचनापरिसह. ते पूर्वोक्त उपरथी हणाणाने औषधादिकनी याचना करवानुं प्रयोजन थाय, माटें वध पढी चौदमो, याचनापरिसह गण्यो ठे. जे अनेरा पासैथी याचीयें, तेने याचना कह्यीयें. ते आवी रीतें केः— यतियें वस्त्र, पात्र, अन्न, पान, उपाश्रय, प्रमुख कोइ पण चीज अर्थात् एक सली जेटली चीज पण माग्या विना लेवी नहिं. यद्यपि पोतानी शोजा राखवाने अर्थे मागे नहिं, तथापि पोताने प्रयोजन थये थके लज्जा ठांमीने याचना करे, परंतु एवुं चिंतवे नहिं जे रांधेला धान्यने अर्थे जला माणसने घेर जइ याचना करवी, ते कर

તાં તો ગૃહસ્થાવાસમાં રહેવુંજ નહું, કે જ્યાં આ
પણા હુંજદંમના પરાક્રમથી ઉપજાવ્યું જે અન્ન,
તે દીન હીનાદિકને આપી, પઠી જમીયેં, એવી
વિચારણા કરીને ગૃહસ્થપણાને રહે નહીં, અથ
વા યાચના કરતાં કોઈ આપશે, કિંવા નહિં આ
પશે ? તો હું આ ગૃહસ્થને ઘેર જઈ લાખનો
મર્મ ગમાવીને શી રીતે યાચના કરું ? इत्यादिक
ચિંતવના ન કરતાં યાચના કરે ॥ ૩૭ ॥

અલાજ રોગ તણ ફાસા, મલ સ
કાર પરીસહા ॥ પન્ના અન્નાણ સ
મ્મત્તં, ઇઅ બાવીસ પરીસહા ॥ ૩૮ ॥

૧૫ (અલાજ કે ૦) અલાજપરિસહ. તે પૂ
ર્વોક્ત યાચના કહ્યા ઢતાં પણ લાજાંતરાયના ઉ
ચ્ચથી કોઈ વારેંમાગ્યાં ચકાં, પણ મલે નહીં, મારેં
યાચના પઠી પંદરમો અલાજપરિસહ ગણ્યો છે.
તે આવી રીતે કે:—યતિને કોઈ વસ્તુની ઇચ્છા છે,
અને તે વસ્તુ ગૃહસ્થના ઘરમાં પણ મળી છે તે

साधु मागवा मया ठतां तेने गृहस्थ आपे नहीं, ते वारें ढंढणकुमारनी पेटें चित्तमां उद्देग करे नहीं विषाद न करे, मुखराग फेरवे नहीं, तेमज आपनारनुं मातुं पण चिंतवे नहीं, दुर्वचन पण बोले नहीं अने समता धारण करीने मनमां विचारे जे आजे नहिं मळ्युं, तो काले मली जाओ? जे वारे मलओ, ते वारें लेइछुं? ए रीतें अलाज परिसह सहै.

१६ (रोग के ७) रोग परिसह. ते पूर्वोक्त अलाज थकी आंतप्रांतजो जनें करी रोगोत्पत्ति थाय, माटे अलाज पढी शोलमो रोग परिसह गण्यो ठे. तिहां साधुने जे वारें कास, श्वास, ज्वर, अति सारादिक रोग उपजे, ते वारें जे गह्ववाहिर जि नकळपी साधु होय, ते तो चिकित्सा करवानी इच्छा पण न करे, अने पोताना कर्मनो विपाक चिंतवे, परंतु जे स्थविरकळपी गह्ववासी साधु होय, ते आगमोक्त विधियें करी निरवद्य चिकित्सा करावे, मनमांहे कर्मविपाक चिंतवतो रहे, पण हाथ वोय करे नहीं, जो अत्यंत वेदना

થતી હોય, તો પણ આર્તધ્યાન કરે નહિં, પરંતુ સનત્કુમારની પેરેં સમ્યક્ પ્રકારેં વેદના સહન કરે.

૧૭ (તણફાસા કે૦) તૃણસ્પર્શપરિસહ. તે પૂર્વોક્ત રોગીને શય્યાયેં સૂતાં થકાં તૃણસ્પર્શ થાય, માટેં રોગ પરિસહ પઢી સત્તરમો તૃણસ્પર્શ પરિસહ ગણ્યો હે. તિહાં ગહ્વનિર્ગત સાધુને તૃણનોજ સં આરો કહ્યો હે, અને ગહ્વવાસી સાધુને તો સા પેદ્ધ સંયમ થાય હે, માટેં તે વસ્ત્ર પણ લિયે હે, પરંતુ જેવારેં જૂમિકા જીની હોય અથવા વસ્ત્ર પુરાણું થયું હોય, કિંવા ચોરેં ચોરી લીધું હોય, તેવારેં કેવલ માનનો અઢી હાથ પ્રમાણ સં આરો હતે તિહાં તૃણના અગ્રજાગ તીંચા હોય, તે શરીરને લાગે, તેથી પીડા ઉત્પન્ન થાય. તો પણ હઃસ્વ ચિંતવે નહિં સમાધિનો ત્યાગ કરે નહિં.

૧૮ (મલ કે૦) મલપરિસહ, તે પૂર્વોક્ત તૃણસ્પર્શે કરી પરસેવાને સંયોગેં મલ ઉપજે, માટેં તૃણ પઢી અઢારમો મલપરિસહ ગણ્યો હે. અહીંયાં પરસેવાને પાણીયેં કરી સાધુના શરીરને

(६८)

विषे रजनो कठिन मेल बंधाई जाय, ते घणो मेल
ऊष्ण कालना तापने संयोगें परसेवाथी जीजा
इने डुर्गधें गंधाय, तो पण ते डुर्गधने दूर करवा
सारु स्नानादिकनी इत्ता करे नहिं. बली ए
थकी क्यारें दुं बूटीश? एवी चिंतवना पण न करे.

१९ (सत्कार के०) सत्कारपरिसह. ते
पूर्वोक्तमलव्याप्त पुरुष, कोइ पवित्र अंगवा
लानो सत्कार थतो देखी कांइक पोतें पण स
त्कारादिकनी बांढा करे, माटें मल पठी उगणी
शमो सत्कारपरिसह गण्यो ठे. ते आवी रीतें
के:- साधुने कोइयें स्तवन, नमन, चरणस्पर्श,
सन्मुख जवुं, ऊजुं थावुं, आसन देवुं, अशनादिकनुं
दान देवुं, अथवा महोटा कोइ राजादिकें निमंत्रणा
दिकनुं करवुं, एवो सत्कार पोताने थतो देखीने
मनमां उत्कर्ष आणे नहिं, अने सत्कार न थ
वाथी मनमां विषाद पण पामे नही.

२० (पन्ना के०) प्रज्ञापरिसह. ते पूर्वोक्त
सत्कारना जयथी प्रज्ञाने बाहुल्यें गर्व न करवो,

(एए)

तेमज प्रज्ञाने अजावे खेद पण न करवो, माटे सत्कार पढी वीशमो प्रज्ञापरिसह गण्यो ठे, ते आवी रीतें:- जेणें करी वस्तुनुं तत्त्व (प्र के०) प्रकर्वें करी (ज्ञा के०) जणाय, तेने प्रज्ञा कहियें, ते प्रज्ञावंत साधु, घणा श्रुतनो जाण ठतां में जवांतरने विषे रूढी रीतें ज्ञान आरा धन कछुं ठे, माटे हुं समस्त मनुष्योमां जाण बुं, सर्वना पूढेला प्रश्नोना उत्तर हुं आपुं बुं ? एवो गर्व न करे, अने प्रज्ञाने अजावे मनमां उद्देग पण न करे, ते जेम के ? हुं मूर्ख बुं, कांइ पण जाणतो नथी, सर्वने पराजवनुं स्थानक बुं, कोश्यें पूढ्यां थकां जीवादि पदार्थनां नाम पण जाणतो नथी ? एवी दीनता मनमां न करे, परंतु पूर्व कृत कर्मनुं स्वरूप चिंतवे, तो परिसह पीडे नहिं.

२१ (अज्ञान के०) अज्ञानपरिसह. ते पूर्वोक्त प्रज्ञानी पेरें अज्ञान पण सहन करवुं, माटे प्रज्ञा पढी एकवीशमो अज्ञानपरिसह गण्यो ठे. वस्तुनुं तत्त्व, श्रुतज्ञानें जणाय ठे, तेनो जे अ

જાવ તે અજ્ઞાનપરિસહ કહિયે. તે આવી રીતે
 છે:— કે સાધુ મનમાં એમ ન જાણે, જે મેં અવ
 તિપણું ત્યાગીને વ્રતિપણું અંગીકાર કીધું છે, તો
 પણ હું પણ કાંઈ જાણતો નથી, તેમજ મેં જડ મહા
 જડાદિક તપ પઢિવજ્યાં તથા ઉપધાન જે આયંભિ
 લ પ્રમુખ અને માસિકાદિક પ્રતિમા વહી, એવી
 રીતે ક્રિયાયે હું ચાલું બું, તો પણ હું સારું માતું કાંઈ
 જાણતો નથી. કેમ કે? હું આગમ જ્ઞાનરહિત
 બું, મારે નિરક્ષર કુદ્દિનર એવા મુને ધિક્કાર
 છે? એવી દીનતા ન કરે, પરંતુ નિઃકેવલ જ્ઞાના
 વરણીય કર્મના ઉદયથી મહારું આ સ્વરૂપ છે,
 તે યાવત્ જોગવવાથી દૂર થશે, અથવા તપ અ
 નુષ્ઠાનથી દૂર થશે. તેમજ જો એકાદશાંગાદિ
 નો પાઠી હોય તો પણ હું જ્ઞાનનો સમુદ્ર બું,
 એવો ગર્વ ન કરે, અહીંયાં પ્રજ્ઞાપરિસહ અને અ
 જ્ઞાનપરિસહનું ઇટલું વિશેષ છે, કે પ્રજ્ઞાપરિસહ
 તો બીજો કોઈ પ્રશ્નાદિક પૂછે, તેવારેં થાય છે
 અને અજ્ઞાનપરિસહ તો મત્યાદિક જ્ઞાન મહા

રામાં પૂર્ણ નથી, એમ વિચારવાથી થાય છે, અથવા શાસ્ત્રનું સ્ફુરવું, તેને પ્રજ્ઞા કહે છે, અને ત્રિકાલ વિધિક વસ્તુના અજાણપણાને અજ્ઞાન કહે છે.

૨૨ (સમ્મતં કે૦) સમ્યક્ત્વપરિસહ, તે પૂર્વોક્ત અજ્ઞાનને લીધે સમ્યક્ત્વદર્શનને વિષે શંકા થાય, માટે અજ્ઞાન પછી બાવીશમો સમ્યક્ત્વ પરિસહ ગણ્યો છે. તિહાં શાસ્ત્રમાં સૂક્ષ્મ વિચાર સાંજલી તેને વિષે અસદ્દહણા કરવી નહિં, તથા દેવ, ગુરુ અને ધર્મ, તેને વિષે અસદ્દહણા કરવી નહિં, અથવા શાસ્ત્રમાં દેવતા અને ઇંદ્રાદિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ છે, એવું સાંજલીયેં થાયેં, તો પણ કોઈ સાન્નિધ્યકારી થતો નથી, માટે શું જાણીયેં દેવતા અને ઇંદ્ર છે, કિં વા નથી? એવી અસદ્દહણા કરવી નહીં, તથા અન્યદર્શનીયોની કુદિ વૃદ્ધ્યાદિક ઉન્નતિ તથા તપશ્ચર્યાદિક કષ્ટ પ્રમુખ દેખીને મૂઢદૃષ્ટિ થાવું નહીં, તેને સમ્યક્ત્વપરિસહ કહીયેં, (૬અ કે૦) એ પ્રકારેં (બાવીસ

કે૦) બાવીશ (પરીસહા કે૦) પરિસહ જાણ
વા. અહીયાં પરિસહ શબ્દ સર્વત્ર જોડવો ॥૨૭॥

એ બાવીશ પરિસહ માંહેજો કયો પરિસહ
કયા કર્મના ઉદયથી થાય છે? તે કહે છે. મોહ
નીય કર્મના બે જેદ છે. એક દર્શનમોહનીય, બીજું
ચારિત્રમોહનીય. તેમાં મિથ્યાત્વાદિક ત્રિક જે દ
ર્શનમોહનીય છે, તેના ઉદયથી સમ્યક્ત્વ પરિ
સહનો સન્નાવ થાય છે, અને પ્રજ્ઞા તથા અજ્ઞાન
એ બે પરિસહ તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉદયથી
થાય છે. તથા અંતરાયકર્મમાં લાજાંતરાય કર્મના
ઉદયથી અલાજ પરિસહ થાય છે. એવં ચાર થઈ.

હવે સાત પરિસહ ચારિત્ર મોહનીયના ઉદ
યથી થાય છે, તે કહે છે:—પ્રથમ ક્રોધના ઉદય
થી આક્રોશપરિસહ થાય છે, બીજો અરતિ મોહ
નીયના ઉદયથી અરતિપરિસહ થાય છે, ત્રીજો
પુરુષવેદના ઉદયથી સ્ત્રીપરિસહ થાય છે, ચોથો
જયમોહનીયના ઉદયથી નૈષેધિકી પરિસહ થાય
છે. પાંચમો જુગુપ્સામોહનીયના ઉદયથી અચેલક

પરિસહ થાય છે, ઠંઠો માનમોહનીયના ઉદય થી યાચનાપરિસહ થાય છે, સાતમો લોજમો હનીયના ઉદયથી સત્કાર પુરુષકાર પરિસહ થાય છે. તથા ૧ ક્રુધા, ૨ પિપાસા, ૩ શીત, ૪ કષ્ઠ, ૫ દંશ, ૬ ચર્યા, ૭ શય્યા, ૮ મલ, ૯ વધ, ૧૦ રોગ, ૧૧ તૃણસ્પર્શ, ૧૨ અગ્નીચાર પરિસહ, વેદનીયકર્મના ઉદયથી થાય છે, શેષ કર્મોને વિષે પરિસહનો અવતાર નથી. એવં બાવીશ અર્થ.

હવે ચૌદ ગુણગણને વિષે પરિસહોને સમવ તારી દેઘાડે છે, તિહાં ૧ ક્રુધાદિક બાવીશો પરિ સહ યાવત્ બાદર સંપરાયનામા નવમા ગુણગ ણા સુધી થાય છે, અને સૂક્ષ્મસંપરાય નામા દશ મે ગુણગણે તો પૂર્વોક્ત ચારિત્રમોહનીયના ક્રુધો પશમના પ્રતિબંધથી તથા સાત પરિસહ તથા એક દર્શનમોહનીયે પ્રતિબંધ મલીને આઠ પરિ સહ ન થાય, શેષ ક્રુધાદિક અનુક્રમે પાંચ પરિ સહ, ૬ ચર્યા, ૭ શય્યા, ૮ વધ, ૯ અલાજ, ૧૦ રોગ, ૧૧ તૃણસ્પર્શ, ૧૨ મલ, ૧૩ પ્રજ્ઞા, ૧૪

अज्ञान, ए चौद थाय ठे. तथा अगीयारमा उप
 शांतमोह अने बारमा द्वीणमोह गुणठाणे पण
 पूर्वोक्त चौद परिसहज थाय ठे. हवे तेरमे सयोगी
 अने चौदमे अयोगी ए बे गुणठाणें तो अनुक्रमें
 कुधादिक पांच, ६ चर्या, ७ वध, ८ मल, ए
 शय्या, १० रोग, ११ तृणस्पर्श. ए अगीयार प
 रिसह मात्र वेदनीय कर्मना प्रतिबद्धी थाय ठे.

ए बावीश परिसहमांहेली शीत अने ऊष्ण
 तथा चर्या (चालवुं) अने निषिद्या (रहेवुं) ए
 चारे समकालें वर्त्ते नहिं, परंतु एना प्रतिपद्धी बे
 परिसह समकालें वर्त्ते, माटें उत्कृष्टथी एक प्रा
 णीने विषे समकालें बीश परिसहनो उदय थाय,
 अने जघन्यथी तो शीत अथवा ऊष्ण तथा
 चर्या, अथवा निषिद्या, ए चार मांहेला एकनोज
 उदय थाय, केम के ज्यां शीत होय, त्यां ऊष्ण
 न होय अने ज्यां चर्या होय त्यां निषिद्या न होय
 इत्यादिक मांहेलो एक थकां बेनो अज्ञाव होय.
 ए परिसह मांहेला एक स्त्री, बीजो प्रज्ञा, त्रीजो

સત્કાર, એ ત્રણ પરિસહ, અનુકૂળ જાણવા. અને
 શોષ ઝંગળીશ પરિસહ પ્રતિકૂળ જાણવા. વલી સ્ત્રી
 તથા સત્કાર, એ બે જાવ શીતલપરિસહ છે, અને
 શોષ પરિસહ કષ્ણ છે. ઇતિ પરિસહવિચાર સંપૂર્ણ॥

હવે દશ પ્રકારેં યતિધર્મનું વર્ણન કરે છે.

સ્વંતી મદ્વ અઙ્ગવ, મુક્તી તવ સંજ

મે અ બોધવે ॥ સચ્ચં સોઅં આકિં,

ચણં ચ બંજં ચ જહ્ધમ્મો ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:- ક્રોધનો જે અજાવ, તે પહેલો (સ્વં
 તી કે ૦) દ્વમાધર્મ. માનનો જે ત્યાગ તે બીજો
 (મદ્વ કે ૦) માર્દવધર્મ. માયાનો જે ત્યાગ એટલે
 કપટરહિતપણું તે ત્રીજો (અઙ્ગવ કે ૦) આર્યવ
 ધર્મ. નિર્લોજતા તે ચોથો (મુક્તી કે ૦) મુક્તિ
 ધર્મ. ઇજ્ઞાનો જે નિરોધ, તે પાંચમો (તવ કે ૦)
 તપોધર્મ. પ્રાણાતિપાતાદિક પાંચનું જે વિરમણ,
 તથા પાંચ ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, ચાર કષાયનો જય,
 અને ત્રણ દંમની નિવૃત્તિ. એ સત્તર એવેં ઠણે

(संजमे के०) संयमधर्म. सत्यजापण करवुं, ते सातमो (सच्चं के०) सत्यधर्म. तथा शरीरना हाथ पग प्रमुख पवित्र राखवा अने जातपाणी प्रमुख बहेंतालीश दोष रहित आहार लेवो, ते सर्व इव्यथी शौच अने आत्माना जे शुद्ध अध्यवसाय कषायादिकें रहित शुद्ध परिणामनी वृद्धि, ते जावशौच. अथवा मन, वचन, अने कायाने शुद्ध राखवां संयमने विषे निरतिचार पणुं तथा जीव अदत्त, स्वामी अदत्त, गुरु अदत्त अने तीर्थेकर अदत्त, ए चार प्रकारनी चोरीनो त्याग करवो, ते आठमो (सोअं के०) शौचधर्म. समस्त परिग्रह त्यागरूप मूर्च्छारहित अबुं, ते नवमो (आकिंचणं के०) अकिंचन धर्म. नव प्रकारें औदारिक, अने नवप्रकारें वैक्रियसंबंधी मैथुननो जे त्याग करवो, ते दशमो (वंजं के०) ब्रह्मचर्य धर्म. एवी रीतें (जइधम्मो के०) यतिनो धर्म ते कहेला दश प्रकारनो (बोधवे के०) जाणवो. ए दशगुण सहित होय, ते यति जाणवो. आ

આર્યામાં ત્રણ ચકાર છે, તે પાદપૂર્ણર્થે તથા ઝ
જયાન્વયી અવ્યય છે ॥ ૩૯ ॥

હવે બાર જાવનાનું વર્ણન કરે છે:—

પદમ મણિચ્ચ મસરણં, સંસારો એગ
યા ય અસ્સત્તં ॥ અસુહત્તં આસવ સં,
વરો અ તદ્દ ણિક્કરા નવમી ॥ ૩૦ ॥

અર્થ:—જન્મી, યૌવન, કુટુંબ, પરિવાર, તથા
આઝવા પ્રમુખને વિષે જે અનિત્યતાની જાવના
કરવી, એટલે સંસારના સર્વ પદાર્થ તે કુશાયસ્થ
જલબિંદુની પરે અનિત્ય અસ્થિર જાણે, તે (પ
દમં કે ૦) પ્રથમ (અણિચ્ચં કે ૦) અનિત્ય જા
વના. મરણ આવ્યાના સમયે ચક્રવર્તી, ઇંદ્ર, અ
થવા તીર્થંકર પ્રમુખ ગમે તેવો મહોટો પુરુષ
હોય, તેને પણ ધન કુટુંબાદિક કોઈનું શરણ
મળતું નથી, સંસારમાંહે જન્મ, જરા થીને મર
ણના જયથી રાક્ષવાને એક ધર્મે વિના બીજું કોઈ
શરણ નથી, એવી જે જાવના કરવી, તે બીજી

(અસરણં કે૦) અશરણ જાવના. માતા તે સ્ત્રી થાય, સ્ત્રી તે માતા થાય, પિતા તે પુત્ર થાય, પુત્ર તે પિતા થાય, इत्यादिक આ જીવેં સંસારનેવિષે સર્વ જાવનો અનુજવ કહ્યો છે, એવી જે જાવના કરવી, તે ત્રીજી (સંસારો કે૦) સંસારજાવના. આ જીવ સંસારમાં એકલો આવ્યો છે, એકલો જશે અને એકલો સુખ તથા દુઃખ જોગવશે, પરંતુ કોઈ સાથી થવાનો નથી? એવી જે જાવના કરવી, તે ચોથી (એગયા કે૦) એકતા જાવના. આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, અને શરીર જડ છે. માટેં પરસ્પર જિન્ન છે, આત્મા તે શરીર નથી ને શરીર તે આત્મા નથી, આત્માથી શરીર અન્ય છે, તેમજ ધન તથા સ્વજનાદિક પણ અન્ય છે, એવી જે જાવના કરવી, તે પાંચમી (અણુત્તં કે૦) અન્યત્વજાવના. રસ, રુધિર, માંસ, મેદ, અસ્થિ, મજ્જા, વીર્ય, પરુ, તથા આંતરડાં इत्यादिक અમેથ્ય વસ્તુત્તથી શરીર જરેલું છે. અને જેનાં નવે દારો સદા ધરતી ચાલતી પદેં વહેતાં રહે છે. એ શરીર કોઈ કાલેં પણ પવિત્ર હોતું

નથી, એવી જે જાવના કરવી, તે ઠી (અસુ
 ઇત્તં કે૦) અશુચિત્વજાવના. મિથ્યાત્વ, અવિ
 રતિ, પ્રમાદ, કષાય તથા યોગ, એ પાંચ પ્રકાર
 રના આશ્રવેં કરીને કર્મ બંધાય છે. અથવા દયા
 દાનાદિકેં કરી શુભકર્મ બંધાય છે, અને વિષય
 કષાયાદિકેં કરી અશુભ કર્મ બંધાય છે, એવી જે
 જાવના કરવી, તે સાતમી (આસવ કે૦) આ
 શ્રવજાવના. જે જે સંવરથી જે જે આશ્રવ
 રોકાય, તે તે આશ્રવનું રોકવું, અને તે તે સંવ
 રનું જે આદરવું, એટલે જેમ ક્રમાદિક સંવરવડે
 ક્રોધાદિક આશ્રવ રોકાય છે, સ્ત્યાદિક જે જાવના
 કરવી, તે આઠમી (સંવરો કે૦) સંવર જાવના (તદ્
 કે૦) તેમજ સંકીર્ણ સ્થાનકને યોગેં જેમ આમ્ર
 ફલ પક્ક થાય છે, તેમ બાર પ્રકારના તપેં કરી
 ને કર્મને પચાવવું અર્થાત્ પૂર્વે સંચેલા કર્મનું
 સાડવું, તે રૂપ નિર્જીરા, સકામ અને અકામ, એ
 બે જેઁ છે, એવી જે જાવના કરવી, તે (નવમી
 કે૦) નવમી (ણિજ્જરા કે૦) નિર્જીરાજાવના

જાણવી. આ ગાથામાં બે ચકાર છે તે પાદ પૂર્ણાર્થ તથા ઝનયાન્વયી અધ્યય છે ॥ ૩૦ ॥

લોગસહાવો બોદી, હલ્લહા ધમ્મ
રુસ સાહગા અરિહા ॥ એઆઠ જા
વણાઠ, જાવેઅવા પયત્તેણ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ:- કહ ઉપર બે હાથ દફને તથા બન્ને પગ પસારીને ઝજેલા પુરુષના જેવો જેનો સમ આકાર ષડ્ દ્વ્યાત્મક છે પૂર્વ પર્યાય વિણસે નવા પર્યાય ઉત્પન્ન થાય, અને દ્વ્યપણે નિશ્ચલ હોય, એમ ઉત્પાદ, વ્યય, તથા ધ્રોવ્ય સ્વરૂપ ચૌદરા જ લોક છે. તેનું નીચેનું તલીયું ંધા વાલેલા મહ્નક સરસું છે. તથા મધ્યજાગ જાલર સરસો છે, અને ઉપરનો જાગ મૃદંગ સરસો એવો શાશ્વત છે. ક્ત્યા દિક જે લોક સ્વરૂપની જાવના કરવી, તે દશમી (લોગસહાવો કે) લોકસ્વજાવજાવના જાણવી. જીવને સંસારમાં ધ્રમણ કરતાં અનંતા પુ જલ પરાવર્ત વ્યતીત થયા, તેમાં અનંતી વાર ચ

कवत्प्यादिक जेवी रुद्धि प्राप्त थई, तथा यथा
 प्रवृत्तिकरणने योगें करी अकाम निर्जरावडे पु
 ष्यना प्रयोगथी मनुष्यजव, आर्यवेश, नीरोगी
 पणुं तथा धर्मश्रवणादिकनी प्राप्ति थई, तथापि
 सम्यक्त्व प्राप्त थवुं अति दुर्लभ ठे, एवी जे
 जावना करवी, ते अगियारमी (बोही के०)
 बोधिदुर्लभजावना. अने जे दुस्तर संसार समु
 द्मांथी तारवाने प्रवहण समान ते श्रीजिनप्रणी
 त दशविध कृमादिक शुद्धधर्म, तथा ज्ञान, दर्श
 न, चारित्र, ए रत्नत्रयात्मक धर्म, ते पामवो दुर्लभ
 ठे. तथा ते धर्मेना (साहगा के०) साधक (अ
 रिहा के०) अरिहंतादिक ते पण आ संसारने
 विषे पामवा (दुल्लहा के०) दुर्लभ ठे. एवुं जे चित्त
 ववुं, ते बारमी (धम्मस्स के०) धर्मेनी जावना. ए
 रीतें सम्यग्दृष्टियें (पयत्तेणं के०) प्रयत्नेन एटल्ले
 उद्यमें करीने (एआउ के०) ए कहेलीयो (जाव
 णाउ के०) बार जावनाउ तेने प्रमादरहित थईने
 शुद्ध मने करी (जावेअवा के०) जावितथ्या एटल्ले

जाववी तथा पांच महाव्रतमांदेली एकेका म
हाव्रतनी पांच पांच जावना मलीने पच्चीश जा
वना ठे, ते पण एमां अंतर्जावे ठे, तथा मैत्री, प्र
मोद, कारुण्य अने उपेक्षा, ए चारनी साथे पूर्वोक्त
बार जावना मेलविये, तेवारें शोल जावना थाय
ठे. तेनो विचार उपाध्यायश्री विनयविजयजी कृत
शांत सुधारसंग्रंथकी विस्तारें जाणवो ॥ ३१ ॥

हवे पांच प्रकारना चारित्रनुं वर्णन करे ठे:-

सामाश् अन्न पढमं, ठेठवठावणं न
वे बीअं ॥ परिहार विसुद्धीअं, सु
हमं तह संपरायं च ॥ ३२ ॥

अर्थ:- तेउमां (अन्न के०) इहां (पढमं
के०) पहेलुं चारित्र (सामाश् के०) सामायिक
ठे, तेनो अर्थ करे ठे. सम अने आधिक ए बें
पदोनो एक सामायिक शब्द थयो ठे. तिहां सम
एटले राग द्वेष रहितपणाने माटे आय एटले

ગમન પ્રાયણ હે, જિહાં તે સમ કહીયેં, તે જ્યાં
 ઉપન્યું તે સામાયિક, તથા વલી સમ તે જ્ઞાન, દ
 ર્શન તથા ચારિત્ર, તેનો આયિક જે લાજ, જ્યાં
 થાય હે. એટલે જેણે કરી જ્ઞાન, દર્શન, તથા
 ચારિત્ર, એ ત્રણેની પ્રાપ્તિ થાય હે, તેને સર્વ સા
 વદ્યયોગ ત્યાગરૂપ, અને નિરવદ્યયોગ સેવનરૂપ
 સામાયિક કહીયેં. તે શ્રાવકને દેશવિરતિરૂપ
 સામાયિક અને સાધુને સર્વસાવદ્યવિરતિરૂપ
 સામાયિક હોય, તેના બે જેદ હે. તેમાં જરત એર
 વતાદિ દશ દેત્રને વિષે પહેલા તથા બેઠા જિ
 નના વારામાં સર્વવિરતિસામાયિક દંમકનો ડ
 સ્વાર કરાવે, તે સ્ત્વરિક ડઠામણ કહ્યા સુધી જે
 રહે, તે સ્ત્વરિક એટલે સ્વલ્પકાલનાવી સામા
 યિક કહીયેં, અને વચલા બાવીશ જિનોના વા
 રામાં તથા માહાવિદેહદેત્રમાં યાવત્કથિક એ
 ટલે સામાયિક ડસ્યા પઠી નિરતિચારજ પાલે
 હે, તેથી તેને ડઠામણ નહિં હોવાને લીધે જાવ
 જીવ લગેં રહે, માટે યાવત્કથિક ચારિત્ર કહીયેં.

એને સમ્યક્ચારિત્ર પણ કહે છે. એ સામાયિક ચારિત્ર જીવને પ્રાપ્ત થયા વિના બીજાં ચારિત્રો નો લાજ થાય નહિં, માટે એને આદિમાં કહ્યું છે.

(બીજાં કે ૦) બીજું (ઠેઠવઠાવણં કે ૦) છે દોષસ્થાપનં એટલે ઠેદોષસ્થાપનીય ચારિત્ર (જવે કે ૦) જવેત્ એટલે છે, તે પૂર્વોક્ત સર્વવિરતિ સા માયિક ચારિત્રનેજ હેદાદિ વિશેષપણે વિશેષીયેં, તેવારેં શબ્દથી તથા અર્થથી નાનાપ્રકારપણું જજે, તેવારેં ઠેદોષસ્થાપનીય ચારિત્ર થાય. તિહાં ઠેદ એટલે પૂર્વપર્યાયનો ઠેદ કરવો, અને ઉપસ્થાપન એટલે ગણાધિપેં આપેલું પંચ મહાવ્રતરૂપ પણું જે મહાવ્રતને વિષે હોય, તે ઠેદોષસ્થાપનીય કહિયેં, એટલે જ્યાં નવા પર્યાયોનું સ્થાપન કરવું, તથા પંચ મહાવ્રતનો ઉચ્ચાર કરાવવો. તે પણ બે જેદેં. એક સાતિચાર તે મૂલગુણ ઘાતીને પ્રાક્ષિત્તરૂપ અને બીજો નિરતિચાર, તે ફત્વર સામાયિકવંત નવદીક્ષિત શિષ્યને ઠક્કીવણીયા અધ્યયન નણ્યા પઠી હોય, તથા બીજો તીર્થ આ

શ્રથી તે જેમ શ્રી પાર્શ્વનાથના તીર્થથી વર્ધમાન
સ્વામીના તીર્થે આવી ચાર માહાવ્રતરૂપ ધર્મ ત્યા
ગીને પંચમહાવ્રતરૂપ ધર્મ આદરે, તેને હોય,

ત્રીજો (પરિહારવિશુદ્ધિચંદ્રિકા) પરિહાર વિ
શુદ્ધિ ચારિત્રના પર્યાય કહિયેં થૈયેં. તિહાં (પરિહાર
કે૦) તપોવિશેષ, તેણે કરી વિશુદ્ધિ એટલે કર્મ
ની નિર્જરા, જે ચારિત્રને વિષે હોય, તેને પરિહાર
વૈશુદ્ધિક ચારિત્ર કહિયેં, તે બે જેદે છે, તેમાં
પહેલું જે ચાર જણ વિવક્ષિત ચારિત્રના આસે
વક એ કલ્પમાં પ્રવર્તતા હોય, તેનું ચારિત્ર
તે નિર્વિષમાનસિક પરિહારવૈશુદ્ધિક ચારિત્ર
જાણવું. અને બીજું જે ચાર જન તેના અનુચારી
હોય, તેને નિર્વિષ્ણકાયિક પરિહાર વૈશુદ્ધિક
ચારિત્ર જાણવું, તે આવી રીતે:— નવ જણાનો
મહા જૂદો નિકલે, તે તીર્થેકર પાસેં અથવા, પૂર્વે
જેણે તીર્થેકરપાસેંથી એ ચારિત્ર પડિવજ્યું
હોય, તેની પાસેં એ ચારિત્ર પડિવજ્જે. હવે તે નવ
સાધુમાં ચાર જણ પરિહારક એટલે તપના કર

नारा थाय, ते निर्विष मानसिक जाणवा, अने चार तेना वैयावञ्चना करनारा थाय, ते निर्विष्टकाधिक जाणवा. तथा एकने वाचनाचार्य गुरुस्थानकें ठेरावे. पढी ते चार परिहारक ठ मास सुधी तप करे, तेमां कृष्णकालें जघन्यथी चोथ मध्यमथी ठठ अने उत्कृष्टथी अष्टम, एवुं तप करे, अने शीतकालें जघन्यथी ठठ मध्यमथी अष्टम, अने उत्कृष्टथी दशम करे, तथा वर्षाकालें जघन्यथी अष्टम, मध्यमथी दशम अने उत्कृष्टथी डुवालसु तप करे, पारणे आंबील कल्पस्थितपणे नित्य करे. एम ठ महिना तप करे, ते पढी फरी चार तपस्याना करनार, ते वैयावञ्चीया थाय, अने वैयावञ्च करनारा तपिया थाय, ते पण ठ मास जगें तप करे, ते पूर्ण थया पढी जे गुरु थया होय, ते ठ महिना तप करे, तेवारें ते आठ मां हेलां एक गुरु थाय, शेष बीजा वैयावञ्च करे. एम अठार महिना सुधी तप संपूर्ण करी, पढी जिनकल्प आदरे, अथवा गहमां पण आवे.

તપ જે પ્રથમ સંઘયણી, પૂર્વધર લબ્ધિવંત હોય તે પ્રચુરકર્મના પરિપાકને અર્થે અંગીકાર કરે, એ ચારિત્ર, પાંચ જરત, પાંચ એરવતમાં પહેલા અને ઢેલા તીર્થકરના તીર્થમાં હોય. એ પરિહા રવિશુદ્ધિ ચારિત્રનો સંક્ષેપથી વિચાર કહ્યો.

(તહ કે૦) તેમજ ત્રોથો (સુદુમં કે૦) સૂક્ષ્મ ઢે, (સંપરાયં કે૦) કષાય જિહાં તેને સૂક્ષ્મસંપરાયચારિત્ર કહીયે, તે ઉપશમશ્રેણિયે કર્મ ઉપશમાવતાં અથવા ક્ષુપકશ્રેણિયે કર્મ સ્વપાવતાં હોય, તિહાં નવમે ગુણઠાણે લોજના સંખ્યાતા સ્વંમ કરી તેને ઉપશમશ્રેણિવાલો જે હોય, તે ઉપશમાવે, તથા ક્ષુપકશ્રેણિવાલો હોય, તે સ્વપાવે, તે સંખ્યાતા સ્વંમ માંહેલો જેવારે ઢેલો એક સ્વંમ રહે, તેના અસંખ્યાતા સૂક્ષ્મ સ્વંમ કહીને, દશમે ગુણઠાણે ઉપશમાવે, અથવા ક્ષુપક હોય, તે સ્વપાવે, તે દશમા ગુણઠાણાનું નામ સૂક્ષ્મસંપરાય, અને ચારિત્રનું નામ પણ સૂક્ષ્મસંપરાય જાણવું. એ ચારિત્ર બે જેદેઢે, એક

(११८)

श्रेणि चढताने विद्युद्धमानसिक होय, बीजो उ पशमश्रेणिथी पडताने संक्लिष्टमानसिक जाणवुं. औपशमिकने ए चारित्र आखा संसारमां पांच वार अने एक जवमां बे वार आवे ॥ ३२ ॥

ततोअ अहस्कायं, स्वायं सवमि जी
वलोगमि ॥ जं चरिऊण सुविदि
आ, वच्चंति अयरामरं ठाणं ॥ ३३ ॥

अर्थः— (ततो के०) तेवार पढी पांचमुं
(अहस्कायं के०) यथाख्यात चारित्र, ते ज्यां
(यथा के०) यथाविधे करीने अकषायपणुं
अर्थात् ज्यां संज्वलनादिके करी सर्वथा रहित
पणुं (ख्यात के०) कहीये, ते यथाख्यात चा
रित्र जाणवुं. तेना बे जेद ठे. एक ठादस्थि
क अने बीजुं कैवलिक, तिहां ठादस्थिक ते
ठादस्थ औपशमिकने अगीयारमे गुणठाणे होय,
अने दूषकने बारमे गुणठाणे होय, बीजो जे के
वलीने तेरमे अने चउदमे गुणठाणे होय, ते के

(११९)

चलिक जाणवुं. ए चारित्र (सवंगि के०) समस्त
 एवा (जीवलोगंमि के०) जीव लोकनेविषे केहवुं
 ठे ? तो के (स्वायं के०) ख्यात एटले प्रसिद्ध ठे.
 हवे ते केवीरीतें प्रसिद्ध ठे ? ते कहे ठे, (जंके०)
 जे चारित्रप्रत्ये (चरिऊण के०) आचरीने (सुविहि
 आ के०) सुविहित साधु ते (अजरामरंठाणं
 के०) अजरामर स्थानकप्रत्ये (वञ्चंति के०) पामे
 ठे, एटले जन्म, जरा अने मरण तेणें रहित एवं
 जे मोहरूप स्थानक, ते प्रत्ये पामे ठे ॥ ३३ ॥
 ॥ इतिश्री संवरतत्त्वविचारः समाप्तः ॥ ६ ॥

अथ निर्झरातत्त्वविचारः प्रारभ्यते ॥
 बारसविहंतवो णि, ऊरायबंधो चउ
 विगण्णो अ॥ पयई छिइ अणुजागो,
 पएस नएहिं नायवो ॥ ३४ ॥

अर्थः— गाथाना पूर्वार्द्धमांना एक एक वाक्यें
 करी निर्झरातत्त्वतुं वर्णन करे ठेः—निर्झरा वे प्र

કારેં છે. એક ઇવ્યનિર્જરા, બીજી જાવનિર્જરા, તથા
 અકામ અને સકામ એવા બે જેદેં પણ નિર્જરા છે,
 તે કહે છે:—પુજ્જલકર્મનું જે સાડવું તે ઇવ્યનિર્જરા
 અને આત્માના શુદ્ધ પરિણામેં કરી કર્મની સ્થિતિ
 જે પોતાની મેલે પાકે, અથવા બાર પ્રકારના તપેં
 કરી નીરસ કહ્યા એવા જે કર્મપરમાણુ તે જે
 નાથી સહે, એવા જે આત્માના પરિણામ થાય
 તે જાવનિર્જરા જાણવી. તથા તિર્યંચાદિકની
 પઠેં ઇચ્છા વિના કષ્ટ સહન કરતાં કર્મ પુજ્જલનું,
 જે દુપન થાય છે, તેને ઇવ્યનિર્જરા અથવા અ
 કામનિર્જરા કહિયેં; અને બાર પ્રકારના તપેં
 કરી સંયમી થકાં કષ્ટ સહન કહ્યાથી જે કર્મ
 પરમાણુનું દુપણ કરવું, અથવા સાડવું, તેને જા
 વનિર્જરા અથવા સકામનિર્જરા કહિયેં. એ બન્ને
 નિર્જરામાં જાવનિર્જરા અથવા સકામનિર્જરા
 શ્રેષ્ઠ છે, તે (ણિર્જરાય કે०) (નિર્જરાય)
 નિર્જરાતત્ત્વ (બારસવિદ્ધં કે०) દ્વાદશવિધં એટ
 લે બાર પ્રકારના (તવો કે०) તપ, તેના જેદેં કરી

कथुं ठे. एटले बार प्रकारनुं तप कखायी अना
दिसंबंध सर्वकर्मोनुं परिशाटन थाय ठे, तेनेज
सातमुं .निर्जरातत्त्व कहे ठे. अथवा (बारसवि
हंतवोणिङ्कराय के०) बार प्रकारनुं तप जे आ
गली गाथायें कहेजे, ते तप, निर्जराने अर्थे ठे.

हवे गाथाना पूर्वार्द्धिमांना “बंधो” ए शब्दयी
बंधतत्त्वनो आरंज थाय ठे, (बंधो के०) (बंधः)
बंधतत्त्व एटले कर्मनुं बांधवुं ते (चउविगप्पो के०)
चतुर्विकल्पः एटले चार जेदें ठे, ते आ प्रमाणें:-
एक (पयई के०) (प्रकृतिः) प्रकृतिबंध ते कर्मनुं स्व
जावपरिणमनरूप ठे, बीजुं (छिई के०) स्थिति ए
टले स्थितिबंध, ते कर्मनुं काल परिमाणरूप ठे.
त्रीजुं (अणुजाग के०) अनुजागः एटले अनुजाग
बंध, ते कर्मनुं तीव्रमंदादि रस परिमाणरूप ठे अने
चोथुं (पएस के०) प्रदेश एटले प्रदेशबंध ते कर्म
पुजलना प्रदेशपरिमाणरूप ठे. एचार(जेएहिं के०)
जेदैं: एटले जेदोयें करीने बंधतत्त्वने सम्यक् दृष्टि
जीवें (नायवो के०) ज्ञातव्यो एटले जाणवो ॥३४

હવે બાર પ્રકારના તપવડે કર્મોની નિર્જરા થાય છે, તેને નિર્જરાતત્વ કહે છે. તે તપના બે જેદ છે. એક બાહ્ય તપ અને બીજું અન્યંતરતપ તે માં પ્રથમ ઠ પ્રકારના બાહ્ય તપનું કથન કરે છે:—

અણસણ મૂળોઅરિયા, વિત્તીસંઘે
વણં રસચ્છાનં ॥ કાયકિલેસો સંલી,
ણયા ય બજ્જો તવો હોઈ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ:— પહેલું (અણસણ કે ૦) અનશન. તપ, તે આહારનું ત્યાગ કરવું, તેના બે જેદ છે:— એક ઈત્વર, અને બીજો યાવત્કથિક. તિહાં ઢેહ્યા તીર્થકરને વારે ઠઠ, અષ્ટમાદિકથી માંમીને ઠ માસી પર્યંત, અનેક વિધિયેં જે નિયમયુક્ત અશનનો ત્યાગ કરવો, તે ઈત્વર અનશન કહિયેં. અને યાવત્કથિક તે જાવજીવ અનશન ગ્રહણ રૂપ તેના બે જેદ છે:— એક પાદોપગમ, બીજું ન તપચ્ચરકાણ. એ બન્નેના વલી નિહારિમ અને અ નિહારિમ, એ બે બે જેદ છે, તિહાં અનશન કીધા

पढी शरीरने बाहिर काहाडवुं पडे, ते निहारीम
अने अनशन कीधा पढी तेहिज स्थानकें रहेवुं,
परंतु शरीरने त्यांथी बाहेर काहाडवुं न पडे, गु
फादिकमांहेज राखवुं पडे, ते अनिहारिम.

बीजुं (ऊणोअरिअ्या के०) ऊणोदरिका
तप एटले न्यूनता करवी, तेना बे जेद ठे. एक
इव्यथी, बीजुं जावथी, तेउमांना इव्यऊणोद
रीना बे जेद ठे. एक उपकरणनी न्यूनता क
रवी. बीजुं जात पाणीनी न्यूनता करवी. तथा
जावथी ऊणोदरी ते रागादिक क्रोधादिक अल्प
करवा, एटले क्रोधादिकनी न्यूनता करवी.

त्रीजुं (वित्तीसंखेवणं के०) वृत्तिसंक्षेप तप
तेना चार जेद ठे. एक इव्यथी, बीजुं क्षेत्रथी, त्रीजुं
कालथी, अने चोथुं जावथी. ए चार प्रकारें वृत्ति
एटले आजीविका तेनो संक्षेप करवो, एटले अ
नियह करवा नियमादिक धारवा.

चोथुं (रसञ्चाउ के०) रसत्याग तप, ते नीवी

તથા આંબિલ પ્રમુખનું કરવું, વિગયાદિક રસ નો ત્યાગ કરવો.

પાંચમું (કાયકિલેસો કે૦) કાયકેશતપ, તે લોચાદિક કષ્ટનું સહન કરવું, કાયોત્સર્ગ કરવો, તથા વત્કટાદિક આસનનું કરવું.

ઠઠું (સંલીણયા કે૦) સંલીનતા તપ, એટલે અંગોપાંગાદિકનું સંવરવું, ગોપન કરવું. તેના ચાર જેદ છે. પહેલું ઇન્દ્રિયસંલીનતા, બીજું કષાય સંલીનતા, ત્રીજું યોગસંલીનતા, અને ચોથું વિવિક્ત ચર્યાસંલીનતા, એટલે એકાંતવસ્તિયે રહેવું.

એ રીતે એ ઠ પ્રકારનું બાહ્યતપ, તે સર્વથી તથા દેશથી એવા બે જેદે જાણવું. જે કષ્ટનેમિથ્યા સ્વીયો પણ તપ કરી માને છે, જેને લોક પણ દેખી શકે છે, જેથી કષ્ટ ઘણું ને લાજ અલ્પ થાય, અને બાહ્ય શરીરને તપાવે, તેથી એ ઠ પ્રકારનું (બક્કો કે૦) બાહ્ય (તવો કે૦) તપ (હોઈ કે૦) છે ॥ ૩૫ ॥

ઠ પ્રકારગા અન્યંતરતપનું કથન કરે છે:—
 પાયશ્ચિત્તં વિણત, વેયાવચ્ચં તદ્દેવ
 સજ્ઞાત ॥ ક્ષાણં ઝસ્સગ્ગો વિચ્છ,
 અપ્પિંતરત્ત તવો હોઈ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ:— પહેલું (પાયશ્ચિત્તં કે ૦) પ્રાયશ્ચિત્ત
 તપ એટલે કીધેલા અપરાધની શુદ્ધિ કરવી, કપ
 ટરહિતપણે લાગેલા દોષને ગુરુ આગલ પ્રકા
 શ કરી તેની ગુરુમુખે આલોચના લેવી. તેના
 દશ જેદ છે. માત્ર ગુરુની આગલ પોતાના કરેલા
 અપરાધનું કથન કરવું, તથા ગોચરી પ્રમુખનું જે
 આલોચવું, તે પહેલું આલોચન પ્રાયશ્ચિત્ત. પૂજ્યાવિ
 ના માતરું પ્રમુખ પરત્વવાથી મિહ્મામિ ડુક્કડ
 દેવું, તે બીજું પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત્ત. શબ્દાદિક
 વિષય ઉપર રાગાદિક કલ્યાણી તેનું આલોચન
 કરવું, અને બીજું મિહ્મામિ ડુક્કડ પણ દેવું, એટ
 લે બન્ને વાનાં કરવાં, તે ત્રીજું મિશ્રપ્રાયશ્ચિત્ત. અ
 શુદ્ધમાન જાત પાણી પ્રમુખનો જે ત્યાગ કરવો,

ते चोष्ठं विवेकप्रायश्चित्त. कुस्वप्नादिक दीर्घाथी का
 योत्सर्ग करवो, ते पांचमुं कायोत्सर्ग प्रायश्चित्त.
 पृथ्वीकाय प्रमुखनो संघट थवाथी नीवी प्रमुख
 जे ठमासी पर्यंत तप करवुं, ते ठहुं तप प्राय
 श्चित्त. पृथिविआदिकनो संघट थवाथी कांश्क
 दीक्षापर्यायनी न्यूनता थइ होय, ते अपराधनुं
 निवारण करवाने जे दुर्दम तप करवुं, ते
 सातमुं ठेदप्रायश्चित्त. मूलगुण जंग थवाने ली
 धे सर्वथा व्रत पर्यायनुं ठेदन थवाथी फरी जे
 महाव्रत लेवां, ते आठमुं मूल प्रायश्चित्त. अति
 संक्लिष्ट परिणामें करी कोईनो घातपात थई गयो
 होय, तो सूत्रोक्त विधियें करी तप करवुं, अने
 त्यार पढी फरी महाव्रतनो जे आरोप करवो,
 ते नवमुं अनवस्थाप्य प्रायश्चित्त. साध्वी अथवा
 राजानी राणी प्रमुख स्त्रीने विषे संजोग थइ गया
 थी बार वर्ष पर्यंत क्रिया सहित अने लिंगादिक
 जेदें रहित तीर्थप्रजावना करी, फरी दीक्षा ल
 इने जे नहुमां आवुं, ते दशमो पारांचित प्रा

यश्चित्त. ए दश प्रकारें प्रायश्चित्त तप कथुं.
 बीजुं (विणउ के०) विनयतप, एटले गुण
 वंतादिकनी जक्ति करवी, तथा आशातना टाल
 बी, इत्यादिक एना सात जेद ठे.

तेमां प्रथम ज्ञाननो विनय, पांच जेदें ठे. त्यां
 मत्यादि पांच प्रकारना ज्ञाननी बाह्यथी सेवा क
 रवी, ते पहेलो जक्तिविनय. पांचे ज्ञाननुं अंतरं
 ग प्रीति सहित बहुमान करवुं, ते बीजो बहुमान
 विनय पांचे ज्ञानें करी दीठेला जाणेला पदार्थो
 नी सम्यक् प्रकारें जे अनुजवथी जावना करवी,
 ते त्रीजो जावनाविनय. पांचे ज्ञाननुं विधियें
 करी ग्रहण करवुं, ते चोथो विधिग्रहणविनय.
 अने पांचे ज्ञाननो जे अन्यास करवो, ते पांचमो
 अन्यासविनय.

✽ बीजो दर्शननो विनय बे जेदें ठे. पहेलो शुश्रू
 षाविनय एटले उचित क्रियानुं साचववुं. बीजो
 अनाशातनाविनय, एटले अनुचित क्रियाथी
 निवृत्तवुं; अथवा आशातना करवी नहीं. एवी

(१२८)

रीतें दर्शननो विनय बे प्रकारें ठे. ए बे प्रकारनो विनय कोने विषे करवो ? ते कहे ठे. जे साधु अथवा साधर्मी पोताथी दर्शनगुणें करी अधिक होय, तेनेविषे शुश्रूषा विनय करवो. ते शुश्रूषानुं स्वरूप अनेक प्रकारें ठे, ते कहे ठे ? सत्कार एटले स्तवन तथा वंदनादिक करवां, १ अच्युत्तान एटले आसनथी उठवुं; २ सन्मान एटले वस्त्र तथा पात्रादिकें करी पूजा करवी. ४ आसनपरिग्रहण एटले अति आदरें करी आसन लावी आपीने स्वामी ! आ आसन उपर बेसो. एम मुखथी कहेवुं. तेमज ५ आसननुं प्रदान एटले मात्र मुखथी कहेवुं एटलुंज नहिं, षण ते प्रमाणें आसन देवुं. ६ कृतिकर्म एटले वंदना करवी, ए साधु प्रमुखनी अपेहार्यें जाणवुं. ७ अंजलिग्रहण एटले हाथ जोडवा, ८ आवतानी सामे जवुं. तेमज ९ बेठेजाने (पर्युपासना) सेवा करवी. १० जनाराने वोलाववा जवुं. ए दश प्रकारें शुश्रूषारूप पहेलो विनय थाय ठे.

બીજા અનાશાતના વિનયના પિસ્તાલીશ જેદ
 છે, તે કહે છે:— ૧ કૃષ્ણાદિક ચોવીશ તીર્થંકર,
 તથા ૨ જિનપ્રરૂપિત ધર્મ, ૩ ધર્માચાર્ય અથવા
 પ્રવ્રજાચાર્ય. ૪ વ્યાખ્યાન કરનાર, વાંચનાનાં દા
 તાર વાચક, ૫ વય, પર્યાય તથા શ્રુત, ૬ ત્રણ
 પ્રકારના ધિવિર, ૬ કુલ, તે ચાંડાદિક એક આચા
 ર્યની સંતતિ, ૭ ગણ, તે પોત પોતામાં સાપેક્ષ કુ
 લનો સમુદાય કોટિકાદિક. ૮ સંઘ, તે જ્ઞાનાદિક
 ગુણસહિત સાધુ સમુદાય, અથવા ગણસમુદાય
 રૂપ તેને વિષે ૯ સાંજોગિક, તે એક માંમલીમાં જે
 સાર્થે વ્યવહાર હોય તે. ૧૦ ક્રિયામાં જે પોતાના
 સરખી ક્રિયાવાલા હોય તે. એમની સાર્થે મતિજ્ઞા
 નાદિક પાંચ જ્ઞાન મેલવતાં પંદર થયા. તેને વિષે
 ૧ આશાતનાનો ત્યાગ કરવો, તેમજ ૨ નક્તિ સહિ
 સ બહુમાન કરવું, તથા ૩ ઊતા ગુણ વર્ણવીને
 યશઃ કીર્તિ દીપાવવી. એવી રીતેં પૂર્વોક્ત પન્નરને ૬
 ત્રણે ગુણતાં અનાશાતના વિનયના પિસ્તાલીશ જેદ
 થાય છે. ૬ અનાશાતનારૂપ બીજો વિનય કહ્યો.

त्रीजो चारित्रनो विनय, पांच जेदें ठे, ते कहे ठे:—साम्पायिक प्रमुख पांच चारित्रोनी सदहणा करवी, तेमज कायायें करी फरसवुं, आदरवुं, पालवुं. तेमज जव्य प्राणीनी आगल प्ररूपणा करवी.

त्रण प्रकारना योगनो विनय कहे ठे:—आचार्यादिकोनो सर्व कालने विषे मन, वचन, तथा कायायें करी विनय करवो. एटले मनें करी मातुं चिंतववुं नहीं, वचनें करी मातुं बोलवुं नहीं, तथा कायायें करी माठी प्रवृत्ति करवी नहिं. तेवी रीतेंज ते आचार्यादिकने विषे मन, वचन अने कायाने गुन प्रवृत्तिमां उदीरवां प्रवर्त्ताववां. ए रीतें त्रण प्रकारें योगनो विनय ते पूर्वोक्त त्रण विनयनी साथें जेलतां ठ जेद विनयना थया.

सातमो लोकोपचार विनय सात जेदें ठे. ते कहे ठे:—१ गुरु प्रमुख जे श्रेष्ठ पुरुष होय तेउनी समीपें वसवुं; २ आराधवा योग्य पुरुषनी इच्छायें प्रवर्त्तवुं, ३ पोतानी उपर उपकार करे, तेनी उपर पाढो प्रत्युपकार करवो, एटले गुरुने जो हुं

विनयें करी प्रसन्न करीश, तो ते मनें शास्त्रदान
 देशे, एवा अजिप्रायें करी गुरुने जात पाणी प्र
 मुख लावी देवुं, ४ तेमज ज्ञानादिक जे कार्य,
 तेनुं कारण जे जात पाणी प्रमुख, तेनुं करवुं, ए
 टले देवुं, ५ तथा दुःखें करी पीडायेला जे
 ग्लान तेनी औषधादिकें करी गवेषणा करवी,
 ६ तेमज देश तथा कालनुं जाणवुं, जे अवसरें
 जे उचित होय, ते अवसरें ते करवुं, ७ वडिलो
 संबंधी सर्वकार्योने विषे अनुकूलपणुं एटले तेम
 ना कार्य करवामां उजमालपणुं राखवुं. इति नावः
 एवी रीतें लोकोपचार विनय सात प्रकारें ठे. एम
 विनयना सात जेदें करी बीजुं विनयतप जाणवुं.
 यद्यपि विनय तो एकज ठे, तथापि ज्ञान, दर्शन,
 चारित्र, मन, वचन, काया अने लोकोपचार, ए
 सात विषयें करी विनय करियें, तेथी ए बीजुं वि
 नयतप पण सात प्रकारनुं कहुं ठे.

त्रीजुं (वेयावर्ष के०) वेयावृत्य तप ए
 टले जात, पाणी प्रमुख संपादवारूप उपर्जन देखें,

(१३२)

ते दश जेदें ठे. यथा:— “आयरिय उवझाए, थेर तवस्सी गिलाण सेहाण ॥ साहम्मी कुल गण सं, घ वेयावच्चं हवइ दसहा ॥१॥ आचार्य, ते जेनी पासेंथी धर्मप्राप्त थाय ठे ते. उपाध्याय, ते जे विद्या अन्यास करावे ठे ते. स्थविर, ते ज्ञान, पर्याय, तथा वय, ए त्रण प्रकारें. तपस्वी, ते अशुख तप करनार होय ते. गिलाण, ते ग्लान एटले रोगी होय ते. सेहाण, ते शिष्य नवी दीक्षा लीधेलो होय ते. साहम्मी, ते समानधर्मवान् होय ते. कुल, ते चंडादिक कुलवान् होय ते. गण, ते कोटिक प्रमुख. संघ, ते समुदाय रूप होय ते. एवी रीतें ए दशनी अशन, पान, वस्त्र, पात्र, तथा औषध प्रमुखें करी यथायोग्य सेवा करवी, तेने त्रीजुं वैद्यावृत्त्य तप कहे ठे.

(तहेव के०) तथैव एटले तेमज चोथुं (सझाउ के०) स्वाध्याय ए नामनुं तप, ते पांच जेदें ठे. यथा “वायणा पुञ्जणा चेव, तहा य परि

અટ્ટણા; અણુપ્પેહા ધમ્મકહા, સજ્ઞાઠ હોઈ પં
 ચહા” (વાયણા કે૦) વાંચના, તે પોતે જ
 ણવું, શિષ્યાદિકને જણાવવું, તથા વાંચવું. ઇ
 હના, તે જે સૂત્રાર્થમાં સંદેહ પડ્યાથી ગુર્વાદિકને
 પૂઠવું, તે. (તહાય કે૦) તેવી રીતેજ (પરિઅ
 ટ્ટણાકે૦) પરિવર્તના, તે પૂર્વે શીખેલો જે અર્થ
 તેને ફરી સંજારવો તે. અનુપ્રેક્ષા, તે પૂર્વે, ^{પૂર્વે} ^{પૂર્વે}
 અર્થનું ચિંતવન કરવું તે. (ધમ્મકહા કે૦) ધમ્મ
 સંબંધી કથા કહેવી અથવા ધર્મોપદેશ કરવો
 તે. એ પ્રકારે સ્વાધ્યાયતપ પાંચ જેદે થાય છે, તે કહ્યું.

પાંચમું (જ્ઞાણં કે૦) ધ્યાન તે મનનું જે એ
 કાગ્રતાયે અવલંબન તે ધ્યાનતપ, તે ચાર જેદે છે.

તેમાં પહેલું આર્તધ્યાન, એના વલી ચાર
 જેદ છે:— બ્રાતા, મિત્ર, સ્વજન, માતા, પિતા, સુ
 હદ્, નૃત્ય, તથા પશુ પ્રમુખ જે પોતાને ઇષ્ટ એટલે
 અતિપ્રિય હોય, તથા શાતાવેદનીય તેડનો વિ
 યોગ થયાથી જે ચિંતા, શોક, અથવા વિલાપ ક
 રવો, તે પહેલું ઇષ્ટવિયોગ આર્તધ્યાન. મનને

અણમતા જે વિષય, અને તેના આધારનૂત જે રાસન કોઢી પ્રમુખ અચુજનો સંયોગ થયાથી તે ઝનેવિષે દેષે કરી જે વિયોગનું ચિંતવન કરવું. તે બીજું અનિષ્ટસંયોગ આર્તધ્યાન. શરીરને વિષે કોઈ રોગની ઉત્પત્તિ થયાથી તદ્વિષયિક જે ચિંતાદિકનું કરવું, તે ત્રીજું રોગચિંતા આર્તધ્યાન. અમુક સમય આવ્યાથી હું આ કાર્ય કરીશ ? હ ત્યાદિક જવિષ્યકાલને વિષે જે શોચના કરવી, તથા દાન, સીલ, તપ પ્રમુખે કરીને પછી તેના ફલની જે ઇચ્છા કરવી, અથવા આ જવને વિષે મેં એવાં ઝગ્ર તપ કહ્યાં છે, મારે આવતા જવમાં મને અમુક વસ્તુની પ્રાપ્તિ થજો, એવું જે નિયાણું બાંધવું, તે ચોથું ઝગ્રશૌચ આર્તધ્યાન કહિયે.

બીજું “રૌડ” એ નામનું ધ્યાન. તેના ચાર જેઢ છે:— દેષે કરી પ્રાણીને મારવાની અથવા બંધનાદિક કરવાની જે ચિંતવના કરવી, તે પહેલું હિંસાનુબંધી રૌડધ્યાન. પૈશૂન્યાદિક અસત્ય અસત્ વચન બોલવાના તથા ઢલાદિક કરવાના

જે અધ્યવસાય, તે બીજું મૃણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન. ક્રોધ તથા લોભાદિકને વશ થઈને બીજાનું દ્રવ્ય હરણ કરવાની જે ચિંતવના કરવી, તે ત્રીજું સ્તે યાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન. શબ્દાદિક વિષયનું સાધન નૂત જે ધન, તેના રક્ષણ કરવાને અર્થે સર્વ સ્વસંબંધીયોને વિષે જે હુષ્ટ ચિંતવન કરવું. તે જેમ કે ? જો આ સર્વ જીવતાં હશે, તો મારું ધન જઈ લેશે, મારું જો તે મરી જાય, તો મારું થાય ? એવી જે હુષ્ટ ચિંતવના કરવી, તે ચોથું સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન કહિયે. એ આર્ત અને રૌદ્ર બેદુ ધ્યાન સંસારસંબંધી ફલનાં દેનારાં છે.

ત્રીજા ધર્મધ્યાનના ચાર નેદ છે :— જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તથા વૈરાગ્યજાવનાર્યે કરી વીતિ રાગના વચન ઉપર જે સદ્દેહના, એટલે શ્રદ્ધાના રાશ્વરું. આપણી મતિ તુચ્છ છે પણ કેવલિચ્છા પિત સર્વ સત્યજ્ઞ છે, એવી જે ચિંતવના કરવી, તે પહેલું આજ્ઞાવિચ્છ ધર્મધ્યાન. રાગ દ્વેષાદિક જે આશ્રવ છે, તે સ્થૂલોક પરલોકને વિષે અપાય

મૃત એટલે અનર્થરૂપ છે, એવી જે ચિંતવના કરવી, તે બીજું અપાયવિચય ધર્મધ્યાન. સુખદુઃખાદિકનો વિપાક આવી પ્રાપ્ત થયાથી તેનો હર્ષ શોક ન કરતાં તેને માત્ર પૂર્વકૃત કર્મનું ફલ જાણવું, તે ત્રીજું વિપાકવિચય ધર્મધ્યાન. જિનોક્ત પદ્ધતિનાં લક્ષણ સંસ્થાનાદિકની જે ચિંતવના કરવી, તે ચોથું સંસ્થાનવિચય ધર્મધ્યાન કહિયે.

ચોથા શુક્લધ્યાનના ચાર જેદ છે:— પ્રત્યેક દ્વ્યને વિષે ઉત્પાદાદિ પર્યાયના જેદ પણાનું ચિંતન કરવું, શબ્દથી શબ્દાંતરે તથા અર્થથી અર્થાંતરે અને દ્વ્યથી દ્વ્યાંતરે સંક્રમણ કરવું, તથા એક યોગથી બીજા યોગને વિષે એટલે મનોયોગથી વચનયોગને વિષે, વચનયોગથી કાયયોગને વિષે સંક્રમણ કરવું, इत्यादિક તે પહેલું પૃથક્ક વિતર્ક સવિચાર શુક્લધ્યાન. એ ધ્યાન, જાંગિક શ્રુતપાઠીને ત્રણે યોગ ઠતાં થાય છે, એ પ્રથમ જેદ.

૨ ઉત્પાદાદિક એક પર્યાયે કરી નિર્વાતસ્થાન કના દીપકની પઠે નિષ્પ્રકંપચિત્તવાન્ થઈને પૂર્વ

લાથી વિપરીત રહેવું, તે બીજું એકત્વપ્રથક્ત્વમ વિચારશુક્લધ્યાન. એ ધ્યાન ગમે તે એક યોગ થકાં થાય છે. એ બે ધ્યાન, યદ્યપિ પૂર્વગત શ્રુતા વલંબીને હોય છે, તથાપિ મરુદેવ્યાદિકને શ્રુત વિના પણ થયાં હતાં, એ વિશેષતા છે.

૩ તેરમા ગુણઠાણને અંતે મનોયોગ, તથા વચનયોગ રંધ્યા પછી કાયયોગ રંધતા હોય, તે ત્રીજું સૂક્ષ્મક્રિયા અનિવૃત્તિનામેં શુક્લધ્યાન, આ ધ્યાન, એકલા માત્ર કાયયોગેજ થાય છે.

૪ શૈલેશીગુણઠાણે ગયે થકે ક્રિયાવિદેવ થઈને જે પાહું પડવું નહીં, તે ચોથું વ્યુદ્ધિન્નક્રિયા અપ્રતિપાતિ શુક્લધ્યાન કહિયેં. એ ધ્યાન, યોગના અજાવેં થાય છે. ધ્યાનપણું પૂર્વ પ્રયોગવડે થાય છે, જેમ દંડવડે ચક્ર ફેરવીને તે દંડ કહાઢી લીધાં પછી પણ પૂર્વના પ્રયોગથી ચક્ર ફરતુંજ રહે છે, તેમ જાણવાં. એ ચાર ધ્યાન કહ્યાં, પણ અન્યંતર તે પમાં માત્ર ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન, એ બે ઉપ યોગી છે. કેમ કે ? એ બે મોહનાં કારણનૂત છે.

ઠહું (ઇક્ષ્વકોવિદ્ય કે ૦) કાયોત્સર્ગ તથા ઇચ્છી તથા જાવચી બે જેવે છે. તેમાં ઇચ્છોત્સર્ગના ચાર જેદ છે, અને જાવોત્સર્ગના ત્રણ જેદ છે, તિહાં પ્રથમ ઇચ્છોત્સર્ગ કહે છે.

૧ ગહ્વનો ત્યાગ કરી જિનકલ્પાદિક જે આ કરવો, તે પહેલો ગણોત્સર્ગ; ૨ અણસણાદિક વ્રત લઈને શરીરનો જે ત્યાગ કરવો, તે બીજો દેહોત્સર્ગ; ૩ કલ્પવિશેષે ઉપધિનો જે ત્યાગ કરવો, તે ત્રીજો ઉપધ્યુત્સર્ગ, ૪ અધિક અશનાદિક લેવાનો ત્યાગ કરવો તથા અચ્છન્દમાન જાત પાણી એટલે અશનાદિક ચારને લેવાનો જે ત્યાગ કરવો, તે ચોથો અચ્છન્દનત્તપાણ ઉત્સર્ગ. એ ચાર પ્રકારે ઇચ્છી ઉત્સર્ગ જાણવો. ઉત્સર્ગ એટલે ત્યાગ કરવો, એ અર્થ સમજવો.

હવે જાવોત્સર્ગના ત્રણ જેદ કહે છે. ૧ ક્રોધાદિક ચારનો જે ત્યાગ કરવો, તે પહેલો કષાયોત્સર્ગ. ૨ નરકાદિકના જવજું આઝસું બાંધવાનાં કારણ, જે મિથ્યાત્વાદિક છે, તેનો જે ત્યાગ,

તે બીજો જવોત્સર્ગ. અર્થાત્ સંસારોત્સર્ગ. ૩
 બંધનાં હેતુ જે જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મ જ્ઞાનપ્ર
 ત્યનીકપણાદિક છે તેનો જે ત્યાગ, તેને ત્રીજો
 કર્મ ઉત્સર્ગ કહિયે. એ જાવથી ઉત્સર્ગ ત્રણ જે
 હેં કહ્યો, એથી કર્મની નિર્જેરા થાય છે. એ રીતે
 એ ઠ પ્રકારે (અગ્નિતરજતવો કે ૦) અન્યંતરતપ
 (હોઈ કે ૦) છે, એ ઠ જેદને સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ,
 તપ કરી માને. એમ એ ચાર પ્રકારના તપેં કરી
 નિર્જેરાતત્ત્વ કહ્યું ॥ ૩૬ ॥

॥ ઇતિ શ્રી નિર્જેરાતત્ત્વ વિચારઃ સમાપ્તઃ ॥ ૪ ॥

પૂર્વોક્ત બંધતત્ત્વના ચાર પ્રકારનું વર્ણન કરે છે:—

પયઃ સહાવો વુત્તો, ઠિઃ કાલા વ
 હારણ ॥ અણુખાગો રસો ભેત,
 પાસો દલ સંચત ॥ ૩૭ ॥

અર્થ:— અહીંયાં ચાર પ્રકારનો બંધ, તે મોદ
 કને દૃષ્ટાંતે જાણવો. જેમ સૂંઠ પ્રમુલ્લ પદાર્થ ના

સ્ત્રીને મોદક કસ્યો હોય, તે વાયુરોગનું હરણ કરે
 છે; જીરું પ્રમુખ ટાહાઢી વસ્તુ નાસ્ત્રીને મોદક
 કસ્યો હોય, તે પિત્તરોગનું હરણ કરે છે; ઇત્યાદિ
 કે જે ઇચ્છના સંયોગે કરી મોદક નીપન્યો હોય,
 તે મોદક, ઇચ્છ ગુણાનુસારે વાત, પિત્ત, તથા
 કફાદિક રોગોનું હરણ કરે છે, તે તેનો સ્વજાવ
 જાણવો. તેમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો જ્ઞાન અપહ્વા
 રક સ્વજાવ છે. સામાન્ય ઉપયોગરૂપ જે દર્શન,
 તેને નાશ કરવાનો દર્શનાવરણીય કર્મનો સ્વજાવ
 છે. અનંત અવ્યાબાધ સુખને ટાલવાનો વેદનીય
 કર્મનો સ્વજાવ છે, સમ્યક્ત્વ તથા ચારિત્રને ટાલવા
 નો મોહનીય કર્મનો સ્વજાવ છે. અદ્વૈત સ્થિતિ
 ને ટાલવાનો આયુઃ કર્મનો સ્વજાવ છે. શુદ્ધ અવ
 ગાહનાને ટાલવાનો નામકર્મનો સ્વજાવ છે. અ
 ત્માના અગુરુ લઘુ ગુણને ટાલવાનો ગોત્રકર્મનો
 સ્વજાવ છે. અને અનંત દાન, અનંત લાજ, અ
 નંત જોગ, અનંત ઉપજોગ, તથા અનંત વીર્ય, તેને
 ટાલવાનો અંતરાય કર્મનો સ્વજાવ છે.

તેમ ઇહાં પ્રથમ (પચ્ચ કે૦) પ્રકૃતિબંધ તે કર્મ ના (સહાવો કે૦) સ્વનાવને (વુત્તો કે૦) કહ્યો છે.

૧ જેમ તે મોદકનું પદ્ધ, માસ, બે માસ, ત્રણ માસ, તથા ચાર માસ સુધી રહેવાનું કાલ માન હોય, તેને સ્થિતિ કહીયે. તેમ કોઈક કર્મ પણ જઘન્યથી અંતર્મુદૂર્તસ્થિતિ રહે, અને ૭ લક્ષ્ણતાયે સિત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ સ્થિતિ રહે, તે સ્થિતિની વચમાં જે કર્મ જેટલી રહેવાની સ્થિતિયે બાંધ્યું હોય, તે કર્મ, તેટલો કાલ રહે, તેને (કાલાવહારણં કે૦) કાલનું અવધારણ એટલે કાલના નિશ્ચય કરવા રૂપ (તિઃ ક૦) સ્થિતિબંધ કહીયે.

૨ તે મોદક કોઈ મીઠો હોય છે, કોઈ કડવો હોય છે, અને કોઈ તીંચો હોય છે, તેમજ કોઈ મોદકનો એક ટાણીયો રસ હોય છે, કોઈકનો બે ટાણીયો રસ હોય છે, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે અલ્પ વિશેષત્વ હોય છે. તેમ કોઈ કર્મનો શુભ, તીવ્ર, મંદ, વિપાક હોય છે, અને કોઈ કર્મનો અશુભ,

(૧૪૧)

તીવ્ર, મંદ વિષાક હોય છે. જેમ શાતાવેદનીયા
દિક કર્મમાં કોઈકનો શુજ રસ અલ્પ હોય, અને
કોઈકનો શુજ રસ ઘણો હોય, તેને ત્રીજો (અ
ણુનાગોરસોણેઝ કે०) (અનુનાગો રસોદ્ગ્રેયઃ)
એ અનુનાગબંધ તે કર્મનો રસરૂપ જાણવો.

૪ તે મોદક કોફ અલ્પદલ પરિમાણથી ઝ
ત્પન્ન થયેલો હોય છે, કોફ બહુદલથી ઉત્પન્ન
થયો હોય, અને કોફ બહુ દલથી નીપન્યો
હોય. એવી રીતે મોદકનું જે દલપરિમાણ, તેને
પ્રદેશ કહિયે. તેમ કોફ કર્મપુજ્જલનાં દલ ઓડાં
હોય છે, કોફનાં વધારે હોય છે, તેનું પરિમાણ,
તે (દલસંચય કે०) દલસંચયરૂપ ચોથો (પ
સો કે०) પ્રદેશબંધ કહિયે ॥ ૩૪ ॥

હવે આઠે કર્મોનો સ્વજાવ, દૃષ્ટાંતે કરી દેસ્તાહે છે,
પડ પડિહાર સિ મચ, હડ ચિત્ત કુ
લાલ જંમ્ગારીણ ॥ જહ એસિં જા
વા, કમ્માણવિજ્ઞાણ તહ જાવા ॥૩૫॥

अर्थः—पहेलुं (पड के०) आंखना पाटा समान ज्ञानावरणीय कर्मनो खजाव ठे. तेना पांच जेद ठे. तिहां १ जेना उदयथी औत्पातिकी, वैनयिकी, कर्मणिकी पारिणामिकी. ए चार प्रकारनी बुद्धि न उपजे, ते प्रथम मति ज्ञानावरणीय कर्म. २ जेना उदयथी नणवुं, गणवुं, न आवडे, अथवा वांचवा तथा सांजलवा उपर रुचि उत्पन्न न थाय, ते बीजुं श्रुतज्ञानावरणीय कर्म. ३ जेना उदयथी अवधिज्ञान न उपजे, ते त्रीजुं अवधि ज्ञानावरणीय कर्म. ४ जेना उदयथी मनःपर्यव ज्ञान न उपजे, ते चोथुं मनःपर्यवज्ञानावरणीय कर्म. तेमज ५ जेना उदयथी केवलज्ञान न उपजे, ते पांचमुं केवलज्ञानावरणीय कर्म कहियें. ए ज्ञानावरणीय कर्म ते जीवना अनंत ज्ञान गुणने सेके ठे.

बीजुं दर्शनावरणीय कर्म, ते (पडिहार के०) पोलिया समान ठे. जेम कोइएक जीव, राजातुं दर्शन करवा वांछे, पण पोलियो दर्शन करवा न थापे, तेम जीवनो सामान्यपणे सर्व वस्तु देखवानो स्व

જાવ છે, પણ દર્શનાવરણીય કર્મના ઉદયથી ન દેખે. તે દર્શનાવરણીય કર્મ, ચાર પ્રકારે છે. ૧ ચતુર્દર્શનાવરણીય, ૨ અચતુર્દર્શનાવરણીય, ૩ અવધિદર્શનાવરણીય, અને ૪ કેવલદર્શનાવરણીય. તથા એ કર્મના ઉદયથી ૧ નિહા, ૨ નિહા નિહા, ૩ પ્રચલા, ૪ પ્રચલાપ્રચલા, અને ૫ થીણ હી. એ પાંચ પ્રકારની નિહા પણ હોય. એ સર્વ મલી નવ પ્રકારના દર્શનાવરણીય કર્મે જીવના અનંત દર્શનગુણ રોક્યો છે.

ત્રીજું વેદનીય કર્મ તે (અસિ કે ૦) મધુલિપ્ત તી દ્વણ સ્વદ્વની ધારાનું જે ચાટવું, તે સમાન છે. જેમ તે સ્વદ્વધારાને ચાટતાં તો મિઠાશ ઉપજે, પણ જેવારેં જીજ કપાય, તેવારેં અશાતા થાય. એમ શાતાવે દનીયનો વિપાક, મધ ચાટવા સરિખો છે, અ ને અ શાતાવેદનીયનો વિપાક, સ્વદ્વધારા ચાટવા સરિખો છે. સંસારમાં શાતા તે અશાતાયેં મિશ્રિત જાણવી. એ બે પ્રકારના વેદનીય કર્મનો સ્વજાવ, જીવના અ વ્યાબાધ ગુણને રોકવાનો છે.

(૧૪૫)

ચોથું મોહનીયકર્મ, તે (મઘ કેળ) મદિ રાની ઢાક સમાન છે, જેમ મદિરા પીધે થકે જીવ વિકલ થાય છે, હિત અહિત કાંહિં જાણતો નથી, તેમ મોહનીયના ઇદયથી પણ જીવ, પરવશ થઈ જાય, ધર્માધર્મને ન જાણે. એ કર્મનો, જીવના સમ્યક્ત્વદર્શન ગુણ તથા અનંતચારિત્ર ગુણ રોકવાનો સ્વજાવ છે.

પાંચમું આયુઃકર્મ. તે (હડ કેળ) હડ સમાન છે. જેમ હડમાં પડેલો પ્રાણી, નિકલવા વાંઢે. પણ રાજાના હુકુમ વિના નિકલી ન શકે, તેમ એ આયુઃકર્મ પણ યદ્યપિ સુખ દુઃખ કાંહિં પણ પોતેં ઇપજાવતું નથી, તથાપિ ચાર ગતિને વિષે સુખ દુઃખનું આધારજૂત જે શરીર, તેમાંહે હડ ની પેરેં જીવને રાખે છે. જેમ અશુભ નરકાદિકની ગતિનું આગ્રહું ઇગવતો ઠતો જીવ, ત્યાંથી નિ કલવા વાંઢે, પણ આયુ પૂર્ણ કીધા વિના નિક લી ન શકે. એ કર્મનો જીવના અવિનાશી ગુણ રોક્યાનો સ્વજાવ છે.

હું નામકર્મ. તે (ચિત્ત કે०) ચિતારા સમાન છે, જેમ નિપુણ ચિત્રકાર સારાં, તથા નરસાં, કાલા ધોલા રંગનાં, નાનાં, મહોટાં અનેક પ્રકારનાં રૂપ આલેખે, તેમ એ કર્મના ઉદયથી જીવ પણ ચિત્રરૂપ સંસારમાં દેવ તથા મનુષ્યાદિકના રૂડાં રૂપ અનેક પ્રકારનાં કરે. અને નરક તથા એ કેંડિયાદિકનાં માતાં રૂપ પણ અનેક પ્રકારનાં કરે, એ કર્મનો જીવના અરૂપીગુણ રોક્યાનો સ્વચાવ છે.

સાતમું ગોત્રકર્મ, તે (કુલાલ કે०) કુંજાર સમાન છે, જેમ કુંજાર ઘૃતાદિકનો ઘડો ઘડે. તે પૂંજનીય કહેવાય, અને મદ્યાદિકનો ઘટ બનાવે. તે નિંદનીય કહેવાય, તેમ જીવ પણ એ કર્મના ઉદયથી ઊંચ ગોત્રેં ઋપજે, તો પૂજનીય થાય. અને જો નીચગોત્રેં ઋપજે, તો નિંદનીય થાય. એ કર્મનો, જીવના અગુરુલઘુ ગુણ રોક્યાનો સ્વચાવ છે.

આઠમું અંતરાયકર્મ. તે (જંમ્ભારીણં કે०) જંમ્ભારી સમાન છે. જેમ રાજા દાન દેવરાવે, પણ જંમ્ભારી વિપરીત થકો ન આપે. તેમ એ કર્મના ઉદ

यथी जीव, दानादिक करी शके नहीं. ए कर्मनां अनंत दान, अनंतलाज, अनंतजोग, अनंत उपजोग अने अनंतवीर्य, एवी अनंतशक्तिना गुणने रोक्या नो स्वनाव ठे. (जह के०) जेम (एएसिं के०) ए आठ पट्टादिक वस्तुनो (जावा के०) स्वनाव ठे, तेम (कम्माणवि के०) आठ कर्मनो पण (ज्ञाण के०) समज. (तह के०) तेमज (जावा के०) स्वनाव ठे. ए आठ कर्मप्रकृतिनो स्वनाव कह्यो॥३७॥

ए आठे कर्मनी प्रत्येकें उत्तरप्रकृतिनी संख्या कहे ठे.

इह नाण दंसणावर, ए वेय मोहाउ
नामगोआणि॥विग्घं च पण नव ड

अ, ठवीस चउ तिसय ड पण विहं॥३८॥

अर्थ:- (इह के०) ए शास्त्रनेविषे. (नाण के०) ज्ञानावरणीय, अने (दंसणावरण के०) दर्शनावरणीय, (वेय के०) वेदनीय, (मोह के०) मोहनीय, (आउ के०) आयु, (नाम के०)

नाम, (गोत्राणि के०) गोत्र, (विग्रहं के०) विघ्न ए
 टले अंतराय. ए आठ अर्मनी (च के०) वली उत्तर
 प्रकृति अनुक्रमे कहे ठे, तेमां ज्ञानावरणीय कर्मनी
 (पण के०) पांच प्रकृति, दर्शनावरणीय कर्मनी
 (नव के०) नव प्रकृति, वेदनीय कर्मनी (डु के०)
 बे प्रकृति, मोहनीय कर्मनी (अछवीस के०) अ
 छावीश प्रकृति, आयुःकर्मनी (चउ के०) चार
 प्रकृति, नामकर्मनी (तिसय के०) एकशोत्रण
 प्रकृति, गोत्रकर्मनी (डु के०) बे प्रकृति. अंतरा
 य कर्मनी (पण के० पांच प्रकृति, (विहं के०)
 ए प्रकारें करीने, आठ कर्मनां नाम अने तेनी
 उत्तरप्रकृति एकशो अछावन संख्यायें जाएवी.
 ए प्रथम प्रकृतिबंध कह्यो ॥ ३९ ॥

हवे आठे कर्मोनो उत्कृष्टस्थितिबंध कहे ठे.

नाणे अ दंसणावर, ए वेअणिए चेव
 अंतराए अ ॥ तीसं कोडाकोडी, अ
 यराणं ठिइ अ उकोसा ॥ ४० ॥

(१४९)

सत्तरि कोडाकोडी, मोहणिए वीस
नाम गोएसु ॥ तित्तीसं अयराइं,
आज छिइ बंध उक्कोसा ॥ ४१ ॥

अर्थः—(नाणे के०) ज्ञानावरणीय (दंसणा
वरणे के०) दर्शनावरणीय, (वेअणीए के०) वे
दनीय, (चेव के०) निश्चें (अंतराए के०) अंत
राय, ए चारे कर्मनी (तीसंकोडाकोडी के०)
त्रीशकोडाकोडी, (अयराणंतिइ के०) सागरोप
मनी स्थिति, (उक्कोसा के०) उत्कृष्टी जाणवी.
अने (सत्तरि कोडाकोडी के०) सीत्तेर कोडा
कोडी सागरोपमनी (मोहणिए के०) मोह
नीयकर्मनी स्थिति जाणवी. तथा (वीसनामगो
एसु के०) वीश कोडाकोडी सागरोपमनी नाम
कर्म अने गोत्रकर्मनी स्थिति जाणवी. तथा (ति
त्तीसंअयराइं के०) तेत्रीश सागरोपमनी (आ
उछिइबंध के०) आयुःकर्मनी स्थितिनो बंध (उ
क्कोसा के०) उत्कृष्टो जाणवो ॥ ४० ॥ ४१ ॥

હવે આઠે અર્મોનો જઘન્ય સ્થિતિબંધ કહે છે:—

બારસ મુદુત્ત જહન્ના, વેયણિ
અઠ નામ ગોણુ ॥ સેસાણંત
મુદુત્તં, એયં બંધ ઈઈ માણં ॥ ૪૨ ॥

અર્થ:—(બારસ મુદુત્ત જહન્ના કે०) બાર મુદૂર્ત્તની જઘન્યસ્થિતિ (વેયણીએ કે०) વેદનીય કર્મની જાણવી. અને (અઠ કે०) આઠ મુદૂર્ત્તની (નામગોણુ કે०) નામકર્મ, અને ગોત્ર કર્મની જઘન્યસ્થિતિ જાણવી. (સેસાણ કે०) શ્રેષ્ઠ બાકી રહ્યા જે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય, આયુ અને અંતરાય. એ પાંચે કર્મની (અંતમુદુત્તં કે०) અંતરમુદૂર્ત્તની જઘન્યસ્થિતિ જાણવી. અહીંયાં જઘન્યશબ્દ સર્વત્ર જોડવો. (એયં કે०) એ (બંધઈઈ કે०) કર્મના બંધની સ્થિતિનું (માણં કે०) માન એટલે પ્રમાણ, સંક્ષેપથી કહ્યું. અને વિસ્તાર રુચિવંત જીવે પંચમ કર્મગ્રંથાદિકો

थकी सविस्तरपणे जोइ लेवुं ॥ ४१ ॥ इति
द्वितीयस्थितिबंधस्वरूपं समाप्तम् ॥

हवे त्रीजुं रसबंधनुं स्वरूप, संक्षेपथी कहीयें
ठैयें. त्यां रागादिकें ग्रस्त जीव, अजव्य जीव
ना राशिथी अनंतगुणा अने सिद्धना जीवोना रा
शिने अनंतमे जागें एटले परमाणुयें निष्पन्न क
र्मस्कंध, समय समयप्रत्यें ग्रहण करे ठे, ते द
लीयाने विषे परमाणु दीठ कषायना वशथकी
सर्व जीवना राशिथी अनंतगुणा रस विजागना
पलिष्ठेद होय. ते रस, तीव्र, तीव्रतर, तीव्रतम
तथा मंद, मंदतर, मंदतमादिक अनेक प्रकारें
होय. तिहां अशुन व्याशी पापप्रकृतिनो तीव्रर
स, संक्षेपपरिणामें करी बंधाय अने शुन बहेतालीश
पुण्यप्रकृतिनो तीव्ररस, विद्युदियें करी बंधाय,
तथा मंद रसनो बंध, तेथकी विपर्यय होय. ते
आवी रीतें:— शुनप्रकृतिनो मंदरस, संक्षेपपरि
णामें करी बंधाय अने अशुन प्रकृतिनो मंदरस
विद्युदियें करी बंधाय.

(१५३)

हवे प्रकृतिना एकठाणीया प्रमुख रस जेणें करी बंधाय, ते कहे ठे:- अगुन प्रकृतिनो चौठाणीयो रस, अनंतानुबंधीया कषायें करी बंधाय, त्रिठाणीयो रस, अप्रत्याख्यानीया कषायें करी बंधाय, बेठाणीयो रस, प्रत्याख्यानीया कषायें करी बंधाय, अने एकठाणीयो रस, संज्वलन कषायें करी बंधाय. तथा गुन प्रकृतिनो रस, तेथकी विपरीतपणे जाणवो. ते आवीरीतें:- गुन प्रकृतिनो चौठाणीयो रस, संज्वलन कषायें करी बंधाय तथा त्रिठाणीयो रस, प्रत्याख्यानावरण अने अप्रत्याख्यानावरण कषायें करी बंधाय, बेठाणीयो रस, अनंतानुबंधीया कषायें करी बंधाय, अने एकठाणीयो रस तो गुन प्रकृतिनो ठेज नहिं, अंतरायनी पांच प्रकृति देशघाती ठे, तथा एक केवलज्ञानावरण विना बाकीनी चार प्रकृति, ज्ञानावरणीयनी तथा एक केवल दर्शनावरण विना त्रण प्रकृति दर्शनावरणायनी तथा संज्वलन कषायनी चार प्रकृति, एवं शोलथः. अने सत्तरमो पुरुष वेद. ए सत्तर प्रकृतिनो ए

कठाणीयो, बेठाणीयो, त्रिठाणीयो, अने चौठाणीयो
रस पण बंधाय, अने शेष सर्व शुन अशुन प्र
कृतिनो बेठाणीयो, त्रिठाणीयो तथा चौठाणीयो
रस बंधाय पण एकठाणीयो रस न बंधाय.

हवे शुनाशुन रसनं स्वरूप कहे ठे. अशुन पाप
प्रकृतिनो रस, निंबना रसनी परें कटुक जाणवों.
अने शुनपुण्यप्रकृतिनो रस, शोलडीना रसनी
पेरें मिष्ट जाणवो. जेम निंबनो रस अण कढ्यो
ते एकठाणीयो कटुक कहियें, तथा अग्नि उपर अर्ध
कढ्यो अने अर्ध राख्यो ते बेठाणीयो कटुक तर
कहियें, तथा ते रसना त्रण जाग करी बे जाग अग्नि
उपर अवटावियें अने एक जाग रहे, ते त्रिठाणीयो
कटुकतम कहियें. तेज रसना चार जाग करी त्रण
जाग अवटावीयें अने एक जाग रहे, ते चौठाणीयो
अत्यंत कटुकतम कहियें. एज रीतें शुन प्रकृतिनें
विषे शोलडीनो मधुर रस पण जाणी लेवो. इति
रसबंधस्वरूपं तृतीयं समाप्तम् ॥

हवे चौथा प्रदेशबंधनं स्वरूप कहे ठे. लोकनें

વિષે ૧ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ આહારક, ૪ તૈ
 જસ, ૫ જાણ, ૬ શ્વાસોત્ત્વાસ, ૭ મન અને ૮ કા
 મેણ. એ આઠ જાતિની કર્મવર્ગણા છે. તે એકેકી વ
 ર્ગણા જીવને ગ્રહણ યોગ્ય તથા અગ્રહણ યોગ્ય
 એવા બે બે પ્રકારે છે. તિહાં પ્રથમ બે પ્રદેશથી માં
 નીને અજવ્યથી અનંતગુણાધિક પ્રદેશ જર્ગે ઔ
 દારિક વર્ગણા તે થોડા પ્રદેશ અને સ્થૂળ માટેં
 જીવને અગ્રહણયોગ્ય વર્ગણા જાણવી. તેવાર
 પઠી બીજી ઔદારિક ગ્રહણયોગ્ય, તે પણ અ
 નંતી વર્ગણા જાણવી. તેવાર પઠી ઘણા પ્રદેશ
 અને સૂક્ષ્મ પરિણામ માટેં ઔદારિકને અગ્રહણ
 યોગ્ય તથા વૈક્રિયની અપેક્ષાર્યે થોડા પ્રદેશ અને
 સ્થૂળપરિણામ માટેં વૈક્રિયને પણ અગ્રહણ
 યોગ્ય. એમ બેદુને ગ્રહણ કરવાને અયોગ્ય તે પણ
 અજવ્યથી અનંતગુણાધિક વર્ગણા જાણવી. તે
 વાર પઠી વૈક્રિયને ગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા જાણવી.
 એમ સર્વ આઠ જાતિની વર્ગણાને વિષે ગ્રહણ યો
 ગ્ય અને અગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા જાણવી.

સમાન પ્રાદેશિક સ્કંધ અનંતા મલ્લે, તેવારેં
 એક વર્ગેના યાય. તેવી સર્વજાતિની સમય સમ
 યને વિષે જીવ અનંતી વર્ગેના લીધે ઢે. એ આઠે
 વર્ગેનામાંહેલી ઉપલી ઉપલી વર્ગેના અનુક્રમેં
 એક બીજાથી સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ જાણવી. અને અનંતે
 અનંતે પ્રવેર્ગેં અધિક જાણવી. તેની દેત્રાવગાહના
 અલ્પ અલ્પ આણવી. સર્વને અવગાહના અંગુ
 લનો અસંખ્યાતમો જાગ હોય, પણ પહેલીથી
 બીજી વર્ગેનાને અસંખ્યાતમો જાગ ઝઠો જાણવો.

એ આઠ માંહેલી પ્રથમની ચાર વર્ગેના આઠ
 ફરસ યુક્ત હોય, દૃષ્ટિયેં ગોચર આવે અને આગ
 લી ચાર દૃષ્ટિ અગોચર સૂક્ષ્મપરિણામ માટેં તેને
 ઢેહલા ૧ શીત, ૨ ઝણ, ૩ રૂઢ અને ૪ સ્નિગ્ધ.
 એ ચાર ફરસ હોય. બંધ બે પ્રકારેં ઢે. તેમાં આત્મા
 ના પ્રદેશસાથેં કર્મપુજલનું માંહોમાંહે જે હીરનીર
 ની પઠેં મલબું, તે દ્વ્યબંધ. અને જે આત્માના શુ
 નાશુન પરિણામેં કરી અષ્ટ પ્રકારેં કર્મ બંધાય,

(१५६)

ते नावबंध जाणवो. इत्यादिक प्रदेशबंधनो अधिकार अल्पमात्र लख्यो. विस्तारें पांचमा कर्म ग्रंथमध्ये प्रदेशबंधाधिकारें जोवुं ॥

॥ इति बंधतत्त्वविचारः समाप्तः ॥ ८ ॥

॥ हवे नवमा मोक्षतत्त्वने कहेतो यको प्रथम मोक्षतत्त्वना नव जेद कहे ते:-

संतपय परूवणया, दव पमाणं च
खित्त फुसणाय ॥ कालोअ अंतर
जाग, जावे अप्पा बहु चेव ॥४३॥

अर्थ:-मोक्षने विषे उता पदनी प्ररूपणा ते गति प्रमुख मार्गणाद्वारने विषे सिद्धनी सत्तानुं निरूपण करवुं, एटले चौदमार्गणामां सिद्ध पद कइ मार्गणायें ते? एवी प्ररूपणा करवी, ते प हेतुं (संतपयपरूवणया के०) उता पदनी प्ररूपणाद्वार. सिद्धना जीवइव्यनुं प्रमाण करवुं, एटले सिद्धनां जीवइव्य, केटलां ते? ते विचा

રવું, એ બીજું (દ્વપમાણં કે०) દ્વપ્રમાણ
 ધાર. (ચ કે०) વલી સિદ્ધને અવગાહના
 ક્ષેત્ર કેટલું છે? તે વિચારવું, એ ત્રીજું (સ્વિત્ત
 કે०) ક્ષેત્રધાર. કેટલા આકાશ પ્રદેશને સિદ્ધના
 જીવ ફરસે, એમ જે વિચારવું, તે ચોથું (ફુસણાય
 કે०) સ્પર્શનાધાર. આંહીં જે ક્ષેત્ર અવગાહીને
 રહીયેં, તે અવગાહના અને ત્યાં અવગાહી રહેતાં
 જેટલું ક્ષેત્ર ફરસીયેં, તે સ્પર્શના જાણવી. જેમ પર
 માણુને એક પ્રદેશ અવગાહનારૂપ ક્ષેત્રને સાત
 પ્રદેશની સ્પર્શના હોય. કાલ આશ્રયી સિદ્ધને સાદિ
 અનંતરૂપ કહેવું, તે પાંચમું (કાલોચ્ચ કે०)
 કાલનું ધાર. સિદ્ધના જીવને વિષે જે આંતરૂં ક
 હેવું. તે ષઠું (અંતર કે०) અંતરધાર. તે સિદ્ધના
 જીવ, સંસારી જીવોને કેટલામે જાગેં છે? એમ
 જે વિચારવું, તે સાતમું (જાગ કે०) જાગધાર.
 જાવ તે ક્ષાયિકાદિક પાંચ જાવ છે, તેમાં સિ
 દ્ધના જીવ કયા જાવેં છે? એમ જે વિચારવું, તે

આઠમું (જાવે કે૦) જાવદાર. અવ્વબદ્ધત્વ જે સિદ્ધને કહેવું, એટલે પંદર જેવું સિદ્ધ છે, તે માંહેલા કયા સિદ્ધના જેદના જીવ થોડા અને કયા સિદ્ધના જેદના જીવ ઘણા? એમ જે વિચારવું, તે નવમું (અપ્પાવદ્ધ કે૦) અપ્પાવદ્ધત્વ નામે દાર. (ચેવ કે૦) નિશ્ચે એ નવ દાર, મોક્ષતત્ત્વનાં વિચારવાં ॥૪૩॥

હવે અનુક્રમે નવ જેદોના અર્થ, કહેતો યકો પ્રથમ સત્પદપ્રરૂપણા દાર કહે છે:—

સંતં સુદ્ધ પયત્તા, વિજ્ઞંતં સ્વ કુસુમ .
 વ ન અસંતં ॥ મુક્તિ પયં તસજ,
 પરૂવણા મગ્ગણાઈહિં ॥ ૪૪ ॥

અર્થ:—મોક્ષપદ તે (સંતં કે૦) ઠહું છે, (સુદ્ધ પયત્તા કે૦) શુદ્ધપદ પણા માટે એટલે એક પદપણા માટે ઠહું છે, કેમ કે? જગત્માં જેટલા એકપદ વાંચી ઘટપટાદિક પદાર્થ છે, તે સર્વ અવશ્ય ઠતા છે, અને જે જે બે બે પદના પ્રદાર્થ છે, તે તે પદાર્થ ઠતા પણ છે, ને અઠતા પણ છે. ત્યાં દૃષ્ટાંત કહે છે, જેમ

(१५९)

अश्वशृंग, वंथ्यापुत्र, ए बे पदनां नाम ठे, ते अठतां
 ठे. तेमज गोशृंग, महिषशृंग, राजपुत्र, ए बे पदो
 नां नामो ठे, ते ठतां पण ठे, माटें मोक्षपद ते
 (विद्धंतं के०) विद्यमान ठे. पण (खकुसुमव के०)
 आकाशना फुलनी परें (नश्रसंतं के०) अठ
 तुं नथी, एटले अविद्यमान नथी. (मुक्तपथं
 के०) मोक्ष इति पदं, ते मोक्षपद (तसव के०)
 तेनी (परूवणा के०) प्ररूपणा ते (मग्गणाई
 हिं के०) गत्यादिक मार्गेणा द्वारें करी करवी.

त्यां नव द्वार मांहेला प्रथम सत्पद प्ररूपणा
 द्वारने मार्गेणा द्वारें प्ररूपतां प्रथम मूल चौद
 मार्गेणा ठे, तेनी उत्तर बाशठ मार्गेणा थाय ठे,
 तेनां नाम कहे ठे. जेणें करी सर्व जीवइव्यने मा
 र्गीयें एटले विचारीयें, तेने मार्गेणा कहीयें ॥४४॥

गइ इंदीए काए, जोए वेए कसाय
 नाणे थ ॥ संजम दंसण लेसा, नव
 सम्मे सन्नि आहारे ॥ ४५ ॥

અર્થ:-મનુષ્ય, દેવતા, નારકી અને તિર્યચ. એ રીતે પ્રથમ (ગૃ કે૦) ગતિમાર્ગણા, ચાર પ્રકારે છે. એકેન્દ્રિય, બેન્દ્રિય, ત્રેન્દ્રિય, ચતુરેન્દ્રિય, અને પંચેન્દ્રિય, એ રીતે બીજી (સંદીએ કે૦) સંદ્રિય માર્ગણા પાંચ પ્રકારે છે. પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ. એ રીતે ત્રીજી (કાએ કે૦) કાય માર્ગણા ૪ પ્રકારે છે. મન, વચન અને કાયા, એ રીતે ચોથી (જોએ કે૦) યોગમાર્ગણા ત્રણ પ્રકારે છે. પુરુષ, સ્ત્રી ને નપુંસક, એ રીતે પાંચમી (વેએ કે૦) વેદમાર્ગણા ત્રણ પ્રકારે છે. ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ, એ રીતે ષઠી (કસાય કે૦) કષાયમાર્ગણા ચાર પ્રકારે છે. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ, અને કેવલ. એ પાંચ જ્ઞાન તથા મતિ અજ્ઞાન, શ્રુત અજ્ઞાન ને વિજંગજ્ઞાન, એ ત્રણ અજ્ઞાન, એ રીતે સાતમી (નાણે કે૦) જ્ઞાનમાર્ગણા આઠ પ્રકારે છે. પાંચ ચારિત્રનાં નામ, પ્રથમ સંવરતત્ત્વમાં કહ્યાં છે, અને ષઠું દેશવિરતિ, તથા સાતમું અવિરતિ, એ રીતે આ

ઠમી (સંજમ કે૦) સંયમમાર્ગણા, સાત પ્રકારે
 હે. ચક્રુ, અચક્રુ, અવધિ અને કેવલ, એ રીતે નવમી
 (દંસણ કે૦) દર્શનમાર્ગણા ચાર પ્રકારે હે.
 કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજો, પદ્મ અને શુક્લ. એ રીતે
 દશમી (લેસા કે૦) લેશ્યામાર્ગણા ૪ પ્રકારે હે.
 નવસિદ્ધિ, ને અનવસિદ્ધિ, એ રીતે અગ્યારમી
 (નવ કે૦) નવ્ય એટલે મુક્તિગમન યોગ્યાયો
 ગ્યની અપેક્ષાએ નવસિદ્ધિદિ માર્ગણા બે પ્રકારે
 હે. ઔપશમિક, સાસ્વાદન, દ્વાયોપશમિક,
 દ્વાયિક, મિશ્ર અને વિષ્યાત્વ. એ રીતે બારમી
 (સમ્મે કે૦) સમ્યક્ત્વમાર્ગણા ૪ પ્રકારે હે.
 સંઙ્ઘી ને અસંઙ્ઘી, એ રીતે તેરમી (સન્નિ કે૦)
 સંઙ્ઘીમાર્ગણા બે પ્રકારે હે. આહારી ને અણા
 હારી, એ રીતે ચૌદમી (આહારે કે૦) આહા
 રમાર્ગણા બે પ્રકારે હે. એમ સર્વ મળી મૂળ ચતુદ
 માર્ગણાની ઉત્તરમાર્ગણા બાશત હે ॥ ૪૫ ॥

બાશત માર્ગણા સ્થાનમાંથી જે માર્ગણાએ અ
 તીતકાલે સિદ્ધ થયા, તે સ્થાનનાં નામ કહે છે:—

(१६१)

नरगइ पणिंदि तस नव, सन्नि अह
स्काय खइअ सम्मत्ते ॥ सुस्कोणाहार
केवल, दंसण नाणे न सेसेसु ॥४६॥

अर्थ:- पहली गतिमार्गणा चार ठे, तेमां
(नरगइ के०) मनुष्यगतिमांथी मोहें गया ठे.
पण शेष त्रण गतिमांथी कोइ मोहें गया नथी,
बीजी इंडियमार्गणा पांच ठे, तेमां (पणिंदि
के०) पंचेइयमांथी मोहें गया ठे, शेष चारे इंडिय
मांथी कोइ मोहें गया नथी. त्रीजी कायमार्गणा
ठ ठे, तेमां (तस के०) त्रसकायमांथी मोहें गया
ठे, शेष पांचेकायमांथी कोइ मोहें गया नथी.
चोथी नवमार्गणा बे ठे, तेमां (नव के०) नवसि
द्धि मोहें गया ठे, पण अनवसिद्धिकमांथी
कोइ मोहें गया नथी. पांचमी संझिमार्गणा
बे ठे, तेमां (सन्नि के०) संझीमांथी मोहें
गया ठे, पण असंझीमांथी कोइ मोहें गया
नथी. ठेछी चारित्रमार्गणा सात ठे. तेमां

થી (અહસ્કાય કે૦) યથાશ્વ્યાત ચારિત્રવાલા
 (મુસ્કો કે૦) મોઢેં ગયા છે, શેષ ૭ ચારિત્ર
 વાલા કોઈ મોઢેં ગયા નથી. સાતમી સમ્યક્ત્વ
 માર્ગણા ૭ છે, તેમાંથી (સ્વશ્રમસમ્મત્તે કે૦) ક્ષા
 યિક સમ્યક્ત્વવંત મોઢેં ગયા છે, શેષ પાંચ સમ્ય
 ક્ત્વવંત મોઢેં ગયા નથી. આઠમી આહારમાર્ગણા
 બે છે, તેમાં (અણાહાર કે૦) અણાહારી જીવ
 મોઢેં ગયા છે, પરંતુ આહારી મોઢેં ગયા નથી.
 નવમી દર્શનમાર્ગણા ચાર છે, તથા દશમી જ્ઞાન
 માર્ગણા આઠ છે, તેમાંથી (કેવલદંસણનાણે
 કે૦) કેવલ દર્શન અને કેવલ જ્ઞાન, એ બે માર્ગણા
 સ્થાનવાલા મોઢેં ગયા છે. પરંતુ શેષ ત્રણ દર્શન
 વાલા તથા સાત જ્ઞાનવાલા મોઢેં ગયા નથી. એ
 રીતે એ દશ માર્ગણાસ્થાનમાંથી મોઢેં ગયા છે,
 અને (સેસેસુ કે૦) શેષ રહેલી જે ૧ કષાય
 માર્ગણા, ૨ વેદમાર્ગણા, ૩ યોગમાર્ગણા, ૪ અને
 ત્રેશ્યામાર્ગણા. એ ચારમાર્ગણા સ્થાનને વિષે વર્તે

(१६४)

नारा जीवो (न के०) मोक्षने पाम्या नथी. ए
सत्पदप्ररूपणा नामा प्रथम द्वार कह्युं ॥ ४६ ॥

हवे इव्यप्रमाणादि बे द्वार कहे ठे:-
दवपमाणे सिद्धा, एं जीव दवाणि
हुंति एंताणि ॥ लोगस्स असंखि
जे, जागे इक्कोय सवेवि ॥ ४७ ॥

अर्थ:- (दवपमाणे के०) इव्य प्रमाण द्वा
रने विषे विचारतां (सिद्धाणं के०) सिद्धना
(जीवदवाणि के०) जीवइव्य (हुंति के०) ठे.
(एंताणि के०) अनंता एटले सिद्धना जीव
इव्य, अनंतां ठे. ए बीजुं द्वार कह्युं. हवे त्रीजुं
क्षेत्रद्वार कहे ठे:- (लोगस्सअसंखिजेजागे
के०) चउद राजलोकने असंख्यातमे जागें (इ
क्कोयसवेवि के०) एक सिद्ध पण त्यां रहे ठे,
अने सर्वसिद्ध पण त्यां रहे ठे. पण एक सिद्ध
व्यासक्षेत्रापेक्षायें सर्वसिद्ध व्यास क्षेत्रनुं प्र
माण अधिक जाणवुं. परंतु ते क्षेत्रमान सर्व लो

કને અસંખ્યાતમે નાગેં જાણવું. કેમ કે? ઉલ્કૃષ્ટી
અવગાહનાવાલાનું એક ગાઝના ઠઠા નાગ જેટલું
શરીર હોય, તે પણ લોકનો અસંખ્યાતમો નાગ
થયો. અને લઘુ અવગાહનાવાલાનો પણ લોક
નો અસંખ્યાતમો નાગ થયો, તથા સર્વસિદ્ધ પણ
પીસ્તાલીશ લાખ યોજન પ્રમાણ સિદ્ધશિલામાં
રહેઠે, માટે તે પણ ચૌદરાજ લોકનો અસંખ્યાત
મો નાગ થયો. એ ત્રીજું દ્વાર કહ્યું ॥ ૪૭ ॥

હવે સ્પર્શનાદિ ત્રણ દ્વાર કહે છે:—

ફુસણા અદિઆ કાલો, ઇગ સિદ્ધ
પદુચ્ચ સાફતણંતો ॥ પડિવાયા ના
વાન, સિદ્ધાણં અંતરં નહિ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ:—હવે સ્પર્શનાદ્વાર કહે છે, પૂર્વોક્ત ક્ષેત્રથ
કી સિદ્ધના જીવોની (ફુસણાઅદિઆ કેળ) સ્પ
ર્શના અધિક છે. કેમ કે? જેટલા ક્ષેત્રમાં સિદ્ધનગ
વાન્ રહ્યા છે, તેને ચારે બાજુની તથા નીચે અને
ઉપરની સર્વ દિશાઝંના આકાશપ્રદેશ સ્પર્શ્યા છે.

જેમ એક આકાશ પ્રદેશોં રહ્યો જે પુજલપરમાણુ, તેને સાત આકાશપ્રદેશની સ્પર્શના હોય છે, માટે સ્પર્શના અધિક જાણવી. તથા વળી એક સિદ્ધના જીવની અવગાહના ક્ષેત્રના એકેકા આકાશપ્રદેશપ્રત્યે સમાક્રમીને પ્રત્યેકે પ્રત્યેકે અનંતા સિદ્ધ રહ્યા છે. એમ દ્વિ, ત્રિ, ચતુઃ, પંચાદિ અંશની અનિવૃદ્ધિ જાણવી. તથા તેહિજ સિદ્ધાવગાહના ક્ષેત્રના એકેકા પ્રદેશપ્રત્યે ઠાંમીને પણ અનંતા સિદ્ધ રહ્યા છે. એમ મધ્યાદિ પ્રદેશપ્રત્યે જાણવું. એમ પ્રદેશની વૃદ્ધિ હાનિ કરતાં જે અવગાહ છે, તે પણ અનંત છે, પૂર્ણક્ષેત્રાવગાહ સિદ્ધથી, પ્રદેશાવગાહ સિદ્ધ, અસંખ્યગુણાધિક છે, તેમાટેં એક સિદ્ધ તે પરસ્પરેં અવગાહ એહવા પોતાના પ્રદેશોં કરી અનંતા સિદ્ધપ્રત્યે ફરસે, અને ક્ષેત્રાવગાહના જેદપ્રદેશ, પ્રદેશોં કરી અસંખ્યગુણાધિક સિદ્ધપ્રત્યે ફરસે, તેમાટેં ક્ષેત્રથી સ્પર્શના અધિક જાણવી. इत्यादि संक्षेपથી કહ્યું છે. એ ચોથું સ્પર્શનાદ્વાર કહ્યું.

हवे पांचमुं कालद्वार कहे ठे. (कालो के०)
 काल, ते सिद्धना जीवने केटलो होय? (इगसि
 छपडुच्च के०) एक सिद्धने प्रतीत्य एटले आ
 श्रित्य (साइउणंतो के०) सादि अनंतो काल
 होय. एटले जे समयें जे जीव मोर्हे गयो, तेवारें
 तेनी आदि थई. अने फरी त्यांथी तेने (पडि
 वायाजावाउ के०) पडवानो अजाव ठे, एटले
 त्यांथी पाबुं चवबुं नथी, माटें अनंत ठे. तेमज
 सर्वसिद्ध आश्रित्य विचारीयें, तो प्रथमसिद्ध
 कोण थयो? एवी आदि नथी माटें अनादि पण
 ठे. ए रीतें अनादि अनंत जाणवो. ए काल द्वार
 कहुं. हवे ठहुं अंतरद्वार कहे ठे, ज्यां सिद्ध
 पणानो जाव प्राप्त थयो, त्यांथी पाबुं (पडि
 वायाजावाउ के०) पडवानो अजाव ठे, माटें
 (सिद्धाणं के०) सिद्धना जीवने (अंतरंनद्धि
 के०) अंतर नथी. केम के? सिद्धपणाथकी चवीने
 संसारमां आवी बीजो जव करी फरी सिद्धपणुं
 पामबुं नथी. एटले जे पदवी पाम्या ते पदवी जती

રહે. ફરી તે પદવી પામે, તેના વચગાળાના કાલ
 ને અંતર કહીયેં, મારેં તે અંતર, સિદ્ધને નથી, અ
 થવા સિદ્ધને માંહોમાંહે અંતર નથી. જ્યાં એક સિ
 દ્ધ હે, ત્યાં અનેક સિદ્ધ રહ્યા હે, મારેં એકમાં અનેક
 સિદ્ધ હે, એમ એક બીજામાં ક્ષેત્રને વિષે અવાધા
 રૂપ અંતર નથી. એ ક્ષેત્ર આશ્રયી સિદ્ધને માંહોમાંહે
 અંતર નથી. એ અંતરદ્વાર કહ્યું ॥ ૪૬ ॥

સાતમું જાગદ્વાર, તથા આઠમું જાવદ્વાર કહે હે.

સર્વ જિયાણ મણંતે, જાગે તે તેસિં

દંસણં નાણં ॥ સ્વદ્વાર જાવે પરિણા,

મિ એઅ પુણ હોઈ જીવત્તં ॥ ૪૭ ॥

અર્થ:—(સર્વજિયાણમણંતે જાગે કે ૦) સર્વ
 સંસારી જીવોને અનંતમે જાગે (તે કે ૦) તે સિદ્ધના
 જીવ હે, કેમ કે? અતીત, અનાગત અને વર્તમાન
 એવા ત્રણ કાલમાં જે કાલેં જ્ઞાનીને પૃષ્ઠા થાય,
 તેકાલેં જ્ઞાની એમ કહે, જે અસંખ્યાતી નિગોદ હે,
 તે પ્રત્યેક નિગોદમાં અનંતા જીવ હે. તે માંહેલો

(૧૬૯)

एक निगोदनो अनंतमो जाग मोहें गयो ठे.
 एहिज उत्तर देवाशे. ए सातमुं जागहार कह्युं.
 हवे आठमुं जावहार कहे ठे. (तेसिं के०)
 ते सिद्धना जीवोनां (दंसणं के०) केवलदर्शन
 अने (नाणं के०) केवल ज्ञान ते (स्वइएजावे के०)
 ह्यायिकजावें वर्त्ते ठे. अने (परिणामि के०)
 पारिणामिकजावें. (एअ के०) ए (पुण के०)
 वली (होइ के०) होय. (जीवत्तं के०) जीवि
 तपणું. एटले सिद्धना जीवने बे जाव वर्त्ते
 ठे. त्यां ह्यायिकजाव नव જેદેં ઢે. તેમાં દાના
 દિક પાંચ લલ્લિ, તથા ઠઠું સમ્યક્ત્વ, અને સા
 તમું ચારિત્ર, એ સાત તો સિદ્ધમાં ન સંજવે. શેષ
 એક જ્ઞાન, બીજું દર્શન, એ બે હ્યાયિકજાવેં વર્તે ઢે.
 અને પારિણામિક જાવના ત્રણ જેદ ઢે, તેમાં એક
 નવ્યત્વ બીજો અનવ્યત્વ. એ બે જાવ, સિદ્ધમાં ન
 સંજવે. શેષ એક જીવિતપણું તે પારિણામિક
 જાવેં સિદ્ધમાં વર્તે ઢે. યથાપિ સિદ્ધના જીવોને
 પ્રાણદશક નથી, તથાપિ જ્ઞાનાદિ ચતુષ્ટય જાવ

પ્રાણ બે. માર્ટે એને જીવિતપણું કહીયેં. એ આ
વમું નાવધાર કહ્યું ॥ ૪૯ ॥

હવે નવમું અલ્પબહુલ દાર કહે બે:-

થોવા નપુંસ સિદ્ધા, બી નર સિદ્ધા

કમેણ સંસ્વગુણા ॥ ૬૩ મુક્ત તત્ત

મેઞ્ચં, નવ તત્તા લેસત્તે જણિયા ॥૫૦॥

અર્થ:- (થોવાનપુંસસિદ્ધા કે૦) સર્વથકી
થોડા નપુંસક સિદ્ધ થયા બે. કેમ કે? જન્મ નપું
સકને તો ચારિત્ર પ્રાપ્ત ન થાય, તેથી તે મોઢેં
પણ ન જાય. અને જે પાઠલથી કૃત્રિમ નપુંસક
થયા હોય, તે ઉત્કૃષ્ટા એક સમયમાં દશ મોઢેં
જાય. માર્ટે સર્વથી થોડા કહ્યા. તે નપુંસક થકી
(બી કે૦) સ્ત્રી, (નર કે૦) પુરુષ (સિદ્ધા કે૦)
મોઢેં ગયા, તે (કમેણ કે૦) અનુકર્મે, (સંસ્વ
ગુણા કે૦) સંસ્વ્યાતગુણા જાણવા. એટલે નપું
સકથી સ્ત્રી સંસ્વ્યાત ગુણી ઉત્કૃષ્ટી એક સમ
યમાં વીશ મોઢેં જાય બે, અને તે સ્ત્રીથકી

વલી પુરુષ, સંખ્યાતગુણા उत्कृष्टा समयमां
 एकशो ने आठ मोहें जाय ठे. ए अल्पबहुत्व
 द्वार कह्युं. (इअ के०) ए नवमुं (मुक्ततत्त्व
 के०) मोक्षतत्त्व कह्युं, ते पण इव्यथी अने
 नावथी एवा बे जेदें ठे. त्यां आठ कर्मनुं आत्म
 प्रदेशथी जूडं थावुं, ते इव्यमोक्ष, अने आठ
 कर्मना क्षयनो जे आत्मपरिणाम, ते नावमोक्ष
 जाणवो. ए रीतें (मेअं के०) ए जीवादिक (नव
 तत्ता के०) नव तत्त्वो, ते (लेसउ के०) लेशमा
 त्र संक्षेपें करी, (जणिआ के०) कहां ॥ ५० ॥

हवे ए नव तत्त्वने जाणवानुं फल कहे ठे:—

जीवाइ नव पयढे, जो जाणइ त
 रूस होइ सम्मत्तं ॥ नावेण सद्वंतो,
 आयाण माणेवि सम्मत्तं ॥ ५१ ॥

अर्थ:— ए (जीवाइ के०) जीवादिक जे (न
 वपयढे के०) नव पदार्थ છે, તેને (જો કે०)
 જે પ્રાણી (જાણइ કે०) જાણે છે, (તરૂસ કે०)

ते प्राणीने (सम्मत्तं के०) सम्यक्त्व (होइ के०) होय, अने अपवादपदै तो जे “ तमेव सच्चं निस्संकं जं जिणेहिं पवेईयं इत्यादि ” शुच आत्मपरिणामरूप (जावेण के०) जावें करी ए जीवादिक नव पदार्थने विषे जे (सद्वहंतो के०) सद्वहणा राखे, तो ते (अयाणमाणेवि के०) जीवादिक नव पदार्थना ज्ञानथी अजाण एटजे रहित होय, तो पण तेने (सम्मत्तं के०) सम्यक्त्व ठे, एम जाणवुं ॥ ५१ ॥

हवे ते सम्यक्त्वनुं स्वरूप कहे ठे:-

सवाइ जिणेसर जा, सिआइं वय
णाइ नन्नहा हुंति ॥ इह बुद्धी जस्स
मणे, सम्मत्तं निच्चलं तस्स ॥ ५२ ॥

अर्थ:- (सवाइजिणेसरजासिआइं के०) सर्वे तीर्थकर देवें जांख्यां जे (वयणाइ के०) वचनो, ते (नन्नहाहुंति के०) अन्यथा न होय, (इहबुद्धीजस्समणे के०) एवी बुद्धी जेना मन

(१७३)

नेविषे होय, (तस्स के०) तेने (सम्मत्तं निच्चलं के०) सम्यक्त्व निश्चल ठे, एम जाणवुं. ए सम कित ते श्री वीतरागप्रणित तत्त्वश्रद्धानलक्षण रागद्वेषरहित एवो सम एटले निर्मल जे आत्मानो परिणाम, तेने जाणवो ॥ ५१ ॥

हवे सम्यक्त्व पाम्यानुं फल कहे ठे:-
अंतो मुहुत्त मित्तं, पि फासिअं दु
ऊ जेहिं सम्मत्तं ॥ तेसिं अवड्ड पु
गगल, परिअट्टो चेव संसारो ॥ ५३ ॥

अर्थ:- (अंतोमुहुत्तमित्तंपि के०) एक अंतर मुहूर्तमात्र पण एटले नव समयथी मांझीने एक समयें न्यून बे घडी यावत्काल मात्र पण ग्रंथिजेद करी अनंतानुबंधीयानी चोकडी खगावीने (फासिअंदुऊजेहिं सम्मत्तं के०) फरशुं होय, जेणें समकेत (तेसिं के०) ते जीवोने (अवड्डपुगगलपरिअट्टो के०) अर्धपुजल परावर्त (चेव के०) निश्चयें (संसारो के०) संसार, बाकी

जाणवो. पण ते प्रचुर आशातनावत आश्रयी
 एटलो काल जाणवो, परंतु शुद्ध सम्यक्त्व आरा-
 धनार तो कोईक तेहीज नवें, कोईक त्रीजे नवें,
 कोईक सातमे नवें, कोईक आठमे नवें, एम तुर
 तज सिद्धपणाने पामे ॥ ५३ ॥

॥ हवे ते पुजल परावर्त्तनुं मान कहे ठे:-

उस्सप्पिणी अणंता, पुग्गल परि
 अट्ठउं मुणेअवो ॥ तेणंतातीअद्धा,
 अणागयद्धा अणंतगुणा ॥ ५४ ॥

अर्थ:- (उस्सप्पिणीअणंता के०) अनंती उ-
 त्सर्पिणी अने अनंती अवसर्पिणी एटलो काल
 जेवारें जाय, तेवारें (पुग्गलपरिअट्ठउं के०)
 एक पुजल परावर्त्त (मुणेअवो के०) जाण-
 वो. (तेणंता के०) तेवा अनंता पुजल परा-
 वर्त्त (अतीअद्धा के०) अतीत कालें गया, अने
 तेथी पणं (अणंतगुणा के०) अनंत गुणा पु-

जल परावर्त्त (अणागय-क्षा के०) अनागत
कालें जाओ. ए पुजलपरावर्त्तनुं मान कथुं ॥५४॥

॥ हवे सिद्ध जीवोना पन्नर जेद कहे ठे:-

जिण अजिण तिष्ठतिष्ठा, गिहि अन्न
सलिंग थी नर नपुंसा ॥ पत्तेअ सयं

बुद्धा, बुद्धबोहिय सिद्ध णिक्काय ॥५५॥

अर्थ:- पहेला जे तीर्थकर पदवी पामीने
मोहें गया, ते (जिण के०) जिनसिद्ध, जा
एवा. बीजा जे तीर्थकर पद पाम्या विना सा
मान्यकेवली थईने मोहें गया ते (अजिण के०)
अजिनसिद्ध जाणवा. त्रीजा तीर्थकरने केवल
ज्ञान उपन्या पठी जे मोहें गया ते (तिष्ठ के०)
तीर्थसिद्ध जाणवा. चौथा तीर्थकरने केवलज्ञान
उपन्या पहेलां जे मोहें गया, ते (अतिष्ठा के०)
अतीर्थसिद्ध जाणवा. पांचमा जे गृहस्थना
वेशें रह्या थका मोहें गया, ते (गिहि के०) गृ
हस्थलिंगसिद्ध जाणवा. ठछ योगी, संन्यासी

(१७६)

प्रमुख तापसना वेशों जे मोहें गया, ते (अन्न के०) अन्यलिंगसिद्ध जाणवा. सातमा जे सा धुने वेशों मोहें गया, ते (सलिंग के०) स्व लिंगसिद्ध जाणवा. आठमा जे स्त्रीवेदपणुं पामीने मोहें गया, ते (स्त्री के०) स्त्रीलिंगें सिद्ध जाणवा. नवमा जे पुरुषवेदपणुं पामीने मोहें गया, ते (नर के०) पुरुषलिंगसिद्ध जाणवा. दशमा जे कृत्रिम नपुंसकवेदपणुं पामीने मोहें गया, ते (नपुंसा के०) नपुंसकलिंग सिद्ध जाणवा. अग्यारमा कोई पदार्थ देखीने एटले बाह्य प्रत्यय देखी प्रतिबोधाया थका जे चारित्र लेइने मोहें गया, ते (पत्तेअ के०) प्रत्येकबुद्ध सिद्ध जाणवा. बारमा जे गुरुना उपदेश विना पोतानी मेळें जातिस्मरणादिकें प्रतिबोध पामीने मोहें गया ते, ते (सयंबुद्धा के०) स्वयंबुद्धसिद्ध जाणवा. तेरमा जे गुरुनो उपदेश सांजली वैराग्य पामी मोहें गया ते (बुद्धबोहिय के०) बुद्धबोधित सिद्ध जाणवा. चउदमा जे एक समयमां

एकज मोहें गयो, ते (सिद्ध के०) एक सिद्ध
जाणवो. पंदरमा जे एक समयमां घणा जीव
मोहें जाय, ते (णिकाय के०) अनेकसिद्ध
जाणवा, ए पन्नर जेद सिद्धना कहा. यद्यपि
तीर्थसिद्ध अने अतीर्थसिद्ध ए बे जेदमांहे
बीजा तेर जेद आवी गया, तथापि विशेष देखा
डवा माटें पंदर जेद कहा ॥ ५५ ॥

॥ हवे ए पंदर जेदनां उदाहरण कहे ठे:-

जिणसिद्धा अरिहंता, अजिणसिद्धाय
पुंमरिआ पमुहा ॥ गणहारि तिब्बसि
द्धा, अतिब्बसिद्धा य मरुदेवी ॥ ५६ ॥

अर्थ:- (जिणसिद्धा के०) जिनसिद्ध ते रु
षनादिक (अरिहंता के०) अरिहंत नगवान्
पोतें जाणवा. अने (अजिणसिद्धाय के०) अ
जिनसिद्ध ते (पुंमरिआपमुहा के०) पुंमरीक
गणधर प्रमुख जाणवा. तीर्थकरने केवलज्ञान
उपना केहें चतुर्विध संघनी स्थापना कहा पढी

जे सामान्यकेवली यईने मोहें गया. एवा (गण
हारिके०) गणधारी एटले गणधर ते (तिष्ठसिद्धा
के०) तीर्थसिद्ध जाणवा. केम के? गणधर प
दवी तो तीर्थ स्थाप्या पढीज होय, माटें गण
धर मुख्य कह्या. अने (अतिष्ठसिद्धा के०) अ
तीर्थसिद्ध ते तीर्थ प्रवर्त्ताव्या पहेलां जे सिद्ध
थया ते (मरुदेवी के०) मरुदेवी माता प्रमुख
जाणवा. चकार ठे, ते पादपूर्णाथि ठे ॥ ५६ ॥

गिहिलिंग सिद्ध जरहो, वल्कलची

रीय अन्न लिंगम्मि ॥ सादू सलिंग

सिद्धा, श्रीसिद्धा चंदणा पमुहा ॥५७॥

अर्थ:- (गिहिलिंगसिद्ध के०) गृहस्थलिंग
सिद्ध थया, ते (जरहो के०) जरत चक्रवर्त्ती
प्रमुख जाणवा. (वल्कलचीरीय के०) वल्कलची
रीय आदें लईने जे तापसना वेरें सिद्ध थया,
ते (अन्नलिंगम्मि के०) अन्यलिंगें सिद्ध जा
णवा. (सादू के०) साधुने वेरें जे सिद्ध थया,

ते (सलिंगसिद्धा के०) स्वलिंगसिद्ध जाणवा.
 जे (श्रीसिद्धा के०) स्त्रीलिंगें सिद्ध थया, ते
 (चंदणापमुहा के०) चंदनबाला प्रमुख
 जाणवी ॥ ५७ ॥

पुंसिद्धा गोयमाई, गांगेयपमुह
 नपुंसया सिद्धा ॥ पत्तेय सयंबुद्धा,
 नणिया करकंठु कविलाई ॥ ५८ ॥

अर्थ:- (पुंसिद्धा के०) जे पुरुषलिंगें सिद्ध
 थया, ते (गोयमाई के०) गौतमादिक जाणवा.
 अने (गांगेयपमुह के०) गांगेयप्रमुख जे कृ-
 त्रिम नपुंसक थईने सिद्ध थया, ते (नपुंसया
 सिद्धा के०) नपुंसकलिंगें सिद्ध जाणवा. (प-
 त्तेय के०) प्रत्येकबुद्ध सिद्ध जे (नणिया के०)
 कह्या ने, ते (करकंठु के०) करकंठू राजा आर्दे
 देईने जाणवा. तथा (सयंबुद्धा के०) स्वयंबुद्ध
 सिद्ध जे थया, ते (कविलाई के०) कपिल आर्दे
 देईने जाणी लेवा ॥ इति ॥ ५८ ॥

तह बुद्धबोहि गुरुबो, दिया इग स
मय इग सिधाय ॥ इग समए वि
अणोगा, सिधा ते एगसिधाय ॥५९॥

अर्थ:— (तह के०) तेमज (बुद्धबोहि
के०) बुद्धबोधित सिध ते (गुरुबोहिया के०)
गुरुना उपदेशथी बोध पामीने जे मोहें गया, तें
जाणवा. अने (इगसमय के०) एक समयने विषे
माहावीर स्वामीनी परें जे एकज मोहें जाय, तेने
(इगसिधाय के०) एकसिध कहियें, (इगसमए
विअणोगा के०) एक समयमां पण जे अने ..
(सिधा के०) सिध थया, एटले कृष्णदेव स्वामी
नी परें जे एक समयमां एकशो आठ मोहें जाय,
(ते के०) ते (एगसिधा य के०) अनेक सिध कहि
यें ॥५९॥ इति मोहृतत्त्व विचारः समाप्तः ॥६०॥ इति
श्रीबालावबोधसहितं नवतत्त्वप्रकरणं समाप्तम् ॥

